

„Die Ukraine und

die Welt“

УКРАЇНА i СВІТ

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНИЙ КИР МАКСИМ ГЕРМАНЮК
Митрополит Католицької Церкви в Канаді

Зошит сімнадцятий

ГАННОВЕР

1957 рік

З М И С Т

	Стор.
Високопреосвященніший Кир Максим Германюк	2
Іх Ексцеленція Кир Амброз Сенишин - новий український Екзарх	3
Св. пам. Гетьманнич Данило Скоропадський	4
Високе признання для Іх Ексцеленції Кир Івана Бучка	4
Ілля Сапіга - Шляхи сучасного православ'я	5
Newfryingpan - Зі щоденника людини	11
С. Г. Огневич - Благородство зобов'язує	12
З американських голосів про проблему поневолених народів	18
Яр Славутич - З книги «Оаза»	19
Леонід Мосандз - Ми були	19
Франческо Петрарка - З сонетів	20
Марко Антіох - Бондарівна	21
Поль Верлен - Сонет на пошану Христа	21
Франсуа де-Малерб - Поезії (Переклади проф. Д-ра В. Державина)	22
Стефан Георге - Розмова Господа з римським сотником (Переклад проф. Д-ра В. Державина)	24
Іван Франко - Блаженний муж	25
Ярослав Врхліцький - Шекспір	25
Вільям Шекспір - Орфей	25
Вільям Шекспір - Схоплення Люкреції	26
Вол. Сосюра - О, море могуче	26
О. Д-р Богдан Курилас - Творча ідея Новаліса	27
Живі Україна	31
Проф. Ю. Григорій - Наймолодші з українських мистецтв	31
Нові успіхи Іри Маланюк	38
Яким Віньярж-Винар - Дещо про українське народне мистецтво	38
Олександер Шульгин - Микола Зеров - юнак	40
Проф. Д-р Володимир Державин - Ігор Качуровський	42
Dr. Hans Findeisen - Sibirisches Urwaldmosaik	45
Про Д-ра Б. Гомзина та його працю «Большевизм - органічне московське явище»	49
На маргінесі	50
Різні	50
Листи до Редакції	51
Оголошення	51

Зошит сімнадцятий

Ukrainian Quarterly
Official organ of the Ukrainian
People's Republic

„UKRAINE UND DIE WELT“

Unabhängige ukrainische Zeitschrift für Kultur und
Kunst — Heft 17 — 1957

Deutsche Beiträge: s. 23, 24, 45—48

„UKRAINIA AND THE WORLD“

Independent Ukrainian Review of cultural matters
and fine arts — No 17 — 1957

English parts: p. 12—17, 51

„L'UKRAINE ET LE MONDE“

Revue indépendante ukrainienne des belles lettres
et des beaux arts — No 17 — 1957

DONATED to MUSEUM-ARCHIVES, INC.
1202 KENILWORTH AVENUE
CLEVELAND OHIO 44113 U.S.A.
In Loving Memory of My Parents
Ivan and Thekla Fedorowich
R.Y.Fedorowich

Високопреосвященніший Кир Максим Германюк став Митрополитом

Апостольський Делегат в Оттаві вручив 15 листопада 1956 р. Впреосв. Кир Максимові письмо Апостольської Столиці, в якому сказано, що Папа Пій XII покликає до життя першу в Канаді Українську Католицьку Митрополію з осідком у Вінніпегу і призначає її первшим Митрополитом-Владикою Іх Преосвященство Кир Максима Германюка.

Цим актом Апостольська Столиця об'єднала всі українські католицькі екзархати в Канаді в одну церковну провінцію під проводом митрополита.

Ця подія в житті української католицької Церкви за межами Рідного Краю має історичне значення.

Без сумніву, Апостольська Столиця призначила на митрополичий трон найвідповідальнішу і найкращу особу, яка своїм знанням, святістю, умінням та добрим серцем здобуде собі належний авторитет як в церковному, так і в українсько-національному житті в Канаді.

Дотеперішній Апостольський Адміністратор Вінніпезького Екзархату, Преосвящен. Кир Максим Германюк народився 1911 року в селянській родині, в Новім Селі, Жовківського повіту, в Західній Україні. Гімназію отців Редемптористів у Збоїсках біля Львова закінчив з відзначенням, а потім відбув монаший новіціят. В 1933 р. виїхав до Лювену в Бельгії на богословські студії в духовній семінарії оо. Редемптористів. Після іерейських свяченень у Львові в 1938 році о. Максим Германюк вернувся знову до Бельгії, де студіював в університеті. В 1943 р. одержав науковий ступінь доктора богословських наук, а в 1947 р. — диплом професора Лювенського університету.

Після другої світової війни о. д-р Максим Германюк кинувся у вир праці на духовному, національному і громадському полі серед українських емігрантів у Бельгії. В 1948 р. Він став протоігуменом оо. Редемптористів у Канаді та Америці і професором моральної богословії в духовній семінарії у Ватерфорді, Онтаріо. Тут за-

початкував Він видання богословського квартальника «Логос».

Від січня 1950 р. став дійсним членом Наукового Т-ва ім. Шевченка. 7 квітня 1951 р. був іменований єпископом-помічником Манітобського Екзархату в Канаді.

Преосв. Кир Максим Германюк за порівняно короткий час своєї праці в Канаді розвиває надзвичайну працю. Так, Він організує студентську молодь в Канадійську Федерацію Товариств Українських Студентів-Католиків «Обнова» і стає Іхнім духовним провідником. Започатковує в 1955 р. видання студентського журналу «Обнов'янин». Впроваджує при парохіях щоденні вечірні Рідні Школи. Організує у Вінніпегу Дискусійний Клуб Українських Інтелектуалістів. За Його ініціативою дієцезія закупила велику відпочинкову оселю «Український Парк», де пластикова молодь та інші юнацькі організації проводять свої вакації. Нарешті засновує першу в Канаді малу Семінарію в Робліні. Під час канонічних візитацій виголошує глибокі змістом проповіді, в яких стало заохочує зберігати наші національні святоці та традиції. Тим то не диво, що Апостольська Столиця звернула увагу на таку жертвенну, повну запалу і посвяти, багатогранну діяльність молодого єпископа Кир Максима і призначила його духовним провідником усіх українців-католиків Канади.

Без сумніву акт створення української католицької Митрополії в Канаді є не тільки черговим виявом великого признання для Владики-Митрополита Максима з боку Апостольської Столиці, але також виявом довірі і симпатії до українського народу взагалі. Цим актом Апостольська Столиця дала відчути всім нам свою любов, бо ж призначила на це високе становище відомого і всіми українцями любленого нашого національного громадського діяча Кир Максима.

Новоіменованому Владиці Митрополитові, Високопреосвященнішому Максимові бажаємо багатих Божих ласк!

На многая літа, Владико-Митрополите!

На многі і благі літа Владико-Митрополите!

Іх Екц. Кир Амброз Сенишин

Іх Ексцепленція Кир Амброз Сенишин – новий український Екзарх

Іх Ексцепленція Преосвященіший Кир Амброз Сенишин походить з Старого Самбора, де народився 23 лютого 1903 р. 23 серпня 1931 року був висвячений в священики, а 22 жовтня 1942 р. дістає єпископські свячення. Ще замолоду Владика Кир Амброз вступив до монастиря ЧСВВ у Крехові.

В минулому році Апостольська Столиця іменувала Преосвященішого Кир Амброза Сенишина Екзархом Стемфорду, а 15 грудня 1956 р. в праявності Апостольського Делегата, Іх Ексцепленції А. І. Чіконяні був довершений чин інсталляції Апостольського Екзарха в особі Преосвященого Кир Амброза Сенишина.

Новоіменований Екзарх, попри релігійно-церковну діяльність, є широко знаний з активної праці на громадському полі. Це Його старанням вже ряд років дістають допомогу українські діти, хворі та немічині українці без огляду на віровиз-

нання або політичну принадлежність. Кир Амброз, як Голова «Українського Допомового Комітету» в ЗДА, завжди приходить з помічю усім, її потребуючим. Завдяки Його енергії і Його доброму серцю не раз і не один українець позбувався біди, а молодий діставав можливість продовжувати науку, щоб пізніше стати добрыми і корисними членами української спільноти. В рівній мірі Іх Ексцепленція Екзарх не забував і про українську пресу, якій Він завжди приходив з допомогою. Допомігову акцію в Європі Іх Ексцепленція Екзарх провадив через Українську Медично-Харитативну Службу.

З нагоди високого відзначення Преосвященішого Кир Амброза Сенишина вітаємо Його і бажаємо Йому найгарніших успіхів на Його високому і відповідальному становищі, а також багатьох літ!

«УІС»

Св. пам. Гетьманнич Данило Скоропадський

23 лютого 1957 р., на 53-му році життя помер

св. пам.

ГЕТЬМАНИЧ ДАНИЛО СКОРОПАДСЬКИЙ,
останній правний претендент з династії Скоропадських до гетьманської булави.

Покійний народився 13 лютого 1904 р. в родині сотника Павла Скоропадського, який в 1918 р. був гетьманом на Україні. Св. пам. Гетьманнич у 14 році життя виїхав з України на еміграцію, де здобув середню і високу освіту. З самого початку свого свідомого життя Гетьманнич почав брати участь в українській громадській та політичній діяльності, а по смерті Гетьмана Павла перебирає верховне кермування Гетьманським Рухом.

Від 1919 р. Гетьманнич Данило постійно перебував у Великобританії. Від 1949 р. Він був не-

змінно Почесним Головою Союзу Українців у Великобританії.

З смертю св. пам. Гетьманича Данила гетьманці втратили свого провідника, а українці — відданого українського патріота, що жив Україною і для України. З його смертю в українсько-му національному фронті стався вілім, і довший час українці не в стані будуть його заповнити.

Відійшов від нас не тільки провідник українських монархістів, відійшла людина, що безмежно любила Україну і свій поневолений народ, що не тільки хотіла працювати для України, але і вміла для неї працювати. Людини такого маштабу, якого був Гетьманнич, українці тепер не мають.

Хай же буде Гетьманичеві Данилові чужа земля пером! Пам'ять про нього на Україні не завмре!

РЕДАКЦІЯ І ВИДАВНИЦТВО «УІС»

Високе признання

Священна Консисторіальна Конгрегація іменувала грамотою з 10 липня 1956 р. Високопре-священнішого Владику Архиєпископа Кир Івана Бучка членом Найвищої Еміграційної Ради, ство-реної згідно з постановою Апостольської Консти-туції «Ексул Фамілія» з 1952 р.

Іменування Іх Ексцепленції Кир Івана членом Ватиканської Найвищої Еміграційної Ради є ви-соким признанням з боку Апостольського Пре-столу для Високопреосвященнішого Владики за Його повну посвяти працю для Церкви і для до-бра українських емігрантів.

СЛОВО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШОГО АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІЗИТАТОРА ДО УКРАЇНСЬКИХ ПАЛОМНИКІВ ДО АЛЬТЕТИНГУ В БАВАРІї З НАГОДИ 360-РІЧЧЯ БЕРЕСТЕЙСЬКОГО З'ЄДНАННЯ.

Нижче друкуємо лише короткий фрагмент з цього знаменного слова.

«Згадуючи у стіп чудотворної ікони Пресвятої Богородиці», — сказав Архиєпископ Кир Іван, — «світлу хвилину нашої церковної історії з-перед 360 років, дякуймо Богу щирим серцем за те, що бодай частина нашого народу витри-вала в церковно-релігійній єдності по нинішній день. Особлива подяка наша за це належиться

нашій Небесній Неньці, що під Своїм всемогу-чим Покровом зберегла ту частину нашого наро-ду, а в тому й кожного з нас, у вірності для святої Христової Церкви. Благаймо в нашої Не-бесної Неньки тієї ласки і для наших нез'єднен-них з нами в вірі Братів і Сестер, щоби й вони бажали релігійно-церковної єдності так, як ба-жав і бажає ІІ Христос Господь: 'Щоби всі були одні'».

Ілля Сапіна

Шляхи 'сучасного' православ'я

Поняття «революція» трактується у нас як найлегковажніше. Слово це входить як складова частини в назву впливової в колах нової придніпрянської еміграції партії УРДП — Української Революційно-Демократичної Партії. Це слово стоїть і при назві найактивнішого і найбільшого відламу колись єдиної Організації Українських Націоналістів — ОУНр. Проте ані в першому, ані в другому випадку це слово не набирає свого повного й властивого значення, якщо під словом «революція» розуміти відважно розпочатий і до ведений до кінця позитивний чин, з якого народжується новий історичний період або принайманні нова подія суспільного життя.

Виясненню слова «революція», в його ідеальному значенні, ми хочемо присвятити тут бодай кілька конечних уступів — перш, ніж перейти до самого предмету цих наших розважань.

Нехай не здається дивним те, що про революцію говоримо саме ми, які появляємо свідомо консервативний, традиціоналістичний комплекс ідей і понять. Фактично тут немає ніякої суперечності. Ідеально революційним чином ми вважаємо об'явлення Христа, об'явлення Богочоловіка, Який воплотився — став чоловіком серед людей на землі, щоб різким, одноразовим і безкомпромісово-послідовним діянням збити полулу з оспалих душ і поновити їхній первозданий, відвічний зв'язок з Творцем Вселеною.

Тим то ідеальною в людському розумінні революцію ми вважаємо кожен чин, який відбувається в суворому наслідуванні Христа, кожен чин у цьому позитивному напрямі — в напрямі щоразового відновлення предковічних Божих законів на землі. Ми за порядок у родинному, національному, державному і міждержавному житті, накреслений у заповідах нашого Спасителя. В цьому наш консерватизм. Ми за невхильне, консеквентне, творче, безперервно оновлюване дотримання цього порядку. В цьому наша революційність.

У світі діється тим часом щось цілком інше.

У фіналі першої світової війни союзна з Росією Антанта була надзвичайно врадувана, коли російський цар підписав маніфест про зренчення від трону. Та сама Антанта примусила зробити те саме Вільгельма II, вона ж розвалила й стару

австро-угорську монархію. Революція належала тоді до «стилю епохи», нею впивалися до повного сп'яніння всі шари суспільства, у своєму засліпленні не добаваючи, якими страшними небезпеками загрожує революція, якщо вводити в дію лише її зовнішню, руйнацьку властивість. Руйнуючи монархії, тодішні союзники викликали на поверхню революцію, яка й досі продовжує зростати, діяти і нищити світ.

Обернути стихію в позитив намагалися вийшли в 1917 році на історичну арену представники народів, раптово звільнених у загальній визвольній акції на руїнах царської імперії. Для цих наших народів, які так потужно відчули раптом свою особистість, своє національне я, революція мала сенс лише на її перших щаблях, коли падали сторічні пута, що в'язали їхні сили і здібності. Наступним етапом — і то негайним — мав бути етап будівництва.

Але всесвітня злива «революційної» стихії була незміренно дужча над силами Грушевського й Петлюри. Стихія теж воліла послідовності, але послідовності своєї, послідовності нищівної, де кожне намагання внести порядок заздалегідь було роковане на провал.

Отже не диво, що коли в червоних очах цієї розгуканої стихії контури народницько-соціалістичного порядку на новоздобутих національних територіях колишньої імперії видалися вузькими й недостатніми, то вже зовсім недоречною, ба «контрреволюційною», стала сливе в загальній думці восьмимісячна держава «поміщика» й «генерала» Павла Скоропадського. Про величезні позитиви для модерної історії України, які могли б вирости з цієї держави, якби на той час під гетьманською булавою об'єдналися всі провідні сили нації в нерозривному союзі з хліборобською верствою, — тоді ніхто не бажав навіть думати. Всі поспішали відкрити «революції» якмога ширші шлюзи. Що стояло на перешкоді, те нещадно змітано, зле чи добре, в одну купу спільною мітлою.

Потенційне, далекосяжне, будівне, творче, що могло розвинутися в історично-традиційних формах нашої гетьманської держави, було глибоко поховане в напоєній революційною кров'ю землі. В уяві пересічного українця від гетьманщини 1918 року залишилися тільки «каральні загони», «німецькі багнети», «міністри-росіяни», які в гетьманському уряді шукали спільника

для віднови «єдиної-неділимої», і, нарешті, «федерація з Росією». І це «революційне» тлумачення гетьманського періоду нашої новітньої історії загуло в таких непробивних, «консервативних» формах, що навіть величезного таланту В'ячеслава Липинського, коли він уже на еміграції мав час і змогу обґрунтувати свою теорію трудової монархії, не вистачило, щоб стимати негативну тенденцію і обернути її у властиво будівничому напрямі.

На наших землях порядок таки прийшов. Це — порядок аракчеєвського військового селища, оточеного колючим кацетним дротом, порядок, потрібний, щоб підтримати вічний безлад, хаос душ і атеїстичний релятивізм понять. По сорока роках з повною ясністю можна бачити, що революції в її большевицькому варіанті органічно не може бути притаманним найменший позитивний чин. Це доводить дослівно кожна ділянка «соціалістичного будівництва в одній країні — рівною мірою якася запасна частина до комбайну, що її бракує якраз у розпалі всесоюзних жнів, як і перманентні ідеологічні «революції», пророблювані з постатями «славного минулого російського народу».

Немилосердний залишний порядок, на гострих вежах якого в постійно нетривкій рівновазі тримається заперечення як таке, заперечення для заперечення, заперечення всіх Божих і людських законів.

Це й є якраз діаметральна протилежність тому, в що віrimо і чого прагнемо ми. Наша ідея має вічний і незмінний зміст. Змінними, отже революційними є лише її форми. Там — навпаки. Законсервована настало форма тюрми, за мурами якої в конвульсіях б'ється ідея перманентної революції, тотальної негації, безперервної релятивності, зміни і змішання змістів, що в сумі означає одну велику ніщоту.

Ця ніщота набрала сьогодні такої потужності, що загрожує залити всю решту світу. Немає, либо є, нині такої точки на земній кулі, де тією або іншою мірою не позначалися б симптоми нищівної пошесті. Вчення Церкви про сатану і вчення Фройда про притаманний кожній істоті «гін до смерті» в цьому випадку не протирічать одне одному: вони з двох сторін, метафізичної та психоаналітичної, свідчать про постійну присутність серед нас врага людини, врага життя. В наші дні враг готується до свого генерального наступу.

Коли ми ще і ще раз звертаємося ретроспективним поглядом до подій останнього півторіччя, ми з дедалі більшою ясністю усвідомляємо справжні причини негативного розвитку сучасного світу, який набирає щораз навальнішого розгону, не зважаючи на всі зовнішні досягнення техніки й загальній цивілізації.

Відомо, що приводом до першої світової війни стало ображене національне самолюбство. Але гіпертрофований націоналізм відіграв вирішну роль і в глибокій внутрішній причині світової різанини народів, яка не могла не виник-

нути в світі, де зіткнулися непримиренні національні егоїзми в боротьбі за право володіти колоніями і грабувати їх.

Найганебніше в історії першої світової війни було те, що воювали між собою народи, принадлежні до однієї віри. Один християнський народ звертався до того самого Бога, щоб Він дарував йому перемогу над іншим християнським народом. Не можливо забути сторінки з твору одного письменника, де описано видовище з літака: одночасний молебень у двох ворожих тaborах.

Цей факт свідчить про небуваний моральний занепад, занепад всієї величезної цивілізації. Він свідчить про те, що релігія в житті людини зійшла на ступінь лише зовнішнього обряду, який виконують у призначенні звичкою дні, виконують «для годиться», щоб негайно ж забути про нього, ступивши знову за поріг церкви.

Більше того: Цілий ряд т. зв. національних церков поступово звузив свою чинність лише до обслуговування національних інтересів. Обмеживши чисто місцевими завданнями, вони утратили зв'язок з іншими церквами, що лише з ними в союзі вони могли б по-справжньому виконувати єдині для всього людства веління Христової Науки.

Та жахи першої світової війни це ще тільки дитяча іграшка в порівнянні з тим, що може принести з собою третя світова війна. І тому самої політичної організації вільного світу, хоч би яка досконала була ця організація, не вистачає, щоб не допустити до війни і щоб відхилити світову ніщоту. Це виразно бачимо на Об'єднаних Націях, які не тільки що не перешкоджають сатанінським силам в опануванні світу, а, навпаки, служать трампліном для цих сил. Щоб знищити ці сили і пов'язане з ними світове зло і не допустити до війни, потрібна сила, вища за державну потугу, могутніша за наймодернішу світську організацію. Потрібна сила понад націями й державами, сила, моральний авторитет якої був би безумовний для людей всіх рас, кольорів шкіри, всяких традицій і різного побуту.

Так виростає на весь згід проблема єдиної християнської Церкви. Разом з цим постає в усій грандіозності невхильна потреба повернути саме цій Церкві значення й вагу, що їх вона мала в перші епохи християнства і в ставанні нашої спільнотої духової та культурної батьківщини — Європи. Лише сліпі і глухі можуть цього не розуміти.

Як це не дивно, але кожна революція, якщо вона переростає з тільки засобу в саму мету, незмінно набирає форм неймовірного консерватизму, діаметрально протилежного тому, що під цим словом розуміємо ми.

Коли взяти на увагу історичну атмосферу наших 1917—1918 років з всеоб'ємною, тотальною, «народницькою», «ліберальною», «червоною» тенденцією майже всіх партій та політичних угруповань, то державний переворот Гетьмана Павла Скоропадського ми можемо назвати революційним на ті часи. Самозрозуміло, що революційною була тут не мета, а метод, тобто

спосіб полярно заперечити загальну панівну тоді суспільну тенденцію, а ця метода усугубилась до повної консеквенції тим, що владу захопила в свої руки в умовах чужоземної військової окупації верства «недемократична».

Дальша доля гетьманського режиму залежала від багатьох чинників, що їх усі в даному випадку залишасмо поза увагою, крім одного внутрішнього чинника: того угрупування, яке тоді відразу підтримало Гетьмана, а пізніше, на еміграції, набрало організаційних форм Союзу Гетьманців-Державників. Саме в цій еміграційній організації близькуче стверджується наша тема про консервацію революційності як методи.

В попередньому числі «УiС» ми навели пресовий голос, а саме — те місце з видатної статті Я. Стельмахова, вміщеної в низці чисел ульманських «Українських Вістей», яке стосувалося до характеристики теперішньої діяльності СГД. Це не була лише критика для критики. За виступом автора відчувалась велика позитивна тенденція, і, треба думати, не знайдеться розумної й несторонничої людини, яка не визнала б цілковитої слушності в оцінці згаданого середовища. Тут мету — досягти можливостей для розвитку України на ґрунті органічно притаманної для неї історичної традиції — заступлено боротьбою «з тінями діячів УНР», — як пише в згаданій нами статті К. Стельмахів. Основна мета СГД — відновити Гетьманську Державу в Україні, як бачимо, вивітрилася. Консервування ж революційності в стосунку до «тіней діячів УНР» є чистим негативізмом.

На жаль, те саме можемо ствердити майже у більшості українських політичних груп. Переважно всі вони перемивають брудну білизну своїх подуманих політичних ворогів і в цьому знаходять поживу для свого дальнього існування на еміграції. І всі вони займаються себехвальством. Явища ці, як пише Я. Стельмахів, є чужі українській ментальності.

Так, дійсно чужі. Чужі і своїм характером, і своєю неймовірною далекістю від живого життя нашої нації, на яке впливати більшою чи меншою мірою може лише той, хто враховує його реальні закони. Отже не дивно, що той, хто супроти цих законів стоїть у становищі глухого й сліпого, обертає і саму ідею, в даному разі ідею політичного консерватизму, в негативну протилежність.

Тим то, либонь, арією з оперетки «Прекрасна Гелена» ззвучить «революційно-антиреспубліканська» програма одного з речників еміграційного гетьманського середовища, п. С. Нагая, заманіфестована ним на сторінках газети «Шлях Перемоги» (число з 20. II. 1955):

«Поза тим, на випадок повернення монархії в Росії проголошення в цей момент республіки в Україні має в собі велике ризико. Одне слово «республіка» за 40 років глибоко засіло в народних печінках. Несучи за собою тепер пропор республіки, ми ризикували б відштовхнуті від себе як старих, так і молодих людей в Україні».

Тут так само не треба багато слів, щоб довести, як далека ця дітвацька забава в «козаки-розвбійники» від творчого консерватизму теорії

Липинського, як не покривається вона ані з його ідеєю всенародної трудової держави, ані з тим, що ми, розвиваючи цю ідею на її сучасному етапі, означаємо поняттям роялізму.

Те, що написав п. Нагай, консерватизм, але консерватизм зашкарубlosti, консерватизм сліпого кута, куди неминуче приходить той, хто з засобу робить мету. Цілком ясно, що таке або подібне препарування гетьманської ідеї — ідеї позитивного впорядкування майбутньої української держави на ґрунті органічної і гармонійної співпраці народніх мас через свої низові республіканські самоуправи і під егідою непохитного легітимістичного державного авторитету — здатне лише відштовхувати від цієї великої ідеї і дати повну підставу для її фальшивого тлумачення.

Інтелектуальне середовище, що його репрезентує журнал «Україна і Світ», так само не є безkritичними симпатиками республіканізму, вважаючи, що влада в майбутній українській державі, для забезпечення від загрози анархії і боротьби політичних груп під час виборів президента чи виборів парламентських, повинна спочивати в руках гетьмана. Чудово розуміємо, що шлях до цього ідеалу — тернистий. Є цілий ряд моментів, які на першому етапі ставання нашої державності стоятимуть на перешкоді до його здійснення. Творчий порядок в українській державі може бути забезпечений лише роками напруженої праці, співдію всіх політичних середовищ, усіх сил самого народу, ступневим по доланням багаторічної спадщини большевизму.

Все ще ми при світських справах, тому що тема революції, яка повинна нам служити тут головним критерієм у розробленні поставленого питання, ще не вичерпана в ІІ характеристичних, додатніх і від'ємних, рисах. Але до проблеми єдиного духовного осередку, що логічно знаходить своє вивершення в проблемі авторитетного для всіх осередку релігійного, ми підходимо дедалі щільніше.

Як відомо, ані середовище СГД, ані всі західноукраїнські політичні організації — не пов'язують своєї діяльності з сповіданням якоєсь певної конфесії, залишаючись в позиції доброзичливого нейтралітету супроти обох наших віровизнань. Для цих угрупувань тема єдиного осередку лежить у площині виключно політичній.

Дещо інакше стоїть церковне питання в діяльності іншого політичного середовища, а саме — Української Революційно-Демократичної Партії. Стосується ця діяльність нашої теми не тільки свою політичною, світською стороною, не тільки зокрема тому, що в даному разі слово «революційна», характеризуючи партію і в назві ІІ, і в ІІ теоретично-практичній діяльності, може послужити нам формальним прикладом застосування сильних і слабих сторін цього поняття на практиці. Ні, тут прямий зв'язок також! з безпосередньою нашою проблемою: шляхи сучасного православ'я.

Крім своєї чисто політичної програми, середовище УРДП виступає також і з цілком виразною лінією на конфесійному полі, будучи консеквентним речником православ'я як віровизнання, управненого репрезентувати релігійну традицію переважної більшості української нації.

Тенденція ця декларована з боку УРДП майже офіційно.

В кожному разі, і загальне наставлення друкованого органу цієї партії, газети «Українські Вісті», і відомі експреси на грунті взаємин з чинниками Української Католицької Церкви, які мали місце в різний час діяльності згаданої партії, свідчать про цю однобічну і войовничу тенденцію недвозначно.

Ні для кого не є секретом, що первопочаток свого постання УРДП завдячує причині цілковито негативній. Що за негативною реакцією стояла і позитивна тенденція, свідчить той факт, що нова партія знайшла відгук і стала популярною в колах еміграції з осередніх земель України і що вона, чинна через свій пресовий орган, посила одне з впливових місць у житті нашого суспільства на чужині.

Далеко не завжди були ми прихильниками тих чи тих виступів з боку УРДП, особливо коли йшлося про їхню форму і стиль. Багато чого в діяльності цього угрупування викликало й викликає в нас заперечення; до ряду його тенденцій, ми ставилися зasadnicше негативно. Та час минає. З його промінанням минають і тенденції, а на їхнє місце приходять інші. Відмінюються й люди. Одні, як ми вже бачили, неначе застигають на бігу, кам'яніють і «консервуються». Інші ж, навпаки — повільно, але твердо прямують шляхом дальнього вдосконалення. І тому сьогодні можна говорити про певну ревізію взаємин в середині східноукраїнської еміграції.

Нам здається, що ми не помилляємося, констатуючи виразне переставлення УРДП з рейок емігрантсько-партийної боротьби на широку дорогу пропагандивної боротьби з нашим єдиним справжнім ворогом: московським большевизмом. Це помітно як у напрямі виступів самого організатора і почесного голови партії, талановитого письменника Івана Багряного, так і в загальному наставленні середовища, в таких зокрема виявах його діяльності останніх двох років, як видання важливих публікацій пов'язаним з ним ідейно і організаційно об'єднанням ДОВРУС («Біла книга про чорні діла Кремля»); як ініціатива в публікації спеціального бюллетеня «Ми ще повернемось», скерованого проти большевицької репатріаційної акції; як, нарешті, вже згадана й цитована нами стаття Я. Стельмахова, що могла з'явитися лише на сторінках органу, передишого безумовну еволюцію в напрямі усвідомлення зростаючої відповідальності не тільки перед своїм генеральним секретаріятом, а й перед масою рядових українських емігрантів. Загальний тон став спокійнішим.

Не підлягає жадному сумніву, що це, так би мовити, визрівання й змужніння політичного се-

редовища не останньою мірою пов'язане з дальшим намаганням збільшити вагу й авторитет Української Національної Ради, яка є (що так само ні для кого не секрет) головним витвором УРДП і являє собою в очах частини еміграції живий символ тягlosti і пересмінності нашої самостійницької традиції від її останньої в часі форми УНР.

Самозрозуміло й логічно, що той, хто бере на себе тягар відповідальності за збереження національної традиції, повинен враховувати цілий ряд моментів поза обсягом своєї чисто групової політики і поширювати свою діяльність у напрямі свого роду універсальності.

Ми були б нещирі, якби спробували заперечити те, що і в нас самих останньо наступили певні переоцінки. Так, ми значно більче підійшли тепер до усвідомлення ролі саме наддніпрянських мас у майбутньому здійсненні тих ідеалів, що досі вважалися привілеєм лише одних, ідеалів єдиної української християнської Церкви і єдиного державного проводу.

І якщо справді час не ст縟ть на місці, якщо позитивне й творче в людині здатне еволюціонувати в бік дальнього самоусвідомлення й самоудосконалення, то за шукання контакту в тих точках, де він логічно і практично можливий, промовляє не тільки раціональний інтерес, а й чисто моральна потреба. Ми будемо пробувати відшукати тут підвалини для спільноти мови. Тим більше, що справа Православної Церкви обходить інтелектуальне середовище навколо журналу «Україна і Світ» не меншою мірою, ніж вона обходить прихильників УРДП.

Нам відомо, що з ходом розвитку УРДП коло його прихильників поширюється не тільки кольштом візнатців православного віровизнання, що цілком природно з огляду на зазначені вище початкові мотиви постання самої партії, але й кольштом осіб, принадливих конфесійно до Української Католицької Церкви, тобто людей, початково відмінних і територіальним походженням, і ідеологією, і загальною психікою.

Явище це знаменне, і не треба бути занадто прозірливим, щоб добачати ще більше піднесення відповідальності, яка в наслідок цього лягає на провідників УРДП. Самозрозуміло, що в своїх виступах і деклараціях на конфесійні теми центральному органові УРДП буде надалі тяжко й незручно виходити з свого дотеперішнього однобічного наслідування проблеми, тому, що це неминуче в'язалося б з кожноразовим ризиком образити релігійні почуття своїх прихильників з-поміж принадливих до іншого віровизнання.

Самозрозуміло, з другого боку, що якщо УРДП справді до кінця використає свої потенційні можливості і шляхом конечних — революційних — реформ досягне того, що УНР-ада таки стане осередком загальної консолідації, тобто якщо це середовище повнотою виконає свою місію в площині політичній, то це однак не означатиме ще, що тим самим автоматично відкриється і можливості до церковного поєднання. Думати так означало б профанувати велику і важливу справу,

і справжні перспективи порозуміння на церковному полі, як ми їх собі уявляємо. Проте в добрій волі цього середовища лежить можливість зробити перший, знов таки революційний почин у справі порозуміння бодай у його «негативному» аспекті: якщо не в напрямі що треба робити, то принаймні в царині чого не треба робити.

А не треба робити насамперед завогнення справи. Помилкою обох сторін, як православної так і католицької, було те, що проблему трактовано в атмосфері розліку, в тоні найвищого роздратування. Провина лежить рівною мірою по обох боках. Спільним завданням обох сторін є тепер переключити справу порозуміння між обома конфесіями в таку площину, де темперament не шкодив би речевості, а засіб — меті.

Життя доводить, що вчора здавалося непопитним, сьогодні виявляє розколини. Те, що вчора виглядало проблематичним, сьогодні набирає твердих рис переконання. Те, що недавно було загонистим, непримиренним, виключаючим інше, тепер, при юсілдовній дії доброї волі, може відшукати точки дотику і взаємопорозуміння.

І саме в такому тоні і в такому стилі, об'єктивно, без завогнення пристрастей і без жадного намагання образити будь-чий релігійні почуття ми й хочемо виконати поставлене нами перед собою завдання: розглянути сучасну долю Української Православної Церкви.

Ми це робимо з єдиною метою — встановити дійсні причини ненормального стану Православної Церкви в усьому світі і намітити можливості її гоєння, її піднесення, привернення Українській Православній Церкві того значення, яке повинна мати Церква в житті народу з великим історичним минулім і з самостійною, розвиненою культурою. Ще й до того народу, який має всі дані взяти активну участь у перебудові загроженого смертельною небезпекою сучасного світу.

*

Консерватизм УРДП, а разом з ним і більшості наших православних середовищ полягає в тому, що про оборону Православної Церкви від II «віковічних ворогів» (?) говориться за прямо-лінійною інерцією, яка весь час тягне православних в той бік, який давно вже перестав бути властивим і актуальним, тому що життя зробило за цей час повне лівколо. Вчення про «оборону» втратило свій зміст уже дуже давно, бо центри перемістилися, і ворог перебуває тепер не на тому кінці, де його собі уявляють «Оборонці Православ'я».

Ми знаємо історію Католицької Церкви у всякому разі не гірше, ніж ті, що вивчають II з спеціальною метою знаходити в ній самі хиби. В нашій «католицькій» (якщо «Оборонці Православ'я» нашу правою так хочуть собі тлумачити) пропаганді ми не маємо жадного наміру вибілювати ані однієї темної сторінки в минулому цієї Церкви за певних її періодів чи за діяльності її поодиноких діячів. Цього не намагається робити

жаден поважний католицький історик, жаден цирий вірний цієї Церкви, бо справа не в тому, щоб піднести значення її за допомогою якихнебудь спекуляцій на її випадковому і дочасному, а в тому, щоб зробити голосним її ідеїне, її ідеальне.

Ми ні в якому разі не переочуємо тієї більш, ніж сумнівної ролі, яку відограла Польська Католицька Церква в усій історії нашої Унії і під час наступних по ній козацьких визвольних змагань. Саме польському католицькому духовництву, яке діяло водно з інтенціями державної влади, ми повинні приписувати, що Унія стала такою зненавидженою в очах переважної частини нашого православного суспільства і, за інерцією, лишається такою для декого й донині. Спроба перевести унію через царський Петербург, як і треба було чекати, не дала жодних результатів.

Тим часом польська Річ Посполіта давно вже перестала існувати, а Петербург передав свою владу безбожницькій Москві. З Річчю Посполітою пішли в небуття й намагання за допомогою Унії денаціоналізувати наш народ. Навпаки, коли за часів Австро-Угорщини і за двадцятилітнього панування модерної Польщі над однією частиною нашої території з боку поляків з новою силою розпочався був наступ на українців, то саме Унія, саме приналежність до українського католицького віровизнання у візантійському обряді стала тим, чим вона була в первісному задумі II творців з року 1596: оборонцем предківської віри, а не панівником в цілі і національності. Відомим для всіх фактом є, що галицько-українське культурне, а потім і політичне відродження вийшло з кіл греко-католицького духовництва. Зрештою, всім є знана роль Митрополита Андрея Шептицького в модерній історії українського народу.

Викреслити цю багату і барвисту сторінку в нашому новітньому національному ставанні і обмежитися лише ролею східноправославної Церкви в межах нашої території до Збруча — який же українець, що свою історію і себе шанує, пішов би на таке?

Якщо нині Найвищий Зверхник Вселенської Церкви бажає об'єднання всіх християн, то йдеться тут про таке єднання в дусі Христа, в якому виключений будь-який примус, як і виключена втрата національної чи якоїсь іншої особистості. Найвищий Зверхник Вселенської Церкви цілковито свідомий того, що тільки об'єднане Християнство буде в силі протиставитися світовому злу і принесе мир і справедливість на землі.

Стільки про «віковічних ворогів» православ'я з боку Заходу. Причиною занепаду Православ'я, на нашу думку, ніколи не був Рим і намагання Апостольської Столиці привернути релігійну єдність. На наше глибоке переконання, головний ворог Православної Церкви гніздиться в самій нерівній, хиткій, трагічній історії цієї Церкви.

Наше українське християнство почалося тією ж нормальнюю дорогою, якою воно відбувало

свій переможний похід і серед інших народів Європи. Ми вважаємо за сколастичні всі суперечки на тему, чи прийняли наші предки християнську віру від ще формально єдиної, чи фактично вже від розколеної християнської Церкви. Незаперечним фактом є, що наші християнські князі і наш християнський народ через свою віру належали до спільної християнської родини європейських народів і визнавали ту саму християнську віру, що її трималась Єдина, Свята, Соборна й Апостольська Церква часів Атанасія, Василія Великого, Івана Золотоустого, а престижеві спори Патріярхів їх не цікавили.

І ніхто не повинен сумніватися в тому, що наша Православна Церква, яка була головним чинником у творенні нашої культури і тим самим у витворенні нашої національної особистості, носить на собі ту саму первісну Христову благодать, що й кожна інша християнська Церква. Вона мала своїх, канонічним шляхом висвячених провідників, мала свій непохитний авторитет в очах народу, мала своїх святців та підвижників. Але через брак виразного зв'язку з вселенською єдиною Христовою Церквою дійшло нині до такого стану, що на наших очах творяться на еміграції серед православних українців церковні угрупування під проводом українських православних Ієрархів, що не втримують між собою самими навіть молитовного зв'язку, не говорячи вже про зв'язки одноцілої організації.

З князівським Києвом і закінчується властива історія Української Православної Церкви. Те, що відбувалося далі, може бути розглядане лише як історія відламів цієї Церкви, її різноманітних течій та орієнтацій. Спроба Митрополита Василя Липківського відновити Українську Православну Церкву ще раз довела, що путь, вибрана ним, не була власивою, хоч самого Митрополита належить заражувати до українських національних підвижників.

Наше православне церковне життя після князівського періоду опинилося в безвихідному становищі між одверто вороже наставленим польським католицтвом і зростаючим московським самодержавством, саме якому й передала занепала Візантія свою місію носія та оборонця православ'я. Не зважаючи на поодинокі доброзичливі жести східніх патріярхів у бік київської митрополії, вони розглядали її все таки тільки як провінцію східноправославного світу, і до санкціонування з їхнього боку незалежного від Москви київського патріярхату так ніколи і не дійшло. Старання ж наших владик надати підметності нашій Церкві іншим шляхом, шляхом канонічного визнання безпосередньої зверхності Апостольської Столиці, зазнали поразки від об'єднаної дії обох сторін: і московської, і польської.

Отже історія нашої Православної Церкви є історією її перманентного занепаду. А на цю тему треба окремої статті.

Через Любов Віра набирає остаточного оформлення і завершення.

Тома з Аквіну

**Любов є дружбою людини з Богом.
Невіруючі не будуть засуджені, бо вони вже засуджені.**

Тома з Аквіну.

**Хрест — це символ найдосконалішого самовіддання Богові і заразом
знак безінтересової любові до близького.**

о. Гарді Шільген, Т. І.

З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може розуміти

11. 5. 56. «Християнський Рух» не може бути прибудівкою ні Католицької, ні Православної Церкви.

Але це не значить, що він не може бути в живому і сталому зв'язку та співпраці і з однією, і з другою. Він має бути носієм християнської думки в буденному житті і в діяльності ширшої української громади, а разом з тим і мірником, що розпізнає й називає зло злом, а добро добром.

Для прикладу :

Вчора відвідав мене у шпиталі М.; він розповідав мені про колотнечу в одній нашій організації з дуже пишною, а тому й дуже відповіальною назвою. Вислід тієї колотнечі: взасмне виклиання, анатемування, виключення з членства і так далі — все, як у нас тепер за звичай стало.

Причина цього розладу: різні практичні відповіді на академічний запит: чи вільно бути водночас членом двох організацій, з яких для одної кінцева мета другої є ще невирішеною проблемою, — а втім і питання щодо одержання від такої «непредрешеної» організації срібняків у власну кишеню.

Тоді, як відповідь на це так легко знайти:

«Ніхто двом панам служити не може, — бо або він одного зненавидить, а другого буде любити, або буде держатись одного, а другого зnekтус.

Не можете Богу служити й мамоні.»

(Св. Матвія VI, 24)

А св. Апостол Павло пояснює:

«Бо не можете пити чаши Господньої та чаши демонської, не можете бути

спільноками Господнього столу і столу демонського...» (І. До Коринтян, X, 21).

І це саме тут завдання для «Християнського Руху»:

Бути дороговказом !

Яке почесне, яке важливе і яке відповідале завдання!

Але скільки на путі його небезпек, прихованих пасток, бо є

«... фальшиві апостоли, лукаві робітники, що підробляються на Христових апостолів. І не диво, бо сам сатана прикидається ангелом світла.

Отож, не велика це річ, якщо й слуги його прикидаються слугами правди.

Буде їхній кінець згідно з вчинками їх.»

(Ап. Павло, 2. До Коринтян, XI, 13—15).

Тепер почалася якась нова фаза «покеру» між Заходом і Сходом... Але все ще ніби в імістому тумані із багатьма невідомими.

Тому християнському світові особливо чуйним належить бути !

Суть християнства полягає в русі людини у двох напрямках: особистому — прямовисному, до Бога, як зразка, і соціально-громадському — поземному, щоб скермувати і подібних до себе на той перший шлях. Обидва шляхи — це шляхи щоденних жертв, втрат, втрат себе в ім'я любові до Бога і до подібного до себе, аж до найвищої жертви: «власне життя покласти за друзів своїх». (Св. Іван, XV, 12—13).

З перехрещення цих двох шляхів постає Хрест, як символ християнського життя...

Якщо «Християнський Рух» буде цими шляхами прямувати — слава Рухові !

Завершення людини існує лише в Любові, яка пов'язує людину з Богом.

Тома з Аквіну

O. H. Ohnevych

O. Г. Огнєвич

Благородство зобов'язує

Noblesse oblige...

Президент Ф. Д. Рузвельт мав принаймні в одному слушність: а саме — коли твердив, що ми живемо в американському сторіччі. Америка посідає тепер у світі становище, подібне до того, що його колись посідала Римська Імперія.

Усе, що було в орбіті Риму, являло собою цивілізований світ. Поза ним було варварство. Подібно й нині: те, що перебуває в засяగу впливів Америки — це вільний цивілізований світ, за його межами — московське варварство. Впаде Америка, і хвиля варварства зале ввесь світ.

Америка перебуває на вершині своєї сили. Як колись людина, що мала римське громадянство, говорила: «*Civis Romanus sum*», так сьогодні кожен американський громадянин з гордістю може казати: «*I am an American citizen*».

Проте, кожна імперія, досягши свого найвищого розвитку, якщо не дістасе вже нових живучих соків, неминуче хилиться до занепаду. Існують тривожні голоси щодо дальшої долі Америки. Аетія, який на Кatalонських полях боронив Рим від навали гунів, називали останнім римлянином. А в одному американському часописі ми зустріли характеристику генерала Мек Артура як «останнього американця». Чи не малається тут на увазі аналогія?

Утримуючись від ширшої критики внутрішніх американських стосунків, наведемо тут кілька голосів американських патріотів. Перше слово належить д-рові Меніонові, колишньому деканові правничого відділу університету Нотр-Дам, одному з найкращих знавців комунізму в Америці. Він стверджує:

«Це був ганебний збіг обставин, що польські заворушення, зв'язані з домаганнями хліба і свободи, відбулися саме тоді, коли шеф американських повітряних збройних сил відвідував кремлівських бандитів... Сотні мільйонів людей за залізною заслоною подають нам тепер недвозначні сигнали про свої страждання та про своє прагнення стати вільними, але ми їх ігноруємо й воліємо продовжувати фарсу офіційних відвідин у Советах та стабілізувати їхній престиж, що починає хилитися до занепаду («Шікарі Дейлі Тріб'юн» 30. 7. 1956).»

President F. D. Roosevelt was right at least in one point: that we are living now in an American century.

America is now in the same political position as the Roman Empire was centuries ago: everything within the Roman Empire was considered a civilised world, everything outside it — was a barbarian world. Today's civilised world contains the free countries within the sphere of American influence, and outside of it, behind the Iron Curtain there is only a Russian barbarity.

If America falls the whole world will be flooded by the Russian barbarity.

USA is now at the peak of its strength. As centuries ago the Roman citizens used to say with proud: "Civis Romanus sum," so now every American can proudly say: "I am an American citizen."

But every empire after having reached its highest point of development begins its "road down."

There are alarming voices about the future of the USA.

"The last Roman" was a name given to Aetius, the Roman supreme commander, who defended the Western World against the Huns on the battlefield of Catalaunum.

In one of the American newspapers we found general McArthur named "the last American." Did the author mean an analogy?

We are not going to criticise America but we would like to quote some utterances of the known American patriots.

The first word belongs to Clarence Manion, former Dean of Law department at the Notre Dame university. He said:

"It was a humiliating coincidence that the Polish bread and freedom riots took place right while the chief of American air forces was visiting the Kremlin monsters in Moscow... Hundreds of millions of people behind the iron curtain are now sending us the unmista-

Ця сама газета з 8. 6. 1956. р. сповіщала:

«Слободан М. Драсковіч, видавець одного шікагського тижневика сербською мовою... заявив, що більше ніж два мільярди доларів були від часу закінчення війни переліті в Югославію через Об'єднані Нації... та за програмою закордонної допомоги Сполучених Штатів. „Цими грошима ми самі собі викопали домовину“ — сказав він. — „Тіто був багато чинніший працівник світового комунізму, ніж Сталін. Він допоміг переконати Азію, що комунізм це невинна річ“...»

Є також і економічний аспект труднощів Америки. Секретар Державного Скарбу п. Гамфрі заявив, що витрачування грошей на велику скалу може спричинити депресію.

Спруд Брейден так пише про це в Шікаго Дейлі Тріб'юн з 28. січня 1957 р.:

«США наближається до заломання, до повновнення самогубства, внаслідок видавання мільярдів доларів на допомогу для решти світу... а програми допомоги для закордону — це вода на млин комуністів, бо ці допомоги ослаблюють США високими податками, а також екстравагантними витратами внутрі США... Поміч для закордону не придає для США ні вірних приятелів, ні союзників».

Редакційна стаття цієї ж газети з 16. квітня 1956. р. сповіщає:

«Голова Республіканської партії Голл назвав сьогодні колишнього президента Трумана «одним з найгірших президентів американської історії» і «спустошеною людиною», яка у своїй заздрості до президента Айзенгауера робить усе можливе, щоб знищити добру славу й популярність Айзенгауера».

«Ньюз Вік» з 30. 4. 1956. р., з приводу наради американського товариства газетних редакторів, на запитання, чи програють США «холодну війну» висловлює такі думки:

«Урядовці червоних посольств під цю пору, як здається, зайняті відповідями на запитання, навіть перед пресою. «Туристичні візи чекають на вас» — пригадує московське радіо. Константин Г. Федосеев, радник советського посольства у Вашингтоні, робить далеку подорож до Колумбійського університету в Нью-Йорку, щоб розповісти студентам економічного факультету, що «Советський Союз робить енергійні заходи щодо усунення сталінського культу...» Коротше кажучи, Америка втрачає своїх друзів. Гірше: щодалі більше її друзів, як вони самі оповідають, стають антиамериканцями. Це не тільки завдяки потузі і хитрощам російського наступу. США, їхній уряд, їхнє громадянство почасти самі заслуговують на докір. Там, де США старалися знайти прихильників, вони занадто часто знаходили супротивників. Один індійський урядовець останнього тижня зазначив: «П'ять років тому Америку люблено. Її не ненавидять і сьогодні, але не мають до неї довір'я. Ми не довіряємо її намірам, коли вона допомагає Пакистанові, кує союзи й подає поміч. Коли йдеться про сумнів, то росіяни тут мають усетаки перевагу, бо вони нові...» Франц Боркенав, німецький політичний аналітик і фахівець совєтознавства твер-

kable signals of their suffering and eagerness to be free, but we ignore them and prefer to continue the farce of official visitations with the soviets to stabilize their sinking prestige...» („Chicago Daily Tribune,“ July 30, 1956).

The same newspaper, June 8, 1956, reports:

“Slobodan M. Draskowich, editor of Chicago Serbian language weekly... said that more than two billion dollars had been poured into Yugoslavia since the war, through the United Nations... and the United States foreign aid program. ‘With that money, we were digging our own grave,’ he said. — ‘Tito was a much more effective worker for world communism than Stalin. He helped to convince Asia that communism was harmless...’”

There is also economical aspect of America's difficulties. Secretary of Treasury Mr. Humphrey recently said that big spending will bring a depression.

“Chicago Daily Tribune” of January 28, 1957, writes about it in its article entitled „U. S. GIVE-AWAY TO BREAK LAND”:

„The United States is going broke, committing suicide, by useless giving away billions of dollars to the rest of the world” Spruille Braden said last night (Braden, an American diplomat in Latin American countries under President Franklin D. Roosevelt and assistant secretary in the Truman administration)... He said instead that foreign programs are playing into the hands of the Communists by weakening the United States with confiscatory taxation and extravagant waste at home. Foreign aid cannot buy trustworthy friends and allies’ he said.”

In the same paper, April 16, Chicago Tribune Press Service reports:

“Republican National Chairman Hall today called former President Truman ‘one of the worst Presidents in American history’ and a ‘Frustrated man’ who in his jealousy of President Eisenhower will do everything in an attempt to destroy Mr. Eisenhower’s record and popularity.”

“Newsweek” of April 30, 1956, on the occasion of a question addressed to the American Society of Newspaper Editors, ‘Is the U. S. loosening the cold war?’ published the following views:

“Red Embassy officials everywhere now seem eager to answer questions even from the press. ‘Tourist visas are waiting for you,’ blares the Moscow radio. Konstantin G. Fedoseev, counsellor of the Soviet Embassy in Washington, travels all the way up to Columbia University in New York to tell economics students that the Soviet Union is ‘moving vigorously to eliminate the cult of Stalin’... America, in short, is loosening its friends. Worse, more and more of its friends are becoming vocally anti-American. This is not only because of the vigor and cunning of the Russian assault. The U. S., its government, and its citizens are themselves partly to blame. Where the U. S. has sought to proseli-

дить: «... Як часто сповіщали втікачі, що американські пропагандисти ніколи не були достатньо обізнані з психологічною настановою слухачів до яких вони звертаються! » Горо Кабаяши, головний редактор «Бунгай-Шунью», токійського місячника, заявляє: «Більшість японців почувавуть, що закордонна політика США завжди відстасе від російської на один хід ...»

«Шікаго Сандей Тріб'юн» з 15. 4. 1956 подає таке повідомлення Вілларда Евардза: «Сенатській комісії стали відомими документи про підпільні операції комуністичної партії на півдні, передані нью-орлеанською поліцією. Ці папери демаскують зв'язки червоного апарату з університетами, Церквами, професійними спілками, газетами, сільськогосподарчими організаціями та політичними кандидатами в широкій окрузі на південні від мезондіксонської лінії ... Довгі рукописні нотатки про недавні заколоти в Монтгомері та в Алабама, що їх оце знайдено, доводять зацікавлення комуністичної партії цією округою ...»

Той же самий автор сповіщає в «Шікаго Дейлі Тріб'юн» з 1. червня 1956. р.: «Республіканець Джадд (Міннесота) заявив сьогодні сенатській комісії, що прокомунистичні впливи в державному департаменті, успадковані від правління Рузвельта й Трумана, виявляються й далі в американській закордонній політиці, тоді як державний секретар Даллес мандрує туди й сюди далекими світами ... Джадд сказав, що вищі урядовці в державному департаменті та Пентагоні наставлені гостро антикомуністично, проте вони залежать від нижчих урядовців у справі підпільних матеріалів, на яких базуються їх рішення ...»

Волтер Троген у своїй статті в «Шікаго Дейлі Тріб'юн» з 1. 12. 1956 пише:

«Майже незаприміченою у пресі пройшла найбільш вражуюча вістка ... що ненависна соєтська таємна поліція, МВД, яка перед тим звалилась НКВД, пробувала створити своє бюро у Вашингтоні під час медового місяця з комунізмом у другій світовій війні ... Протест Гувера спричинив те, що Білій Дім похоронив той цілий плян. Однак ініціатор того пляну не був виявлений ... Ми не можемо відтворити повного образу в тій справі бо цей зловісний плян цілковіто замовчується, як також і тому, що є люди, які мають різні причини скривати правду в цій справі. У зв'язку з тим знов мала, але важлива книжечка пройшла майже не завважена. Книжечка називається «Внутрі Стейт Департаменту», а написав її Брайтон Барон, який був на службі в Стейт Департаменті впродовж 26 років ... Книжечка твердить, що існує змова, цілі якої держати ці факти в таємниці перед американським народом, як також існує й фанатичне прив'язання до бюрократизму й майже вважається за місію запобігати тому, щоб американська зовнішня політика була ясно сформульована. Це відважна, але й жахлива книжка. (В ній) ... Барон стверджує, що Стейт Департамент перелюднений службовцями й разом із тим є він раєм для ледарів, невігласів та нероб з-поміж службовців ... Однак Конгрес не зробив нічого

tize, it has too often antagonized. As one Indian official remarked last week: 'Five years ago America was loved. You are not hated now but distrusted. We distrust your motives in aiding Pakistan, forging alliances and giving aid. The Russians still get the benefit of the doubt because they are new.' ... From Franz Borkenau German political analyst and Soviet specialist: '... How often have refugees reported that American propagandists never seemed to be familiar enough with the psychological attitude of the audience they address.' From Goro Kambayashi, editor-in-chief of the Bungei-Shunju, the Tokio monthly: 'Most Japanese feel that U. S. foreign policy is always one step behind the Russian moves.' ...

In "Chicago Sunday Tribune," April 15, 1956, Willard Edwards reports:

"Underground operations of the Communist party in the south have been disclosed to senate investigators in a collection of documents turned over to them by New Orleans police. These papers disclose the connections of the Red apparatus with universities, churches, labor unions, newspapers, farm organisations, and political candidates in a wide area south of the Mason - Dixon line ... Lengthy handwritten notes on the recent racial troubles in Montgomery, Ala., were found, indicating the Communist party's interest in that area ..."

The same author writes in "Chicago Daily Tribune," June 1, 1956:

"Rep. Judd (R., Minn.) told senate investigators today that procommunist influences in the State department, inherited from the Roosevelt and Truman administrations, continue to influence American foreign policy while State Secretary Dulles roams the world ... Judd said that top officials in the State department and Pentagon are strongly anti-Communist but must depend upon subordinate officials for background material upon which to base decisions ..."

Walter Trohan in his article in "Chicago Daily Tribune" of December 1, 1956, entitled "Reveal Russ tried to get police in U. S." writes:

"A most astounding disclosure has gone virtually unnoticed in the American press. This is that the dreaded Soviet secret police, MVD, formerly the NKVD, had attempted to establish an office in Washington during the World War II honeymoon with communism ... The Hoover protest prompted the White House to kill the whole plan. Originator of the plan hasn't been revealed ... We do not get the full picture because of the general secrecy which surrounds sinister designs and also because there are people interested in covering up the truth for various reasons. In this connection a small but highly important book has gone almost unnoticed. This book is 'Inside the State Department' by Bryton Barron a state department career man of 26 years' service ... There is, according to the book, a conspiracy to keep facts from the American people. There is also a fanatic devotion to bureaucracy and what amounts to a dedication to keep America from formulating an American foreign policy. This book is courageous altho it is shocking ... Barron ... is holding that the swollen

у справі, піднесеній Бароном. Його загукали зграї свідків, що боронили Департамент... Барон починає свою історію аналізуючи роль, яку грав у Стейт Департаменті Альгер Гісс, засуджений червоний шпигун та інші, йому подібні. Барон працював разом із Гісом і стверджує, що слухи про комуністичну діяльність Гіssa були загальною темою розмов у Стейт Департаменті ще задовго перед Ялтою... Барон стверджує дальше, що у Стейт Департаменті були цілком недвозначні зусилля скрити ролю, яку відограв Гісс у Ялті...»

А Віллард Едвардз у «Шікаго Дейлі Тріб'юн» з 15 січня 1957 р. у статті п. з. «Сенат розкриває історію 25-літньої діяльності Дж. Петерса» робить такі ствердження:

«Сенатські слідчі повідомили нині, що низького росту, товста людина з постійною усмішкою на устах, людина, що тепер допомагає придушувати революцію в Угорщині, кермувала впровадженню ряду років широкою шпигунською мережою в США... Був це уроджений в Мункачі, у північній Угорщині, в 1897 р. Александр Гольденбергер, який в комуністичному підпіллі знаний був переважно під прізвищем Дж. Петерс, що було одним із десятка його псевдонімів. Він студіював право, потім був взятий до австрійської армії і там був старшиною. В комуністичному повстанні 1919 р. він участі не брав, але згодом став секретарем комуністичної партії... Він був майже по-батьківському гордий деякими американськими шпигунами, а зокрема Альгером Гісом, якого він персонально контролював, коли Гісс розпочав у 30-их роках свою блискучу кар'єру... Петерс завідував теж підприємством, що видавало часопис «Нью-Йорк Дейлі Воркер» (офіційний комуністичний орган), і контора Петерса була на дев'ятому поверсі партійного будинку при 35 Е. 12 Стр. Там відвідували його хмари партійних службовців, законспірованих агентів та організаторів, які приймали бездискусійно його доручення. Фостер та Ірл Бравдер, офіційні партійні лідери, сліпо слухали його наказів... Петерс опублікував книжку п. з. «Підручник партійної організації»... В періоді від 1923 до 1932 р. Петерс, вживаючи фальшивих паспортів, кілька разів їздив до Москви, де пройшов вишкіл у шпіонажі. Коли до влади прийшла адміністрація Франкліна Д. Рузельтта, він забезпечив в'езд до Вашингтону соткам партійців, які зайняли урядові посади. І від тієї хвилі він командував шпіонською діяльністю, маючи унікальною в історії... Згідно з заявою Чеймberса, Петерс часом просто дивувався, що він знайшов у Вашингтоні таке багатство шпіонського матеріялу. Чеймberс теж заявив: «Навіть в Німеччині, за часів веймарської конституції, партія не мала того, що вона має тут...»

Вище наведене — тільки невеличкий монтаж з численних характеристичних у цьому напрямі американських голосів.

Вважаємо за потрібне ще тут додати, що сенатор стейту Індіана — Дженнер, сказав в одній промові, що в Америці діє якесь таємна кліка, яка, не бувши цілком комуністичною, діє, проте, на користь комунізму.

state department constitutes a haven for hordes of loafers, incompetents, and unnecessary employees... Nothing was done about Barron's call by Congress. He was snowed under by a horde of witnesses defending the department... Barron begins his story with an analysis of the role played by Alger Hiss, the convicted Red spy perjurer and others like him in the department. Barron worked with Hiss and reports that rumors of Hiss communist activities were common talk in the department long before Yalta... Barron reports that there has been a definite attempt in the state department to hide the role played by Hiss in Yalta..."

Willard Edwards in his article in "Chicago Sunday Tribune" of January 14, 1957, entitled "Senate bares 25 yr. story of J. Peters" writes:

"A short, fat man with a fixed smile, now helping to suppress revolt in Hungary, ruled a vast spy network in the United States for many years, senate investigators reported today... He was born Alexander Goldenberger at Munkacs in northern Hungary in 1897, but he was known mainly in the communist underground as J. Peters, one of a dozen aliases he used. He studied law, was drafted into the Austrian army and was trained as an officer. He took no part in 1919 communist uprising but subsequently became a party secretary... He... took an almost parental pride in some of his American agents, particularly Alger Hiss whom he personally supervised when Hiss embarked on a flourishing government career in the 30s... He was also plant manager of the New York Daily Worker, official communist newspaper, and established his headquarters on the ninth floor of the party building at 35 E. 12th St. There he was visited by a constant stream of party officials, underground agents, and organizers who accepted his orders unquestioningly. Foster and Earl Browder, official party leaders bowed to his directives... Peters published a 'Manual of Party Organization'... From 1926 to 1932 Peters, using false passports, made several trips to Moscow where he was trained in espionage work. With the inauguration of the Franklin D. Roosevelt administration, he supervised the descent upon Washington of hundreds of party members who secured the government jobs. From that point on he commanded an espionage operation which is probably unique in history... The senate report carried Chambers' story of his relations with Peters... Peters was sometimes astounded, Chambers said, at the wealth of spy material he found in Washington... Chambers said that Peters took an almost parental pride in Hiss. Then with a little inclusive wave of his pudgy hand he summed up: 'Even in Germany, under the Weimar republic, the party did not have what we have here'."

Excerpts of the American press quoted by us above are only a small portion of what appeared in that press on these important problems.

We think it is also useful to mention that Mr. Jenner, senator of Indiana, said in a speech, that some "secret cabals" in America are, though not totally communistic, nevertheless of use for communism.

Mr. McCarthy, senator of Wisconsin said there are the bad influences on the present President even from

Мек Карти, сенатор стейту Вісконсін, вказував на лихі впливи на політику сьогочасного президента навіть з найближчих до нього кіл. На його думку, саме ці кола спричинили неуспіх Женевської конференції, яка дала змогу большевикам досягти можливості передихнути після «холодної війни» й упоратися з унутрішніми труднощами.

Останнім часом група лівих республіканців розпочала кампанію проти віцепрезидента Ніксона, відомого антикомуніста. Ліві побоюються, що на випадок смерті президента Айзенгауера, Ніксон став би президентом і ввів би в дію політику сильної руки супроти комунізму. Тепер, після виборів, вони хотять перевести закон, що коли президент помре до двох років після виборів, мусять бути нові вибори. Це все спрямоване до того, щоби не допустити Ніксона до влади.

Цитовані нами вище голоси провідних американських політичних діячів та пресових органів достатньо ілюструють як внутрішні — економічні й політичні, так і зовнішньо-політичні труднощі Америки у зв'язку з перебранням нею на себе ролі провідної нації західного світу.

І хоч американські критики американської політики «Фінансової допомоги відсталим країнам вільного світу» мають до певної міри рацію, зокрема ж у тому, що трішки США не придбає собі ні приятелів, ні аліянтів, то на нашу думку, США мусять це робити, бо без такої допомоги справи могли б прийняти далеко гірший оберт.

Однака ми думаємо, що коли США на дальшу мету обмежаться тільки фінансовою допомогою країнам вільного світу, а занехають усі інші способи протидіяння експансії комунізму, тобто коли США у своїй зовнішній політиці обмежаться тільки дефензивою, то справді в США може дійти до економічної депресії з усіма її небезпеками для самих США та для всього вільного світу, а тим самим — і до збільшення загрози всьому вільному світові з боку комунізму.

Ми думаємо, що в ситуації, яка склалася тепер, сама фінансова допомога США — це тільки частина засобів у боротьбі США з комунізмом — матеріальна. Але США повинні також поставити боротьбу ясно й недвозначно й у моральній площині.

Загально відомо, що колоніальні народи Азії й Африки свою емансипацію і суверенність своїх держав у великій мірі завдячують США-ам, які після другої світової війни наполегливо настискали в тому напрямі на колоніальні імперії В. Британії і Франції. У висліді цього протягом останніх десяти років після другої світової війни В. Британія і Франція майже цілковито перестали існувати як колоніальні потуги, а емансипація решти колоніальних народів — це вже справа недовгого часу. Велика частина заслуги в тому є й буде належати США з їх антиколоніальним наставленням.

Але знову ж це тільки половина завдання, яке стоїть чи пак стояло перед США. Во існує ще одна імперіалістично-колоніальна держава,

the circles nearest to him. In his opinion, these very circles gave at the Geneva conference a chance to the Bolsheviks to take a breath after the cold war and to relieve themselves from their domestic difficulties.

Not long ago, a group of Left Republicans, started a campaign against Vice-President Nixon who is known to be an ardent anti-Communist. The leftist fear, that in case of President Eisenhower's death, Nixon will become President and introduce strong-hand-policy against communism. To prevent this they introduced now a bill which provides for new elections if president dies in less than two years in office.

The statements of the leading American politicians and press organs quoted above sufficiently illustrate the internal economic and political, as well as external political, difficulties faced by America in connection with her assumption of the role of the leading nation in the western world.

Although the American critics of American policy of financial aid to underdeveloped countries of the free world are right to some extent, especially since the USA will not gain friends and allies by money, in our view the USA must nevertheless pursue that policy because without such aid events might take a far worse turn.

We consider however that if the USA limits its long term foreign policy to financial aid to the countries of the free world, and abandons all other methods of opposing the communist expansion, that is if the USA limits its foreign policy to the defensive only, it may really lead to economic depression in the USA with all its dangers for the USA itself and for the whole free world, and to the increased threat of communism to the free world.

We consider that in the present situation financial aid alone is only one, the material part of the USA struggle against communism. But the USA should place this struggle clearly and unequivocally on a moral level as well.

It is generally known that colonial nations of Asia and Africa owe their emancipation and their sovereign states to a large extent to the USA which after the second world war persistently pressed the colonial empires of Britain and France in this direction. In consequence of this pressure Great Britain and France during the last ten years since the second world war almost ceased to be colonial powers, while the emancipation of the remains of colonial peoples is only a matter of time.

Much credit for this is and will be due to the USA for its anti-colonial attitude.

But this again is only half the task facing the USA. For there exists yet another imperialist-colonial state which is called the USSR, which enslaves in a manner incomparably worse and terrible such countries as Ukraine, Byelorussia, the peoples of the Caucasus, Central

що зветься СССР, яка незрівняно гіршим і жорсткішим способом поневолює й експлуатує такі народи як український, білоруський, народи Кавказу, Середньої Азії, балтійських країн та сателітних держав. Гноблячи й експлуатуючи згадані народи, СССР водночас старається підмінувати решту світу, а в першу чергу внутрішньо розвалити США та цим відкрити дорогу комунізму до опанування ним світу.

Події останнього півріччя, безкровна революція в Польщі, кривава революція в Угорщині, неспокой в Україні та інших советами уярмлених державах показали, що всі ті народи не навидять московський колоніалізм і прагнуть його скинути. Ті події — це заклик до вільного світу, заклик до дій в користь тих гноблених народів.

Того заклику вільний світ, а в першу чергу США, як духовий лідер Заходу й прихильник свободи всіх народів, не можуть знехтувати.

Отже, на наш погляд, настав уже найвищий час, щоб США сформулювали й публічно об'явили свою політику супроти ще одної імперіялістично-колоніальні потуги, щоб вони виразно заявили, що уважають СССР за імперіялістично-колоніальну державу, що США стоять за суверенність українського, білоруського, балтійських, кавказьких і середньо-азійських народів, поневолюваних СССР-ом.

Такої заяви від США ждуть уярмлені народи, вона їм від США належиться, і США внаслідок своєї позиції у вільному світі до такої заяви зобов'язані.

Коли США були й є проти англійського і французького колоніалізму, то вони не можуть дивитись на московський колоніалізм мовччи, — мовляв це щось інше!

Замало «співчувати» уярмленим народам Соціетського Союзу та сателітам, — треба виразно й публічно заявити, що визнається ті народи за уярмлені Москвою і треба розвинути якнайшироку дипломатичну діяльність на користь тих народів.

Така заява й акція будуть згідні з принципами, що їх проголошують США і що ними вони руководяться у зносинах із іншими державами. Вона буде моральною піддержкою всім тим народам, що боряться за свою незалежність. Вона збільшить внутрішні труднощі СССР. Вона примусить Москву йти на поступки тим народам. Такою заявовою США з'єднають собі уярмлені Москвою народи, як справжніх, щиріх приятелів.

Врешті таке ясне сформулювання становища США супроти СССР внесе ясність внутрі США і утруднить діяльність комуністів та їх по-плентачів на шкоду США, як це було досі власне завдяки неокресленому становищу США в їх політиці супроти СССР.

Коли США перейняли на себе провід вільним світом, то це їх зобов'язує до всього вище сказаного.

Asia, the Baltic states and the satellites. Exploiting and oppressing these nations, the USSR at the same time tries to undermine the rest of the world and above all to overthrow the USA internally and thus to open the way for communist domination of the world.

The events of the last six months, the bloodless revolution in Poland and the bloody revolution in Hungary, unrests in Ukraine and in other states oppressed by the Soviets, have proved that all those nations detest Moscow's colonialism and are trying to overthrow it. These events are a challenge to the free world to take up actions in favour of these oppressed peoples.

This challenge cannot be ignored by the free world and especially by the USA as the moral leader of the West and supporter of freedom for all nations.

In our view time has come for the USA to formulate and publicly state its policy of opposition against yet another imperialist-colonial power, to state clearly that it considers the USSR an imperialist colonial state, that the USA stands for sovereign statehood for the Ukrainian, Byelorussian, Baltic, Caucasian, Central Asian and satellite nations enslaved by the USSR.

Such a statement is eagerly awaited by the nations under the yoke, the USA owes it to them, and the USA is bound to make such a statement in consequence of its position in the free world.

While the USA has been and remains against British and French colonialism, it cannot regard the Muscovite colonialism in silence as if it were something different.

It is too little to "sympathise" the enslaved nations of the Soviet Union and the satellite. It is necessary to state clearly and publicly that these nations are regarded as enslaved by Moscow, and it is necessary to start the broadest possible diplomatic activity in favour of these nations. Such a statement and actions will be in accordance with the principles professed by the USA and which guide the USA in its relations with other states. It will be a moral pillar to all the nations which are fighting for their independence. It will also increase the internal difficulties of the USSR and will force Moscow to give way to these nations. The USA will gain for itself true friends in the shape of the nations. The USA will gain for itself true friends in the shape of the nations enslaved by Moscow.

Finally such a clear formulation of the position of the USA in opposition to the USSR will bring clarity inside the USA and will make it considerably more difficult for the Communists and their supporters to act against the USA as has been the case hitherto thanks to the indeterminate political position of the USA vis à vis the USSR.

If the USA assumes the leadership of the free world this act binds it to all what has been said above.

З американських голосів про проблему поневолених народів

Видатна американська духовна особа, о. Брізет, ОСМ, у своїй книзі «У кожне життя» піднявся труду докладно ознайомити американських читачів з історичною ролею та значенням українського народу і його Церкви, описавши, зокрема, також і зовнішній обряд Східньої Церкви.

Наводимо виразне місце, яке змальовує історичну місію українців і їхнє становище як поневоленого російським імперіалізмом народу:

«Коли йдеється про українців, то тут поняття минулого й сучасного не занадто різняться. Ми думаємо про «Україну» як про «житницю Європи». Саме з цієї причини Україна була й є постійною метою пострілів з боку загребущих сусідів... Її історія являє собою тривале зусилля захистити свою культуру та свободу. По сторіччях сливе безперевенного переслідування та гноблення існує вона й сьогодні, під залишним каблучком Кремля. Первісно країна була відома як «Русь-Україна». У XVI сторіччі «московити» узурпували ім'я «Русь» і присвоїли його собі. Багато істориків роблять помилку, класифікуючи українців та московитів як одну загальну слов'янську расу «росіян». Це неправильно. Українці це виразно окремий народ і вони почуваніть себе ображеними при кожній спробі асиміляції їх з тими, хто вкрави їхнє ім'я.

Україна була прямим шляхом, що ним азійські орди вперто намагалися вдергтись до Західної Європи. Вони жертвували своїм життям і свободою у спробі спинити татар Чингиз-хана. Славетні козацькі армії під проводом польського короля Собеського суттєво спричинилися до відбиття турецької інвазії в історичній битві під Віднем...»

Описавши переслідування українців за часів Петра I, Катерини II та сучасного большевизму, о. Брізет говорить:

«Усі ці нищення та гноблення, завоювання та грабунки... являють собою давній-предавній переказ в історії шляхетної нації, яка не знає значення слова „піддатись”...»

В одному з березневих чисел «Нью-Йорк Геральд Тріб'юн» за минулий рік американська журналістка Маргеріт Гіггінз вмістила статтю під заголовком «Сполучені Штати і колонія-

лізм». Авторка висловлює свій жаль з того природу, що її країна не занадто послідовно маніфестує свою антиколоніальну позицію. В ідеї Сполучені Штати завжди розглядали себе як пробосцика колоніальних народів в їхньому прагненні до незалежності. На практиці ж вони через свою нерішучу поставу, наприклад, у справі взаємин арабського світу північної Африки з французами, спричинили таке становище, в якому большевикам дуже вигідно твердити про американську протекцію колоніалізму. Якщо, пише авторка, США й надалі дозволять росіянам заживати на цих просторах слави борців за національне визволення, то проти Америки стануть мільйонові маси Середнього Сходу та Азії. Хитка політика, що її виявляють США в колоніальному питанні, намагаючися зберегти симпатії з боку обох сторін, колоністів та колонізованих, призвела до втрати симпатій обох цих сторін. Поставлені перед потребою вибору, США повинні негайно й виразно заявитися проти колоніалізму, якщо б це навіть відбулося коштом тертів з деякими союзниками з лав НАТО.

Авторка наголошує, що «заради всього вільного світу Сполучені Штати повинні... висловити свої антиколоніальні почуття з усією ясністю».

Стаття закінчується вартим усякої уваги твердженням, що хоч розходження між європейськими народами і були б гідними жалю, проте значно важливіше, що за рішучу антиколоніальну політику США висловилися б народи Середнього Сходу, переважної частини Африки, Індії, Пакистану та вільної Азії. «І це, — пише авторка, — ті мільйони, які в кінцевому рахунку дають перевагу в критичній рівновазі між вільним світом та амбітним комуністичним бльо-ком.»

У цих характеристичних висловах американців у справі становища поневолених українців, як і становища та ролі колоніальних народів взагалі — можна з радістю ствердити ту тенденцію, яку в сучасному укладі сил ми вважаємо за єдино правильну і яка, якщо вона стане панівною в американській зовнішній політиці, зможе привести до повного визволення людства при найменших жертвах і до настання нової ери у світовій історії.

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО

Яр Славутич

З КНИГИ «ОАЗА»

Тепле небо твоїх очей
Красномовну метало звагу,
Мов би туга жадних ночей
Надпивала любови брагу.

I не зідав я, кому судить
Полум'яну спокусу Єви,
Тільки відав величну міть
Райських яблунь у день серпневий.

Розкривалися корони гір,
Дзвінко падала Божа тата
І сягав щонайдальших зір
Невтоленний вогонь Адама.

Леонід Мосенц

МИ БУЛИ...

I

Ми жали хліб, ми вигадали млини,
Ми знали мідь, ми завжди воювали.

О. Ольжич

«Ми всім були колись...» блукав зір
По жменьках попелу в нікім музеї...
А там, за склом вітрин — життєвий вир
Кипить життя в життєвім апогеї.

Але без нас. Лишився тільки жаль,
Захований у сірій попільнici...
Яка ж мала минулих діб віддалі,
Коли досить вузької їй полиці.

Лишень плахи майбутні без границь!
І якби все минуле ми й забули,
Прийдешній вік нас будить скломіць:
«Ми будем, хоч би й ніколи не були!»

II

Мене убито в чесному бою,
Поховано дбайловою сім'єю.

У сні під кересю віку
Вдивляюся в дійсність свою:
О скільки, без краю, без ліку
Поляглим я був у бою!

В Суботові мав я могилу,
Дрімаю у фінській землі,
Мене Ярополче труїло,
Нас Коднянські вбили палі.

В Галаці лежу над Дунаєм,
Прийшла нам в Базарі черга,
Нам вічну пам'ять співає
Дбайліка сибірська пурга...

У сні під кересю віку
Вдивляюся в прийдешність свою:
Ми встанемо, встанем без ліку,
Щоб в чесному вмерти бою!

З «СОНЕТІВ НА ЖИТТЯ І НА СМЕРТЬ МАДОННИ ЛЯВРИ»

*

Благословені місяць, день і рік,
Пора, година, край, містинна мила,
Коли краса П очей сп'янила
Мене і став я бранцем їх повік.

Благословені: біль, що в душу вник,
Що об'явилася ним Ерота сила,
Лук і стріла, що серце проразила,
І рана, що пройшла в його тайник.

Благословені всі рази, коли я
Ім' моєї пані називав,
Мої зідхання, порив, плач і мрія.

Благословені і рядки, що склав
Я й на честь, і мисль моя: до неї
Вона іде, до неї, однієї.

*

Є звірі: сонця блиск їх зносить зір,
І звірі є, що світла дар багатий
Для них засильний, щоб його прийняти —
Підходить вечір Ім і тіней мир.

Є також інші: Їх жене в простір
Назустріч сяєву порів крилатий,
Хоч згубну міць його Ім дано знати.
Подібний я доніх, я — бідний звір.

Моєї пані світла не знесу я
І чую, що шукатиму я всуе
Похмурих місць і пізньої доби.

Сліз очі повняться, і біль їх жалить;
І все ж іду я на наказ судьби
До сонця, що мене — я знаю — спалить.

*

Коли любов, схиливши зір, нетлінне
Збирає дихання в одно зідхання
І перетворює його в звучання
Ясне, благе, небесне, янголине,

Моє все серце так розкішно гине,
І так нуртують мислі і бажання,
Що мовлю я: «О мите, будь остання,
Якщо такої гідний я кончини!»

Але той голос, що в його я волі,
Спиняє душу, відійти готову:
Його впиваючи, вона блаженна.

І знов живу я, і моєї долі
Нить то вкоротить, то розгорне знову
Вона, що межи нас, небес сирена.

Коли любов, схиливши зір, нетлінне
Збирає дихання в одно зідхання
І перетворює його в звучання
Ясне, благе, небесне, янголине,

Моє все серце так розкішно гине,
І так нуртують мислі і бажання,
Що мовлю я: «О мите, будь остання,
Якщо такої гідний я кончини!»

*

Хто чуд жадін, які дійсність природа
І небо, хай приходить подивляти
Світило це, для світу забагате:
Сліпий бо світ, чужа йому чеснота.

Хай він спішить, бо не триває врода,
Гне ліпших смерть, а злим дає стояти,
І та, що ждуть П богів палати, —
Вона міне, прекрасна ця істота.

Побачить він, прийшовши своєчасно,
Співіміру гожу всіх дарів і чарів,
У ній, єдиній, явлену велично.

І скаже він, що я віршу працю,
Що надмір сяєва мій ум потъмарив, —
А прийде пізно — плакатиме вічно.

*

Всі ангели і духи всі верховні,
Коли прийшла до горньої господи
Мадонна, всі благої насолоди
І захватів були побожних повні.

«О, що за чар і сяєва сановні! —
Вони казали, — цвіт такої вроди
Вже від віків не зносився в висоти,
Землі лишивши падоли гріховні».

Вдоволена оселею новою,
Вона найдосконаліших з собою
Порівнює, але глядить часами

Назад; я бачу в погляді чекання
І лину в небеса всіма думками:
«О, не барись!» — звучить П прохання.

Переклади М. Ореста

Марно Антіох (1904—193?)

БОНДАРІВНА

Ой, не вітер то гуде над дахом,
Поринає в сиву далину —
Зграя гайвороння, птах за птахом,
Обминає Бондарівницу труну.

Ти лежи, лежи в труні сосновій,
Бондарівно, дівко молода!
Помутніла, потемніла з крові
У Дніпрі широкому уся вода.

Гей, на коні, і шаблі — в долоні!
У небесній грозовій опоні
Проступила тінь вогненого хреста.
Тільки вітер снігом заміта.

Поль Верлен (1844–1897)

СОНЕТ НА ПОШАНУ ХРИСТА

Люби ж Мене, люби! Щілунок Я всесірний:
Я — ця повіка, і Я — оці уста,
Що мариш ти про них, дитино зла й пуста.
Це Я — покров тобі, благий і тихомирний.

Смільво лиш кохай! Небесна ця любов
Стрілою мчить отам, в висотній самотині,
І як орел зайча у далі голубині,
Вона тебе знese в той тиміянний сков.

Я праневинність пойняти і миром раю,
Увесь розмріаний, там уночі блукаю,
Де світла миготять і де плюсочче став.

І знову звише: Люби ж Мене, о сину!
Все інше Я у бронь конечності скував;
Я волю вклав лише — в саму, в саму людину!

(Переклад: Богдан Курилас)

Франсуа де-Малерб

Із творів засновника та корифея класицизму (у вужчому сенсі слова) у французькій ліричній поезії, що впродовж сливе двох сторіч правив за безперечний взірець монументальної вроочистості й бездоганного артизму, подаємо тут велику потішну оду до дю-Пер'є (яку наводиться в май-

же всіх антологіях і хрестоматіях французької поезії) і три сонети політично-дворського характеру, що наймарканіше виявляють так ставлення поета до власного мистецтва, як і його беззастережні монархічні переконання.

ПОТИШЕННЯ ПАНОВІ ДЮ-ПЕР'Є, ШЛЯХТИЧЕВІ З Е, НА СМЕРТЬ ЙОГО ДОНІ

Твій розпач, дю-Пер'є, отож довічним буде,
І вислови смутні,
Що приязнь батьківська тобі вкладає в груди,
Твої заповнять дні?

Твоеї доні скін на спільній смертним завше
До цвинтаря путь —
Чи се Дедаля твір, де глузд твій заблукавши
Ся не дає знайти?

Я знаю звабу, що дали їй перші шати,
І я не приступив,
Як друг образливий, твій смуток облегшати
З зневагою напів.

Ніхто над мене не жалівся, до відома
Ту вдачу беручи
І подивляючи, що з пір, де лиш оскома,
Так стиглі овочі.

Та в світі, що її був, все найбільше гоже
Найгірший має рок;
І рожа, прожила вона, що личить рожі —
Єдиний ранку строк.

І далі, наколи б, за молитви від тебе,
Був вік ІІ осяг
Волоссі в білому скінчить життя перебіг,
Що з того б сталося?

Гадаєш, таршою вона би більше чести
Знайшла в раях нових,
Абож відчула б менші твої кладовищ персті
Й могильної черві?

Ні, ні, мій дю-Пер'є, як скоро душу Парки
Із тіла виймуть геть,
Вік унішотнюється враз посейбік барки
Й за мертвим не грядеть.

Тітон забув літа, що, плоть цикади, межив;
І днесь Плутона німб
Минуле нехтує й не зна відміни межи
Архемором і ним.

Тож марних стогнучи себе не стомлой в гаслах;
Та мудрий дні на всі,
Тінь полюблай, як тінь, і попелів погаслих
Вже й спогад погас!

Я знаю, сей звичай природи є робота,
Що смучена душа,
Пояк очей путтям тече її гіркота,
Тягар свій полегша.

Ба навіть, наколи могила розлучає
Той, що з природи, близ,
Не хвилюватися — се варварські звичаї,
Абож ніяких ність.

Але невтішним буть і в спомину уяви
Увічинить скорб сливе —
Чи не ненависть се до себе, ради слави
Що ся любов'ю зве?

Пріям, Ахіллеса рукою чад умерших
Зрівши й без підтримки,
І вільний цілої надії місто вдержать,
Собі дав супокай.

Франціск, коли в боях Кастілія нерівна
Дофіна викрала,
Здавався мусити сліз ляти аж задинно
Без міри та числа.

Іх осушив, проте; Алькіда ж мов наступник,
Фортуни гри свідом,
Вчинив, щоб ворогам від дій таких підступних
Лиш сором був плодом.

Іхній, Дюрансу ледь не вичерпавши табор
Потужними полки,
Незламність чуючи, почувсь на герць заслабо
Й подавсь на поступки.

А щодо мене, був я двічі вже такою
Близькавкою займан,
І двічі розум так надав мені спокою,
Що й пам'яті нема.

Не те, щоб скарги брак, що гумус відіймає,
Що я радів кохатъ;
Та в припадковості, що ліків вже не знає,
Не треба їх шукатъ.

Фатальний смерти вдар ужин з усього робить,
І суверенний суд,
Який їй не велить зважати на особи —
Міцніший з бронз споруд.

Смерть має строгості, до інших неподібні;
Не варт її благать:
Жорстока будучи, їй уші чуть нездібні,
Хоч би яка снага.

Бідак у хижі, що солома криє гола —
Підданець тлінних плям;
І варта, що не спить на Лювру заборолах —
Не в захист королям.

Терпець втрачати та на неї марно мукатъ —
Не личить, навпаки;
Хтіти, що хоче Бог, едина є nauка,
Що нам дає спокій.

ДО МАРКІЗА ДЕ-ЛЯ В'ЄВІЛЯ, СУПЕРІНТЕНДАНТА ФІНАНСІВ

Се правда, ля-В'євіль, і хто сього не визнав,
Безстыдно нехтує смак добрий Короля:
Здигнути жертвами повинна б ся земля
Твоїй чесноті й праць рокам в ділах отчизни.

Генія вільного турботи незапізні,
Твоего, що йому лиш розсуд є за лад,
Спинили лихо, що його основа й склад —
Тих наших марнотрат жахливих докоризни.

Все, що твоїм бажать лишається чинам —
Щоб гарні розуми дали Ім тиміям,
І щоб до вічного ввела їх Муза саду.

Був знався з заміром у серці я таким;
Та дух високий мій, і бережу засаду:
Любитъ не личить, як хто сам не є любим.

ДО МОНСИНЬЙОРА КАРДИНАЛА ДЕ-РІШЕЛЬЄ

Народи, ладану сюди, сюди офіри:
Сей архітвір небес, великий Кардинал —
Іх гідний, інших бо не прагнучи похвал,
Зухвалиству злочинів аби завдатъ зневіри.

Чим стільки зайнято його турбот без міри,
Де веледухий глузд, свій струдноючи пал,
Все змову викрива м'ятежницьких потал,
Іх лють піддаючи властям достойним віри!

Заслуга мужа, чи вояки чи знавця,
Причутна визнанню лаврового вінця,
Чого взірці нам дав на славу грецький замах;

Заслуга ж, смію річ, верховна так його,
Що, як не мов боги він наші в наших храмах —
Все, що робити варт, є менш належного.

КОРОЛЕВІ

Що з доблестю, ніхто якої не поборе,
Цілющою всім нам, ся мужня прямota,
У ще зеленому дозріла віці так,
Мир здобула для нас на землях і на морі;

Що Гідра Франції, плодюча на котари,
Вмерла през Вас, аборж отруйні сплять уста —
Се, певно, щастя, що його же правота
Вінець над земні всі Вам обіця простори.

А се, що подвигів за свідка Ваших я,
Королю, знайте, мій — верх благоденствія,
Яке дбайливая призначила Вам доля.

Всі вміють Вас хвалити, та різні наслідки:
Звичайні твори лиш кількох років юдолять;
Те, що склада Малерб, триває всі віки.

Переклав В. Державин

Ukrainische Übertragung der großen Ode an du Périer und dreier höfisch-politischer Sonette von François de Malherbe (1555—1628) mit einer einleitenden Notiz von Volodymyr Derzhavyn.

Стєфан Ґеорг

(Stefan George, 1868—1933)

Розмова Господа з римським сотником

Серед пізніх поетичних творів Ст. Ґеорг, опублікованих у його останній збірці «Нове Царство» (Das Neue Reich, 1928), цей віршований діалог не лише визначається неперевершеною, сутто античною прецизістю ідеї та вислову, гідною діалогів аттицької трагедії, але й сливе уні-

кальним у літературній спадщині великого німецького поета-символіста заглибленим у містичну проблематику христології, в пошуках за, сказати б, гностичною синтезою гелленського і християнського світогляду.

- Слова життя Ти, знаю, маеш, Господи,
хліб дати дітям власних селищ Ти прийшов.
та впалих крихт чужинцям не відмовлюєш:
душі турботній ради дай!
- Філіппе, риці!
- Знамення чи правдині ті — мовляв, Твої?
- Дитя, хто прагне Іх; дитя, хто Іх тіка...
Між людом відбулось ще й віра помогла:
сліпий побачив; ліжко взяв кривий, пішов;
вода змінилась на вино; та що тобі,
як ти не той, що на собі Іх зазнає?
- Не промовляєш мудрим — лиш юрбі низькій,
рибалкам, митним — чи не темним для про-
зрінь?
- Безрадно кличути до Престола дур і глупзд:
вся людська мудрість деколи половина й перст:
рятунком світу лише кров розпалена.
- Тримавсь я скрізь закону поспіль чинного,
чого й Ти вимагаєш ради мзди небес.
промовців славних штуку довго я вивчав,
у мандрах став я співпричетним таємниць
Сонцеволодаря найневимовніших,
на островах же — Матерів і вічних Трьох;

я понад Нілом знов нагих покутників
звичай...

- Той самий сенс ядра. Чи іншу вість несеш?
- Відповідь дав ти сам, бо ти мене шукав.
- Величний, зри, благаю: в покої святім,
заки найвище споглядати — тверджено,
що сам лиши вождь хореф з божеством єдна;
того не чиниш... Чи грішать містерії?
- Ти, не вони, грішиш. Я хоровід зчинив
із цілим сонном по любовній трапезі:
але мовчання личить смислу глибині.
Ім не вся суть Моя потрібна — лиш жага.
Стяг Сина владен понад людом відіти
віків вікі й Мій символ можно діяти,
доки хтось узрить повністю злук: Христа
в танку.
- Вчителю, це ще: чи Твое останнє з царств?
- Твій несвід рівний — чи скажу, чи не скажу.
- Вклінно молю: візьми мене! Чому не йменш?
- Твоя рідка бо лімфа Божу силу не знесе.
От маеш те, що мати можеш. Встань і, йди!

Переклад В. Державин

Ukrainische Übertragung des Gedichts „Gespräch des Herrn mit dem römischen Hauptmann“ von Stefan George (1868—1933) mit einer einleitenden Notiz von Volodymyr Derzhavyn.

Іван Франко

БЛАЖЕННИЙ МУЖ

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в сомнівях лукавих
Заспілі сумління іх термосить

Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчуткіша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду
І правду й ширість відкрива, як новість.

Блаженний муж, що серед гвалту й гуку
Стоїть як дуб посеред бур і грому.
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зломатися, ніж поклонитися злому.

Блаженний муж, кого за тее лають,
Кленуть і гонять і поб'ють камінням;
Вони ж самі його триомф підготовляють,
Самі своїм осуджують сумлінням.

Блаженці всі, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходять,
Хоч пам'ять іх загине у народі,
То кров іх кров людства ублагородить.

Ярослав Врхліцний

Вільям Шекспір

ШЕКСПІР

До нього завжди! Він — вершина гір.
В його ногах — заквітчана галіява.
Заміга світу, він кипить — як лава,
Сигнувши скронями далеких зір.

Нехай хвалькові на незрілій твір,
Неначе блазнів, спадає слава, —
З-під рук мистця виходять величаво
Кати, нікчемні й королівський клір.

То ніжний, мов дитя, то знов суворий,
Він ласку матері й левині звори
Кладе коштовно в п'еси і казки.

І хоч у захваті модерно п'яній
Чи в гомеричнім реготі різкий,
Він — найвеличніший коли людяній.

ОРФЕЙ

(З п'еси «Король Генрі VIII»)
Грою лютні вмів Орфей
Гнути гори й між алей
Чарувати дерева.

І, дознавши красний спів,
Мов на клич ясних дощів,
З-під землі росла трава.

Всьому гра була причал!
Навіть моря грізний вал
Гамував могутню щерть.

Бо живе в мистецтві чар,
Що змарнує гори вдар,
Що сп'янить — як люба смерть.

(Переклад із чеської: Яр Славутич)

(Переклад: Яр Славутич)

Вільям Шенспір

СХОПЛЕННЯ ЛЮКРЕЦІЇ

(Фрагмент із поеми)

Рука лілейна і щока, як рожа,
Манили п'янко на пухку постіль.
Йому здавалося, хвилина гожа
Росте й блаженства прагне звідусіль.
Нашів захована, відрадна ціль,
Вона — як статуя з биттям нескорим —
Перед розпусним спочиває зором.

Немов стекротка, тиха і струнка,
У краплях поту, що цвітуть росою,
На килим клониться І рука
Сліпучо-біла; і з очей рікою
Струмую сльово, мов з квіток весною;
В солодкій тіні темних покривал
Вона — як чар, достойний всіх похвал.

Опавши, з подихом волосся грає...
О скромна бранко! Захвати пісень!
Тріумф життя на карті пекла й раю
І смерти погляд у безсмертя день
Беруть від неї джерело надхнень,
Немов між ними й не було двобою:
Життя — за смерть, смерть — за життя горово!

(Переклад: Яр Славутич)

Володимир Сосюра

О, МОРЕ МОГУЧЕ

О, море могуче, і вітер, і тучі,
і чайки квіління сумне,
і гори Кавказу!.. Один я на кручі,
і сонце цілує мене.

О, море могуче, люблю я, жагуче,
безмежні простори твої,
ці сині дороги, що линуть сліпуче
в далекі південні краї.

Квітучі долини, в снігах верховини
суворих задуманих гір,
пісні невідомі, мов плач віоліни,
й горянки смуглівські зір.

Тут люди, як птаці. Абхазіє, ти це!
Усе тут цвіте і сія,
мов райдуга вічна... Та все мені сниться
далека Україна мої.

І хвилі Дніпрові, й пісні вечорові,
і крики привіті гудків,
де, сповнений гніву, і гніву й любові,
я в битвах свій край боронив.

Де йшов я крізь бурі у далі похмури
під крики зеніток у тьмі,
і муром на мурі, і муром на мурі
вставали руїни німі.

Там все оживає, о краю, мій разу,
не марно ти лив свою кров.
У пісні я руки тобі простягаю,
моя неповторна любов!

Лети, моя пісня, за гори й долини,
туди, де побачив я світ.
І пісня над морем летить на Україну,
і хвилі шумлять йї услід.

з «В саду батьківщини», Київ — 1954

О. д-р Богда́н Курила́с

Творча ідея Новаліса

(стаття друга: Казка-притча з роману «Гайнріх фон Офтердінген»)

У попередній статті ми розглянули першу частину Новалісового символічного роману «Гайнріх Офтердінген» і дійшли, тільки побіжно засторкнувши, до заключної розповіді-казки, що є одночасно ключем до зрозуміння другої частини роману.

Ідейне мереживо, риштування будівлі роману і зв'язки з цілістю такі: юнак-герой Ерос після важких змагань із собою, навіть переходового заламання, таки доходить до нордичної льодовитої країни, віднаходить Фрейю, символ Миру, розбуджує її з вікової летаргії, подихом отримав з одубіння. Для неї він — відкупитель, вродливий чужинець. Народжене від них хлоп'я, сидеральний символ оновлення світу, це правзірець для життя і подвигів сина Гайнріха і Матильди у другій частині роману.

Походження, вирадження Ероса в дорогу і його життя.

Отож на початку «Казки», після розповіді про Щебетання Птаха, переводить нас Новаліс у земні обставини, неначе в круг однієї німецької сім'ї, де проживають Батько (визначення дужого фізичного життя роду, життя людських побуттів), Мати (спонтанність, чулість, ніжність, афект, усе те, що ми можемо висловити німецьким терміном „Gemüt” та символізмом культу Матері-богині в Месопотамії, в західній Азії та в передісторичній Європі¹⁾), Джінністан-кормилиця (яка своєю прявою в нутрі семії призводить неодноразово голову сім'ї до перелюбу), нарешті двоє дітей: Ерос-Любов, брат, та дівчина Поезія (Fabel), його сестра. Джінністан — няня, яку Новаліс назував Уявою- фантазією, вигодувала своїми грудьми і виростила обидвох дітей, що згодом стануть первнем відродження.

Крім того, внутрі цієї сім'ї є ще місце для незв'язаної кровної особи, що в родинному огніщі грає роль староримського божка Лара²⁾ або діві-весталки. Це — Софія (Weisheit), сублімний персонаж, дружина короля Арктура. Вона є надхиленням для всіх шляхетних дій Ероса та його

го сестри, вона те свічадо, де віддзеркалюються усі нововинаходи та краса Божого світу.

Софія — це двигун кращого майбутнього, бо вона дає премудрість у починах, в інспірації. Наслідком цього прийде час, коли Софія і Ерос, Премудрість і Любов, об'єднаються в нерозривному зв'язку. Так, як сказано в останніх рядках про цю вимріяну романтизмом золоту добу людства, тисячолітнє царство:

Засновується царство...
В Мудрості й Любові.

Це поєднання мало б статися в не такому далекому майбутньому, коли «відкупитель» Ерос, проваджений духом нарешті вгамованої Джінністан і чистої Фрейї, з'єднає небо з землею, сокрушить мечі, покладе край володінню деспотичних держав.

У понятті романтиків явище магнетизму (в нашому випадку — намагнетизований меч) вміщає в зародку антитезу, незгодини, крамолу між людьми. Зламання меча — означає поворот до первісної єдності. А притягальна сила магнету символізує одушевленість навіть мертвої, неорганічної речовини.

Тут позначився виразний вплив на Новаліса трансцендентальної філософії природи Шеллінга. З цитованої звичайно трійці німецьких ідеалістичних філософів найбільший вплив, поруч Шляермахера, мав таки Шеллінг. Капітальний твір Фіхте «Теорія пізнання» вийшов друком 4 роки по смерті Новаліса, тритомна «Логіка» Гегеля вийшла в рр. 1812—1826. Зате всі найважливіші твори Шеллінга з'явилися до 1800 року включно, себто до дати рік перед смертю поета³⁾ Шеллінг писав свої філософські твори прекрасним поетичним стилем, повним вогню й патосу. Не диво, що молодий барон фон Гарденберг знайшов справжнє розкіш, читаючи цю космогонічну поезію молодшого на три роки від його Шеллінга, і написав в «Учнях у Caſci» справжній дитирамб на його честь.

¹⁾ Пор. статтю «Цікаві археологічні відкриття» проф. В. Щербаківського, «Визвольний Шлях», Лондон, ч. 100 і 101 (листопад і березень), 1956.

²⁾ Див. напр. „Anularia“ («горщик») Шляста.

³⁾ „Die Idee für eine Naturphilosophie“, 1797; „Die Seele der Welt“, 1798; „Der erste systematische Abriss der Naturphilosophie“, 1799; „Das System des transzendenten Idealismus“, 1800.

Виридання Ероса в мандрівку і його пригоди.

Хлоп'яtkо Ерос швидко виріс на вродливого юнака. Як відображення космічної сили, в своїх дальших реляціях із Джінністан і Фрейєю він дуже нагадуватиме одну з найбільш граціозних алегорій старовинності про Амора та Псіхею, зображену в цікавому романі Апулея.

Батько, мати та кормилиця являють собою стихії минулого, первні історії, тоді як Ерос і Поезія забезпечують майбутнє.

Дослідjuчи життєвий шлях Новаліса, ми переконаємося, що він пристрасно зачитувався творами неоплатоніка⁴⁾ Плотіна, знав його «Естетику», а тим самим стояв під впливом Платона та його «Банкету» («Сімпосіон»). Згідно з Платоном і Плотіном, Ерос бере велику участь у людському пізнанні, що є за його допомогою більшим, ніж діяльність із чисто теоретичних інтересів. Це любов до ідеального буття, до краси й мудрости. Пізнання підіймається ступенево до найвищих об'єктів — до ідей «добра», Бога, що є вершиною системи ідей.⁵⁾ У «сімпосіоні» автор протиставить ідеальному Еросові Анти-ероса, чуттєвого і наставленого тваринно.

Оточ пора юному Еросові рушати в дорогу до північної країни. Джінністан згибає зломаний меч у вигляді звиненого в коло змія, створюючи так магічний символ світового з'єднання. Магнетна стрілка вказуватиме шлях до північного бігуна. Софія добирає Джінністан-Уяву на товаришу мандрівки для хлопця, а щоб оберегти його від зайвих спокус у дорозі, огортає Джінністан у постать Еросової матері.

Але на цьому не вичерpuється запобіжлива турботливість Софії. Вона доручає хлопцеві посудину води, зачерпнутої з своєї чаши. Коли раніше Софія занурила в цей плин писання писарів, то рідина роз'їла відтиски черенок, і листки вийшли зовсім побляклі. Навпаки, почерк Поезії виходив непорушений. Тут, видно, Новаліс надхнувся фрагментом про «живу» чи «цілющу» воду з казок іndoевропейського циклю. Крім того, я вбачаю тут схожість із місцем Шіллерового «Поета».

Під час мандрівки до бігуна Джінністан приковує від Ероса дарований Премудрістю напій і підмовляє його до пустощів. В царстві Місяця Ерос піддається спокусі і тим стає невірним супроти своєї спасеної місії. Доказ, що недоречна чуттєва любов є перешкодою в ділі відкуплення світу. Юнак мусітиме покутувати, очистити себе від морального сплямлення, тільки тоді він буде спроможний віднайти Вільність (Фрейю) в толярному царстві та з'єднатися з нею назавжди.

Тим часом Ерос потрапив на символічні шляхи п'ятьми і душевної тузи в рабстві ночі. Щоб його розважити Джінністан організує розвагу для свого сопутника в країні Місяця. Неначе з магічної камери чи в барвистому калейдоскопі показує вона йому серію контрастних картин-видів:

⁴⁾ Див. цікаву студію Ліхтенбергера про Новаліса, стор. 140—160.

⁵⁾ Дмитро Чижевський, Історія філософії (ч. I.), Мюнхен, 1947. стор. 28.

війну і мир

пожари вогню і сине море
розвиття корабля на морі і радісний пир
сцену кривавої битви і виставу комедії
заплаканих батьків біля катафалку сина
—юнака
а навпроти матір-кормилицю з немовлям
при грудях з ангелом-хоронителем поруч

Це вічна історія життєвих насолод і всесвітнього горя, весняного брунькування й осіннього в'янення, радоші, міць, утиха жити, а з другого боку — горе, печаль, лихо, мікроби, віруси, смерть.

Це стала полярність двох противенств: усюди краса гине через погань, так, як життя через розклад. Як сказав романтичний поет-мислитель Зигмунт Красінський:

Bo na tym świecie,
Czas wszystko śmiecie,
Robak się gnieździe
I w pięknym kwiecie.

Джінністан показує далі Еросові, неначе в другій фільмовій стрічці, прометеївський змаг синів життя з синами смерті, в постаті жахливих скелетів. Вони йдуть у бій з розгорнутими чорними прaporами, мов легендарні упірі, зяльте вогненними пащами, і полум'я це дочасно пожирає дітей життя. Але ось цвіте Синя квітка, чути гомінін чарівної сопілки, на небозводі видно райдугу, символ поєднання землі з небом. З'являється в облоках Премудрість і Христос із пальмою в руці, а Поезія є тлумачкою історії.

Хоч видива, які вона влаштовує для свого сопутника, правдиві, проте Джінністан і далі здержується подати йому питво правди. Юнак дає себе затуманити зводливістю ще однієї ілюзії і паде жертвою приман Джінністан. Він мусить конечно очистити себе від пороку і спокутувати його.

Події на батьківщині Ероса

У той час, як на горі відбувається щойно описаний місячний епізод, на землі в батьківському домі впалого Ероса відбувається друга трагедія. Скриби-законовчитеle збунтували сторожу проти управи дому (Haustegiment), матір Ероса закували в залізні кайдани, а батька замкнули на ключ і морили на хлібі й воді. Дочка Поезія спасається на сходах у підземне царство, де сяє темне світило.

Оскільки у вищій, місячній сфері Ерос важко спроневірився проти свого обов'язку, на землі душевні сили (Gemült i Sinnen) не спроможні протиставитись потугам самовпевненого розуму (Vernunft). Відсутність Ероса й Поезії — це прикметна риса раціоналістичного царства скрибів, віку «Просвіти» (Aufklärung).

Вхід Поезії у підземелля

Перед ворітми царства Мертвих лежить хітра й потворна Сфінкс. Зав'язується діялог по-

між Поезією й Сфінксом, діялог з подвійною серцю запитань, у якому мудрість Поезії переможе хитрість потвори.

Найперше питает Сфінкс: — Чого ти шукаеш? — Мою власність, — відповідає Поезія (в поезії більша влада, ніж навіть у володаря підземного світу, бо вона розтягається на світ живих і вмерлих). — Звідки ти? — питает Сфінкс. — Із старих часів, — відповідає співрозмовниця (бо поезія походить ще з найстарших часів утраченого золотого віку, з днів дитячого віку світу).

— Ти ще дитина, — дивується Сфінкс.

І буду дитиною вічно, (бо чар поезії в її нехитрості і євангельській простоті: «Будете яко діти!»)

— Хто тебе підтримує?

— Сама себе.

Історія потребує допомоги поезії, але цій останній не конечна підтримка історичного балансу. Тоді Поезія перша зав'язує із Сфінксом другий діялог: — Де сестри? (себто, Парки). — Всюди й ніде, — відповідає людина-левиця («всюди й ніде», бо хоч всеруинуюча влада смерти є повсесвітня, проте створіння у своїй легкодухості не думають про неминучу свою погибель, символізовану куделею прядок-парок чи зубом часу.)

— А де Любов (Ерос)? — питает Поезія.

— В уяві.

Тоді Поезія розбиває брами царства померлих і зустрічається з прядками. Вони запрошуєть Поезію присти в їх товаристві. Поезія бере кілька різних ниток і пов'язує їх в одну, визначаючи цією символічною дією, що її завданням є поєднати в згоді й братерстві вселюдської гармонії досі розсварені та братовбивчі одиниці. З життя багатьох, що пливуть дрібними струмками в різні сторони, вона зробить одне могутнє річище життя.

Тоді Поезія сильним голосом закликає мертвіків проснуться.

Поезія пророкує той час, коли настане дуже воскресіння світу, повстануть живі мертвіків і три священні Парки дістануть від розкаяного Ероса чимало корисної праці: присти нитки й ткани тканину людського щастя.

По окремих сходах наниз Поезія з'являється аж у теремі короля Арктура і просить у нього стихійної сили природи, дістає в дар Ліру і з нею здіймається вгору, аж у Місячне царство.

Живопальна жертва Матері

Тим часом у середній сфері Новалисової сценерії збуваються справжні трагічні події. Скрибі-законовчитель (відобразники раціоналістично-го духу часу, *siecle de la lumière*) провадять за-куту матір (Чутливість, Серце) на костиці і спалюють її, неначе другу Іванну Д'Арк. Велич жертви Матері виявилася найперше Премудрості Софії. Вона бачила, як серце матері, згорівши в живопальниках приносинах, злинуло вгору у вигляді білої хмарки, дostaло аж до самого сонця і спопелило його.

Тут поетична візія Новалиса досягає кульминаційної точки в наснаженні й красі. Спалене на попіл з рук катів-скрибів серце Матері стас-

началом воскресіння і відродження світу. Серце склонилось у Смерть (романтизму), щоб звільнити вселенну з кайдан механізму, щоб жила людина духу, людина, світла і вільна будь-якого ярма. Це все має статися, і саме фізичне сонце символічно стане ніби зайве, настільки сильно сяятиме в світі те нове світило, зроджене з живопальної жертви на вогнищі, жертви Матері, Серця. Настане час, про який сказано в книзі Апокаліпсис св. Івана:

«Вони голоду й спраги терпти не будуть уже, й не буде палити їх сонце, ані спека якась.» (Об'яв., 7,16) «Місто не має потреби ні в сонці, ні в місяці, щоб у ньому світили, — слава бо Божа його освітила, а світильник для нього — Ягня. І народи ходитимуть у світлі його, а земні царі принесуть свою славу до нього» (Об'яв., 21 і 23). «І ночі вже більше не буде, і не буде потреби в світлі світильника, ані в світлі сонця, бо освітлює їх Господь, Бог, а вони царюватимуть вічні віки» (Об'яв., 22,5).

Останню цитату подає сам Новалис.

Поезія — месиця

Озброєна Поезія перемогла Сфінкса, а повторні павуки пожерли двох Парок. Поезія виходить у земну сферу, зав'язує словесну суперечку з законовчительями і перемагає їх. Ножиці Парок летять самотужки до щита Поезії. Поезія звільняє з темниці змореного голodom батька. Піднімається в третю зону: планетарну, і там, за допомогою магічних засобів альхемії (галванізація, магнетизм, золотий кусень) впливає на свого брата Ероса. Він, що досі поводився негідно, навіть у присутності отрутних павуків-тарантулів, тепер дістав мудрість: крила його надто буйних сил згортаються.

Поезія предсказує серію світових перемін: все, що приховане внутрі, явиться усім, усе неживе оживе, зовнішнє приховається. Завіса впаде, видіння починаються.

Цією ж гальванізацією Поезія вириває старазного Атланта з його вікового одубіння. «Земля знову легка, — каже Поезія. — Передвік повертається.» Поезія починає сукати золоту нитку життя, на місці злих Парок, що снували нитки смерті: «Тепер я пряду дні для Вічності». Видно, як роззвітають у незрівняній пишності сади Гесперід. Захоплена Софія кличе до Поезії: «Ти будеш душою нашого життя».

Поезія — основиниця життя

Поезія пожавлює виснаженого тюрою Батька. Попіл з героїчного костиціща Матері-Серця оживлює людство й дає глибший зміст тварі. Відтепер усі умови, всі міри сповнені, щоб настало царство новолюдини.

Разами — перлами найвищого поетичного злету малює Новалис візію християнського неба, де незрівняні картини на зразок Апокаліпсис (розділ про новий город Єрусалим) переплітаються з квітучою природою весни на подобу японських естампів Гірошіге й Гокусая. Усе цвіте, красується, все співає, все брунькує й прикрашається гірляндами, вгинається від пахучих ру-

м'яких овочів. Повернувшись вимріяний золотий вік людства.

Весні й світ астральний. Льодовці й вічні сніги топляться, звідусіль пробиваються джерела, грають водограї. Усе, що раніш було живе, і з холоду задубіло, ожило заново.

Всі ці переміни виконують Поезія й навернений Ерос за допомогою гальванічних процесів та хемічної електрики. Обидва приходять у льодовий сад і виводять Фрейю з зимової летаргії. На небосхилі з'являється райдуга, видно символічну браслету. Арктур і Софія, раніш роз'єднані, поєднуються знову, однаке керування світом і подіями доручають молодим Еросові й Поезії.

А за цей час зовсім опала сила супостатів, нова прядка пряде золотими, нервучкими нитками, що з її снується лона. Саме життя стане однією поемою без краю, а над усім володітиме Небесна Цариця!

Заключення першої частини «Гайнріх фон Офтердінген»

У розповіді про Блакитну Квітку, в Казці та в прологі до другої частини геній Новаліса злинув на верхів'я поетичного та філософського лету й чару слова. Виразно позначається його наближення до католицького християнства. Невдовзі він справді приймає католицьку віру.⁷⁾

Це був час славетних навернень до католицтва графа Фрідріха Леопольда Штолльберга, Фрідріха Шлегеля (Новалісового широго друга), а 1810 — звісного Захарії Вернера та інших. Загалом у тих часах інтерпретували конверсію в католицтво як утечу в духовий затишок, бо «католицтво більш поетичне» („*par ce qu'il est plus poétique*“).⁸⁾

«Стань славою Католицької Церкви», — пише Ляватер до наверненого Штолльберга, і додає — «Я шаную Католицьку Церкву як античну й маєстатичну будівлю, що оберігає древні, улюблені документи. Завалилася б руїнами ця будівля, і тим самим завалилося б усе церковне християнство».⁹⁾

Розуміється, шлях до Петрової скелі не доводилось ані Новалісові, ані його друзям знаходити легко. Це прийшло після довгих, часто болючих духових шукань і терзань. Поки філологічні студії й досліди над орієнタルними релігіями привели Фрідріха Шлегеля до Риму, він вагався між суб'єктивізмом Фіхте й ідеалізмом Шеллінга, хотів навіть закласти власну релігію. Оцінюючи дуже високо Новаліса, він пише до нього: «Б'юся з гадками заснувати нову релігію,

або принаймні хочу допомагати в благовіщенні про неї. Може в Тебе більше таланту відобразити собою нового Христа, то знайшов би Ти в мене свого доблесного Святого Павла.»¹⁰⁾

I справді, якийсь час Фрідріхові фон Гарденбергові в юнацькому ентузіазмі здавалося, що він може потрудитися в тому сенсі. Зайніційований у Плотінових спекуляціях, знайомий і з другим Фіхте та Гемстдергиза, насичений читанням «Філософії Природи», «Душі Світу», «Ідей» Шеллінга, приманений пандінамізмом теософів, зачарований альхемістськими теоріями Парацельса, Новаліс бере участь у просторому псевдо-сієнтистичному русі, що зміряє до єдиного поняття світу.

Природа, символ Бога, прогресує невпинно й підносить нас до найвищої Одности. Він вірить в остаточну тотожність «пантеїстичного месіянізму Природи», як каже Ліхтенбергер у своїй цікавій студії про Новаліса.

Цей давніший учень Моравських Братів критикує протестантизм, відкидає історичне християнство, перечить догмам й приймає можливість тільки внутрішньої релігії Духу: «Чи невдовзі Європа не матиме силу-силенну святих душ! Чи всі справді святі люди не бажатимуть від усіх сил неба на землі? Чи не зберуться воно разом і не заспівають священими хоралами? З нутроців європейського зборища народиться Християнство».¹¹⁾

Але так, як молодий Ерос із Казки в I. частині «Гайнріх фон Офтердінген» таки достався до мети, в країну щастя, і звільнив царівну Фрейю, так і Новаліс вкупті з друзями під кінець короткого свого життя прийняв і церковне католицтво, висловивши світогляд німецького католика в цьому глибокому, промкненному сонеті:

Володар, вірний в службі тихій справі,
Не вслід за більшістю безглазих скучень,
Те ліпше волить вняти він з доручень,
Що в наданому на майбуття праві.
Ця брунька в брості збарвиться яскраві,
Згостриться зір у даль світосполучень,
Дозрілим майстром стане вірний учень
І образ дасть новій своїй державі.
Як втішно друг звістить радінь незміність,
Що з'явилася в духу довгий досуг,
Коли свій юний крок збагнув він в тиші!
О! най зустріне кожна вірність вірність,
І щоб тому схиливсь лілейний посох,
Хто ці слабі серця зживив і втішив.¹²⁾

⁷⁾ В українській літературі про це див.: «Україна і Світ», зошит шостий-сьомий, стаття І. Костецького «Етюди про католицький світогляд».

⁸⁾ B. Constant, *Journal intime*, p. 4.

⁹⁾ Goyan — *L'Allemagne religieuse catholique*, t. I., p. 182.

¹⁰⁾ Шлегель до Новаліса, (цит. за Spesie, Novalis, p. 244—245).

¹¹⁾ Novalis, *Christenheit oder Europa* (цитовано за Brenier, *Histoire de la philosophie*, II. Fasc. III. p. 730. Див. до теми ще Henri Desmettre, *Towianski et le Messianisme polonais*, Lille, Faculte de theologie, 1947, 12 et 13.

¹²⁾ Переклад І. Д., «Україна і Світ», зош. шостий-сьомий.

Той, хто не вірить у дива Господні, не вартий бачити їх!

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Ми проти кожного однопартійного державного ладу, проти будь-якої диктатури в управлінні державою. Ми — за свободу думки й слова, за релігійну толеранцію, за суспільство, побудоване на християнських людяних засадах. Через те не тільки з суб'єктивно-національних позицій засуджуємо ми антинародний лад, який панує сьогодні в Україні і на сусідніх з нею землях. Ми засуджуємо його насамперед з християнських, отже — загальнолюдських позицій.

Та засуджуючи політичний лад, ми аж ніяк не ідентифікуємо його з народом. Затиснутий режимом, народ далі живе й бореться. Перед живим свідченням цієї боротьби, перед жертвами страйків у Воркуті, Норильську, на Колімі схиляємо ми наші голови. Ми подивляємо й героїзм українських інтелектуалістів, які в умовах нелюдського затиску мозків усе таки спромагаються не випускати з рук стерна, творячи культурні цінності. Вони, ці вартості, носять на собі неминучий намул зовнішньо-офіційного, вони з'являються на світ часто у викривленому вигляді, вони служать рідному народові не тією мірою, якою б служили в умовах вільної творчості. Але, не зважаючи на все, на дні їх лежать дрібки щирого золота. Обставини, в яких працювали поети Карманський і Рильський над перекладом «Божественної Комедії», а Лукаш над перекладом «Фавста», ці обставини підуть своїм часом у небуття. Лишаться твори — твори великих Данте й Гете, пересаджені подвижниками слова в нашу безсмертну культуру.

Починаючи від цього зошита, «Україна і Світ» запроваджує в себе постійний відділ, в якому наше читацтво систематично знаходить культурно-мистецький звіт із нашої поневоленої Батьківщини. Слідом за деякими іншими нашими часописами, зокрема за кваліфікованою «Українською Літературною Газетою» (Мюнхен), ми почуваемо себе зобов'язаними постійно інформувати культурну еміграцію про стан культурних досягнень Батьківщини, що мають місце всупереч винародовлюючій тенденції московсько-кремлівської влади і народжуються на тлі санкціонованої згори сірої офіційщини. «Жива Україна» — так зватиметься цей наш відтепер запроваджуваний розділ.

Проф. Ю. Григорів

Наймолодші з українських мистецтв

Опера та балет — наймолодші з українських мистецтв. Співи й танки притаманні нашему народові з дохристиянських часів, з часів веснянок, купальських та русальських пісень, ритуальних хороводів, які в загальних рисах збереглися й по охрищенні нашої Батьківщини. Проте, створення опери та балету, найвищих форм музично-вокального та хореографічного мистецтв, прийшло на Україні з великим запізненням.

В умовах царського режиму в нас не було

ні вишколених для оперової сцени виконавців, ні відповідних оркестрів, ні технічних можливостей для сценічної реалізації складних оперових вистав у скромному побуті мандрівних театральних труп. Це либо ж і було причиною, що такий музичний і співочий народ, з його мелодійною мовою, поруч з італійською найспівучішою у світі, народ з його піснею, що від часів Кошиця здобула всесвітнє визнання, — так мало уваги приділив оперово-балетному жанрові.

Та все ж з початками своєї оперової творчості Україна набагато випередила Росію та інші слов'янські народи. Перший оперовий твір написаний рукою українського композитора, з'явився року 1774. Це була опера «Демофонт», що її створив Максим Березовський на текст П'єтро Метастазіо. До розмірно простої фабули, яка зображувала конфлікт між коханням та обв'язком, з кінцевим тріумфом моральної сили над пристрастю, Березовський створив величаву музику. Вона являла собою талановите поєднання італійських мелодій з мотивами української народної пісні.

Слідом за тим Дмитро Бортнянський пише опери «Алкід», виставлену 1776 р. в Венеції, «Креонт», що вперше йшла 1777 р. в театрі Бенедиктів, та «Квінт Фабій», прем'єра якої відбулася 1779 р. в Модені. Композитор так само спромігся поєднати італійські та українські мотиви, відтворивши елементи народної пісні. Згодом Бортнянський створює ще дві опери: «Сокіл» (1786) та «Син-суперник» («Стратоніка», 1787), що йшли в Гатчині. Друга з них 1947 р. була поставлена в Москві.

Усі ці опери, що могли стояти поруч кращих оперових творів панівної тоді італійської музики, ніколи не бачили української сцени і дотепер незнані нашому глядачеві. Вони спочивають десь в італійських чи російських архівах, тоді як в умовах української державності вони могли б бути оздобою української оперової сцени — як класичні музичні твори, в яких піднесено світові сюжети.

Поневолення України, брак українського оперового театру зумовили тривалу перерву в створенні нових опер. Щойно року 1863 Семен Гулак-Артемовський своєю славнозвісною оперою «Запорожець за Дунаєм» започаткував новий період оперової творчості українських композиторів.

Слідом за тим опера пише Петро Сокальський: «Облога Дубна» («Андрій Бульба», 1864), «Масва ніч» — на матеріалі повістей Гоголя — та «Марія», за поемою Пушкіна. На слова Шевченкової «Катерини» однойменну оперу створює Микола Аркас.

У Галичині Анатоль Вахнянин компонує оперу «Купало», Денис Січинський — «Роксоляну», Ярослав Лопатинський — «Казку скель». З'являються народні опери Порфирія Бажанського «Олекса Довбуш», «Весілля», «Олеся», «Марійка», «Уляна», «Біла циганка», «Глухе село».

Усе це були твори, призначені для малої сцени. Вартість їхня була різна і в усіх випадках не могла дорівнювати станові оперової творчости в Європі.

Великий злам у ділянці опери робить Микола Лисенко, який з повним правом вважається творцем української національної опери. Його монументальний твір «Тарас Бульба» з зображенням героїки Запорозької Січі, з масовими ансамблями, з звеличанням славної минувшини, де дума бандуриста «Ой не чорна хмара над Україною стала», і пісня Тараса «Гей літа' орел, гей літас сизий» являють собою зразки народного епосу, його опери «Різдвяна ніч», «Утоплена»,

«Енеїда», партитура до «Наталки Полтавки», опера «Сафо», «Сон літньої ночі», «Ноктурн», дитячі опери «Зима та весна», «Коза Дереза», «Пан Коцький» — усе це стало класичними зразками нашого оперового мистецтва.

Під враженням Лисенкової творчості Кирило Стеценко створює опери «Полонянка» та «Іфігенія в Тавриді» і дитячі опери «Іvasик Телесик» та «Лисичка півник і котик». Композитор Синиця пише оперу «Наймичка», Борис Підгорецький — «Купальську іскру», Микола Леонтович — «Русальський Великден». В. Золотарьов створює опери «Хвесько Андібер» та «Декабристи».

Великим стимулом до піднесення оперової творчості була організація українських оперових театрів — у Харкові, тодішній столиці України, 1925 р., та в Києві й Одесі р. 1926. Супроти всіх тверджень, що це був лише пропагандивний засіб з метою показати неіснуючий розквіт національних культур неросійських народів, безсумнівно те, що творення українських оперових театрів, виховання співаків на українській мові, переклади українською мовою лібрет західно-європейських класичних та сучасних опер було об'єктивно корисною для української культури справою.

З перших же днів творення українських оперових театрів відчувся величезний брак оригінальної української оперової літератури. Крім «Тараса Бульби», «Різдвяної ночі», «Енеїди» Лисенка, «Купала» Вахнянина, які пішли на оперових сценах, не було більш українських опер, що свою музичною вартістю дорівнювали б встановленим поруч творам західноєвропейської класики.

За браком таких творів театри почали інсценізувати твори чужих композиторів з українською тематикою, у відповідному оформленні: «Князь Ігор» Бородіна, «Черевички» Чайковського, «Сорочинський ярмарок» Мусоргського, «Ніч проти Різдва» Римського-Корсакова, «Русалка» Даргомижського.

Для поповнення оригінального репертуару з творчим поспіхом творяться нові опери. Слідом за невдалим твором «Вибух» Борис Яновський пише в епічних формах оперу «Дума черноморська» на відомий сюжет перебування гетьмана Самійла Кішки з запорожцями в турецькій неволі. Борис Лятошинський створює оперу «Золотий обруч» на матеріалі повісті «Захар Веркут» Франка, зробивши сміливу спробу показати поїд часів короля Данила засобами модерної музики. В. Костенко компонує опери «Кармелюк» та «Карпати».

Композитор-співак О. Чишко пише опери «Яблуневий полон» за однойменною п'єсою І. Дніпровського на тему визвольних змагань (де попри офіційну тенденцію, як і в славетній трагедії Миколи Куліша «Патетична соната», була з симпатією зображені українська повстанка) і «Панцерник Потьомкін» (про чорноморське повстання українських моряків проти російського самодержавства). Композитор Феміліді вивершує революційну оперу «Розлам» на матеріалі однойменної п'єси Лавреньова.

Балет з опери „Запорожець за Дунаєм“

На сцені з'являються доповнені й побільшенні до розмірів великої оперової вистави «Запорожець за Дунаєм» і «Наталка Полтавка» в опрацюванні й з доповненнями В. Йориша, який пише теж опери «Кармелюк» і «Шевченко». Двом переробкам і доповненню піддається й «Тарас Бульба».

На урядовий конкурс, проголошений для створення опери «Щорс», три твори подають композитори Лятошинський, Ревуцький і Жданов. Крацю була визнана опера Лятошинського, проте вона відразу зазнала провалу.

Визначну роль в піднесенні української музичної культури відиграють опери Михайла Вериківського на слова Шевченка: «Сотник» і «Наймичка». Ці твори визначні музичною досконалістю, їхні партитури насичені фольклорними мелодіями. За їх взірцем Г. Жуковський пише опери «Катерина» та «Марина».

Були й спроби колективної праці над операми. Композитори Ю. Мейтус, М. Тиц і В. Рибальченко написали разом оперу «Перекоп», а вже в роки війни, року 1944 — «Гайдамаки».

У Галичині за весь той час написано лише опери «Бар Кохба» Станислава Люджевича та «Довбуш» Антона Рудницького.

Повосиних років з'явилася в редакції й з доповненнями М. Вериківського Лисенкова «Утоплена». В наступних роках шумний розголос мала (її має дотепер) опера Ю. Мейтуса «Молода гвар-

дія», створена за відомим романом Фадеєва. Композитор змалював у ній большевицьке підпідля на чолі з Олегом Кошовим, що діяло проти кімнів на Донеччині під час останньої війни. Со- вєтська критика визнала цю оперу за рішучий поворот «у бік справді реалістичної народної творчості», підкреслюючи «актуальність задуму», «ідейність цілеспрямування» і «патріотичне звучання сюжету». Але, не зважаючи на побудовану на засобах мистецького виразу народної пісенної культури музику, опера ця більшої вартості, через свій пропагандивний зміст, в очах українського слухача не має.

Друга опера того ж композитора «Зоря над Двіною» має часи громадянської війни та англо-американської інтервенції. Будуючи музику на мотивах народних пісень, Ю. Мейтус намагається відобразити « дух доби ». Він, проте, знає невдачі. Владимири непереконливими вийшли в нього задумані як монументальні масові сцени, що мали б втілити « багатогранний образ народу ». Добре вдалися композиторові музичні характеристики старого селянина Тихона, позначеного епічною суровістю, і його доньки Любі. Натомість цілковито не вийшли персонажі советського табору. Комісар Фролов виглядає схематично й статично. Ще виразнішим є український хлопець Сергунько, що затуляє собою Фролова від месницею кулі Мікешіна. Незвичайний і червоноармієць Андрій. Усі вони и-

глядають на манекенів, що рухаються по сцені. Воно й справді важко для мистця знайти щирі фарби для зображення комісарських почуттів та переживань.

Лібрето В. Рождественського до тієї опери позначено досить активним драматичним розвитком, гостротою загальної сюжетної колізії та сценічних ситуацій. Але, знов таки, події розкрито більше в декламаціях, а не в діях і переживаннях героїв. Децио рятує твір вставлення фольклорних епізодів, зокрема талановито зображеній весільний обряд з хоровими піснями.

Визначною подією в післявоєнній українській оперовій творчості є створення опери «Богдан Хмельницький», яка належить перу Костя Данькевича (за лібретом Олександра Корнійчука та Ванди Василевської). В першій редакції цей твір був показаний у Москві під час декади української культури в червні 1851 року і тоді-ж, так само як і вірш Володимира Сосюри «Любіть Україну», був визнаний ідеологічно невитриманим і знятий.

Партійні закиди цій опері зформулювали «Правда», присвятивши їй спеціальну статтю. Як головну хибу твору визначено було те, що в ньому «допущено відступ від історичної правди». Відступ виявився в тому, що в опері розкрито як основну мету змагань українського народу проти польського поневолення — всенародне прагнення національної та політичної самостійності. Отже — геройча боротьба за волю, а не загальне бажання «возз'єднатися» з Москвою, було головним і дійсним ідейним ляйтмотивом опери. Це й зумовило сумну долю твору. Він одразу зник з репертуару.

Композиторові запропонували переробити свій твір, дописавши в кінці сцену Переяславської ради. Історія повторилася. Як колись, року 1897, цензура зобов'язала Михайла Старицького переробити його історичну драму «Богдан Хмельницький» і подати в апотеозі Переяславську раду, так через півторіччя це саме було запропоновано й Данькевичеві.

Після довгої переробки та доповнення і, нарешті, схвалення цензурою «Богдан Хмельницький» знову побачив вогні рампи. Це сталося під час переяславських офіційних святкувань.

Опера починається вступною сценою, яка являє собою щось ніби «увертюру в лицах». Ця сцена повинна давати ключ для розуміння ідеї твору. Український народ повстав проти польських гнобителів. Ні страшні муки, ні страти неспроможні загасити його прагнення до визволення. Сцену започатковує жіночий хор, побудований на інтонаціях українських народних пісень. Але не тільки стогін та зойки чути в тому співі. Чимдалі більше бринять у ньому мужні, вольові ноти гніву й ненависті до поневолювачів, мотиви боротьби.

Могутня пісня, сповнена волі боротися до остаточної перемоги, вивершує ступ, який своїм узагальнюючим характером трохи нагадує пролог до опери «Орлиний бунт» Пащенка, також побудований на масивних хорах.

Наступна сцена відбувається на Запоріжжі. Масами сходяться козаки та озброєні ватаги селян, щоб поповнити лави війська Богдана Хмельницького, яке готується до визвольного походу на Україну. Прибувають разом з Максимом Кривоносом і донські козаки. На Україну вирушає група сивовусих бандуристів, щоб своїми піснями й закликами піднімати народ на повстання. Їхня патріотична пісня у відповідь на прощальний слова гетьмана є чи не найкращою в опері.

У другій дії дописано нову відміну. В обложеному замкові магната Потоцького показано табір ворогів України. Замок облягає козацьке військо. Хитрощами козака Тура, якого підсилають до поляків, приспано чуйність цих останніх, і після нищівного штурму й здобуття твердині козаки з піснею перемоги рушають визволяти Київ.

На тлі подій третьої дії пластично виступає постать дружини Богдана Хмельницького Гелени, яка, за задумом лібретиста, є знаряддям в польських руках, як і українець Лизогуб, що висуває наклепницькі обвинувачення проти козацького полковника Івана Богуна. В обороні полковника стає дівчина участниця збройних загонів — Соломія. Її дует з гетьманом повний краси та музичної виразності. Спроба Гелени отруїти Богдана не вдається, і це показано через немовірно фальшиву сцену: келих з отрутою випиває стара жінка Варвара, рятуючи життя гетьмана.

Фінал опери — Переяславська рада — повинен увідзеркалити в музиці радість України з приводу «возз'єднання». При змальовуванні народного піднесення композитор послуговувався вже не мелодикою українських пісень, а мотивами російської «Слави». Вислови захоплення, обійми Хмельницького з московським боярином, а полковників з послами царя, чим закінчується опера, різко занижують тон цілого твору. Видатна в цілому опера закінчується негідним видовищем.

Усе ж таки, не зважаючи на цей невідповідний фінал, що його композитор приневолений був дописати під урядовим тиском, опера «Богдан Хмельницький» є найвизначнішим оперовим твором повоєнних часів. За винятком маломистецького творика О. Сандлера «В степах України», написаного за комедією Корнійчука тієї самої назви, більше на Україні опер від того часу не з'являлося.

Щоправда, над створенням нових опер працює тепер низка українських композиторів. Протягом багатьох уже років зайнятій працею над лірико-драматичною оперою «Милана» композитор Георгій Майборода (за лібретом А. Турчинської). В ній зображується Закарпаття часів останньої світової війни і боротьба населення з німцями. Насичена українською пісенністю партитура опери вдало відтворює музичний кольоропит місцевості, розкриває інтонаційно-ритмічний образ своєрідного пісенно-танцювального фольклору Закарпаття.

Основним досягненням опери, за твердженням музикознавців, які слухали її в уривках, є іскрава музична характеристика окремих пер-

З опери „Богдан Хмельницький“

сонажів. Образи селянина Мартина, його друга Василя, коханого Милани, кольоритна постать нічного вартівника Козолапа вийшли життєвими та переконливими.

Для окреслення образу Милани композитор написав уже багато арій та пісень. Цікаві самі з себе, вони розкривають, хоч і не завжди з достатньою глибиною, внутрішню динаміку образу української дівчини, багатий світ її почувань і переживань.

І коли музичний образ Рущака, керівника підпільної комуністичної організації, цілковито не вдався Майбороді, то характеристика представників ворожого комуністам табору — конкретна й виразна. Сільський староста Шибак появився з усіма його пристрастями, нахилами та почуттями, з його любов'ю до Милани.

Дуже цікаво написані хори. В них і в жанрових сценах розкривається барвистий побут закарпатців, цієї найбільш висуненої на південний захід вітки українського народу.

Оперу цю, по її закінченні, має поставити київський Академічний театр опери та балету ім. Тараса Шевченка.

Історичне минуле українського народу висвітлює в своїй опері «Довбуш» найстарший український композитор Станіслав Людкевич. Він пише і музику, і лібрето. Для цього твору він вистудіював і використував багато історичних та літературних джерел, а також пісень, переказів та легенд про оспіваного у фольклорі Олексу Довбуша.

Народно-романтичний кольорит позначає постать героя. Людкевич виводить Довбуша таким, яким зображені його народні пісні й перекази

— мужнім, відважним, сливе надприродно окресленим провідником народних повстанців-опришків.

У київській пресі вже відзначалося, що композитори й музичні критики, які слухали виконання опери з клавіру або бачили окремі її сцени в сценічному оформленні, стверджують факт злагодження української музичної культури новим видатним твором.

Тим часом львівський театр опери та балету ім. Івана Франка, де мала б відбутися прем'єра опери, заперечує таку інтерпретацію Довбуша, а бажає, щоб він був показаний як ідеальний безпомильний провідник, який усе знає, все передбачає, відзначається широтою політичних та громадських поглядів і всю свою увагу присвячує лише боротьбі. Інакше кажучи, ішовши на поводку в партійної тенденції, керівництво театру бажає, щоб Довбуш не мав ніяких особистих зацікавлень і бажань, був позбавлений людських почувань. Самозрозуміло, що такий показ суперечив би історичній правді і знецінив би всю велику працю Людкевича, що він вклад у музичну характеристику героя. Композитор з принциповістю мистця обороняє своє трактування Довбуша. Від того, чи вдасться йому оминути на в'язану згори переробку образу, залежить не лише доля постави опери, а й сама музична вартість цього твору.

Найостаннішим часом композитор Є. Юцеевич написав оперу «Кирило Кожум'яка» на матеріалі староукраїнських легенд княжих часів. В. Кирейко закінчив оперу «Лісова пісня» за драмою Лесі Українки. Над оперою «Буковинці» працює М. Кармінський.

Багато поступається кількістю перед опорою українська балетна література. Перший український балетний твір був написаний щойно в 30. роках нашого сторіччя. Це був балет Михайла Вериківського «Пан Каньовський», що відтворював відомий сюжет про Бондарівну. Слідом за тим композитор Борис Яновський написав балет «Ференджі» про визвольну боротьбу індійського народу. Обидва балети йшли в Києві та Харкові. Найбільший успіх мав перший з них, музика якого вся була побудована на мотивах українських народних пісень.

Пилип Козицький написав балет «Порив», а Антін Рудницький — балет «Дніпрельстан», проте ці твори не були ніде виставлені.

Перед самою війною з'явився балет Костя Данькевича «Лілея», створений на матеріалі романтичних поем Шевченка і весь пройнятий українською пісенною мелодикою. За перших післявоєнних років з'явилися балети «Хустина Довбуша» Анатоля Кос-Анатольського і «Лісова пісня» М. Скорульського (за Лесею Українкою).

Найвизначнішим балетним твором останніх років є «Маруся Богуславка» А. Свічинської, що має великий успіх на Україні і виставляється під час обох декад української культури в Москві в 1951 та 1954 роках. Сюжетом балет розкриває відому легенду, опрацьовану раніше в однойменній поемі Пантелеїмона Куліша й драмі Івана Нечуя-Левицького, що її пізніше переробив Старицький. Первожерелом легенди служить славетна «Дума про дівку-бранку Марусю попівну Богуславку». Автори лібрета В. Чаговець та Н. Скорульська зробили основний наголос на героїчних моментах фабули, відтворивши добу мусульманських наїздів на Україну і захоплення в неволю безборонного населення.

Мальовниче містечко Багуслав. Радісну сцену заручин козака Софрона з красунею Марусею перериває напад орди. Мешканців містечка, серед них і Марусю, в'яжуть і женуть у неволю до далекої Туреччини. Ось бранка Маруся приведена до турецького паші. Вражений її вродою, він намагається її спокусити багатими дарами та принадливими обіцянками розкішного життя в його палацах.

Марусю оселено в гарній світлиці. Але думки її линуть до рідного краю, вона чекає лише на щасливу хвилину, щоб визволитися з ненависної в'язниці, якою є для неї палац паші. Скориставшися з зручної нагоди, міжна дівчина вбиває свого володаря і визволяє з-за трат інших українських бранців. У цей час наспівають козаки що на чайках прибули з України визволяти братів. Разом з визволеними бранцями козаки сідають знов на свої човни і рушають на Батьківщину.

До цього героїчного сюжету композитор написав музику, використавши в ній традиційні пісенно-хореографічні мотиви.

Інший балет «Ростислава» був творчим дебютом композитора Г. Жуковського в цьому новому для нього жанрі. Лібрето до твору склала В. Багмет. Композитор зобразив княжу Україну

в її боротьбі проти степових орд. Яскрава мелодія пісні богатиря, що нею починається балет, служить тематичним зерном для ляйтмотиву волелюбного народу, наваженого боронити свою свободу. Сцени боротьби з напасниками переплетені в балеті з темою особистих відносин героїв твору — дружинника Юрія та його коханої Ростислави.

Заграва пожежі сповіщає про наближення грізної небезпеки. Боягуз і зрадник Філька Безпутний веде таємною стежкою військо Грязи-Коршуна до міста. У зраді обвинувачують Ростиславу. Композитор розкриває її переживання в драматичному пляні. Вона бачить дивну візію, немов би потрапляючи в казкову долину квітів. Вороги захоплюють її в полон. Символічна поява Матері-Землі в хвилину грізної навали степовиків збуджує нове завзяття оборонців. Велика битва під мурами міста закінчується поразкою напасників. Вони гинуть при розливі ріки Роськи. Ростислава рятується з полону, здійснює героїчний вчинок і тим звільнюється від підозри. Місто врятовано. Народ ентузіастично вітає Ростиславу та Юрія.

Як бачимо, сюжет щільно наслідує легендарну оперу Римського-Корсакова «Переказ про град Китех та про прекрасну діву Февронію».

Головною заслugoю твору є мелодійність та барвистість музики. Пісня богатиря, скрипкове сольо в сцені візії Ростислави, деякі танки в долині квітів і фінали написано з справжньою майстерністю. В окремих місцях у музичі познайчився вплив інших композиторів. У сцені візії помітні риси музики Чайковського. Сцена в тaborі Грязи-Коршуна нагадує «Шехеразаду» Римського-Корсакова і дещо 7. симфонію Шостаковича. В епізоді полонення Ростислави наявні інтонації інших сучасних українських композиторів. Танки в долині квітів близькі до балетної музики Деліба. Та при всій цій строкатості впливів Г. Жуковському поталанило забезпечити цілість твору і надати йому яскравогозвучання.

Ще один балет — «Сорочинський ярмарок» — написав композитор В. Гомоляка. Взявши в основу свого твору, лібрето до якого написали В. Таїров та Б. Каменкович, вічно юну і вічно поетичну повість Гоголя, композитор відобразив у музичі і красоти природи, і мальовниче містечко, і барвисту галерію типів: ліричні образи Парасі та Гриця, повнокровних Черевика, Хиврю, поповича, Мокрину, кольоритного цигана й темпераментну циганку Груню. В. Гомоляка спромігся надати індивідуальну музичну характеристику кожному персонажеві, здолав відтворити той неповторний гоголівський гумор, що випливає з певних життєвих ситуацій і надиханий українською побутовою фантастикою.

Балет починається життерадісною увертюрою. Музика має міцну національно-фольклорну основу. Окремі ліричні епізоди, як от па-де-де Парасі та Гриця, граціозний танок Парасі в I-й відслоні 3-ї дії, хороводи дівчат і масові танки, написано талановито і вони свідчать про старання композитора творчо перенести на сцену театру засоби народної хореографії. Балет цей виставив оперовий театр у Сталіному.

На різних сценах виставлювано також балет «Весняна казка» композитора В. Нахабіна.

Активізація творчості українських композиторів у ділянці опери та балету, помітна останнім часом, є дуже відрядним явищем. Що більше буде створено опер та балетів, що більше композиторів працюватиме в цих жанрах, то більше надій можна плекати на дальший розвиток цих мистецтв.

Дуже важливим з цього погляду був з'їзд композиторів України, що відбувся в березні минулого року в Києві. На ньому прозвучав заклик до композиторів творити опери на сюжети Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського, підкреслено потребу розвивати національні особливості української музичної культури, що є тісно пов'язана з рідною мовою, яка, своєю чергою, впливає на ритм, структуру, побудову й гармонійні властивості музики. Працюючи над сюжетами української класики і розвиваючи національні особливості нашої музики, композитори, без сумніву, спроможуться на поважний внесок у нашу оперово-балетну культуру, попри всі намагання політичної влади вести її в потрібному для її плянів річищі.

Слід також ствердити, що українські оперові театри виховали прекрасний склад виконавців -вокалістів. Останніми роками висунулися нові таланти в царині опери, а також балету. Поруч із корифеями, як от Марія Литвиненко-Вольгемут та Іван Паторжинський, зросли свіжі сили, що стверджують високий рівень української музично-вокальної культури. Це заслужені аристотеки УССР Г. Панченко (сопрано), Р. Разумова (меццо-сопрано), заслужена артистка СССР А.

Лобанова-Рогачова (меццо-сопрано), народні артисти УССР П. Білинник, В. Борищенко (тенори), П. Роменський, М. Частій (баси), народні артисти СССР М. Гришко (баритон), Б. Гміря (бас), заслужений артист УССР П. Гайдук (бас). У ділянці балету: народна артистка А. Василієва, заслужені артисти Л. Герасимчук, Є. Єршова, Є. Потапова, Н. Апухтін, Р. Визиренко-Клявін, В. Степенко. Крім цих мистців, що є солістами столичної опери та балету, на нашій сцені працюють десятки інших по решті оперових театрів України.

Багатства українських голосових даних невичерпні. Українські співаки, як от Златогорова, Середа, Лемешев, Козловський та інші, виступають у Москві та Ленінграді. Інші, як от Іра Маланюк, співають у Мілані, Відні, Парижі та інших містах Європи.

Минулорічний театральний сезон розпочався 5. вересня за традицією «Тарасом Бульбою». Дальший репертуар складають «Богдан Хмельницький» та «Руслан і Людмила». Остання опера (М. Глінки), як відомо, стосується часом своєї дії княжого Києва.

Так у несприятливих умовах працюють українські композитори. Можна не сумніватися, що їхня творчість, попри всі офіційні шати, складе в сумі таке ж ядро національної музичної культури, як свого часу, в умовах російського самодержавства, праця тріяди наших драматургів — Старицького, Кропивницького та Тобілевича — заклали підложку нашого національного театру. У цьому й полягає неоцінена об'єктивна користь творчості наших сучасних мистців у поневоленій Батьківщині.

Найкращий і найморальніший з інстинктів — це любов до Вітчизни.

Рене де Шатобріян.

Погляньте на ту лямпадку, на цей маленький вогник, що про нього забули в кутку, або загубили в мряці. Він ледве примітний, але горить рівним світлом. Нехай тисяча уст намагаються його задути — вони його не погасять — навіть полум'я не ворухнеться.

Нехай над ним пронесеться хуртовина — чисте полум'я піднесеться до неба. Ця лямпадка людське сумління!

ВІКТОР ГЮГО

Нові успіхи Іри Маланюк

Останнім часом видатна українська оперова співачка Іра Маланюк здобула нові великі успіхи, виступаючи на різних сценах Європи.

Найбільшу, проте, радість у минулому році приніс їй, за її власним визнанням, виступ на Шевченківській академії у Відні, на запрошення місцевої української громади. Вроочистість відбулася в залі «Постготель», де мають місце всі українські національні імпрези. На Шевченківській академії Іра Маланюк виконала кілька пісень Лисенка, Ярослава Лопатинського та інших композиторів на шевченківські тексти. Успіх виступу був повний, в залі панувало велике піднесення. Радість автоторії переживала й сама артистка.

Участь Іри Маланюк у цьому святі відзначила американська «Свобода» і мюнхенський «Український Самостійник».

Перебуваючи у Відні, Іра Маланюк виступила тоді в віденській опері в партіях Амнеріс («Аїда»), Брангени («Трістан та Изольда») та Іродіяди («Саломея»).

Чергового успіху досягла артистка в Парижі, де відбувся спільний виступ кращих солістів Байройтської опери в вагнерівській виставі «Трістан та Изольда», під диригуванням Ганса Кнаппертсбуша. Спів і гра Іри Маланюк у партії Брангени справили на французького глядача велике враження.

У Кельні артистка взяла участь у камерному виконанні опери Верді «Трубадур», мавши новий великий успіх у партії Азучени. Цю виставу транслювала в етер кельнська радіовисильня.

Ще наступний успіх талановита співачка мала в Зальцбурзі, місті Моцарта, 200 років з дня

народження якого нещодавно минуло. На ювілейному концерті, присвяченому пам'яті Моцарта, Іра Маланюк співала альтову партію в квартеті «Реквієм». Диригував світової слави диригент Бруно Вальтер, який і запросив артистку до участі в цьому святі. Газета «Зюддойче Цайтунг» вмістила портрет Іри Маланюк, побіч інших виконавців, відзначивши її великі вокальні дані.

В оперовому фестивалі, що відбувся в серпні-вересні м. р. в Мюнхені, Іра Маланюк виступала сім разів. На відкритті фестивалю вона виконувала партію всезнаючої Мушелі в опері Штрауса «Єгипетська Гелена». Співала вона і в повторній виставі цієї опери на фестивалі. Крім того, артистка виступила в партіях Дорабеллі в опері Моцарта «Усі вони такі», Корнелії в «Юлії Цезарі» Генделя і Дріяди в «Аріядні на Наксосі» Штрауса.

Під час побуту у Відні Іра Маланюк підписала контракт на виступ у лютому 1957 у партії Фріки у вагнерівській «Валькюрі». В березні 1957 вона співала Брангену в мілянській Ля Скаля, під орудою Кнаппертсбуша. У віденській опері вона виступала в різних партіях.

Європейська преса пильно інформує читачів про успіхи української співачки. Німецькі та австрійські часописи називають її «шене Українери». Гідно репрезентуючи високу вокальну культуру, Іра Маланюк робить велику прислугу й українському імені, показує, як притаманне нашому народові співоче мистецтво і яких прекрасних майстрів спроможний він видати з себе.

(ср)

Яким Віньярж-Винар

Дещо про українське народне мистецтво

Мало котрий з європейських народів може похвалитися так розвиненим у всіх ділянках щоденного життя народнім мистецтвом, як народ український.

Українська народня пісня століттями, з покоління в покоління, передавала свідоцтво про умови життя, турботи й прагнення нашого народу в усіх епохах його розвитку. В ній зберігалися й жили і народні вірування, і національні традиції. Вона ж оспіувала «діла незабутні» славних прадідів наших, сягаючи в далеку давнину, нераз — і до передхристиянських часів. І весь побут народний, і релігійне життя народу, й історичні події його — все це зафіковане в народній пісні. Різдво, Йордан, Великдень чи хре-

стини, весілля, похорон, сирітство, любов чи війна та неволя — все в ній відбилося не тільки у словах, а й у мелодіях.

Поруч з народньою піснею стоять народні танці, в яких виявляється не тільки український темперамент та вдача, але передусім — народня естетика й наша народня християнська мораль. Тому й не дивно, що майстри української пісні як геніяльний Кошиць і талановитий Котко, Вожик, Антонович та майстри танку, як от Авраменко й Верховинець та інші захоплювали й чарували світ майстерністю і красою виконуваних під їх керівництвом народних творів.

Але не тільки пісня й танок є висловом й мірілом української народної культури й ми-

Св. Софія в Києві

стецтва. Не меншу ролю посідає й український народний стрій і вишивка. Гін до краси спонукав українську селянську дівчину чи жінку мере- жити чудові взори на свіжо білім і льнянім по- лотні — кольоровими нитками чито «гладдю», чи дрібними хрестиками.

В українській традиції, зв'язаній з Великод- німи Святами, крім «гагілок», чи не центральне місце займають писанки.

Писанки — це традиційний звичай, який від неспам'ятних часів символізує життя, радість і любов. Спрацьована рука української селянської дівчини чи жінки з подивуздіною зручністю орудує примітивними знаряддям — «кисткою». Кисткою набирається розтоплений віск й наклада-ється на біле яйце на ті деталі взірця, що мають бути білими. Тепер купається яйце в яскій фарбі жовтій. Потім знову накладається віск на те місце в рисунку, що має залишитися жовтим. Так повторюється з кожною наступною краскою, аж до найтемнішої.

Якого скручення уваги, та якої зручності треба, щоб на крихкім матеріалі, яким є шка- лупка яйця, вивести взірець, нераз високої ми- стецької варості і це — без попереднього ри- сунку, навіть назначення олівцем головних пун- ктів композиції, а прямо — «від руки».

«Буває, що дівчина виготовить кілька десятків писанок, але серед них тяжко знайти хоч би дві зовсім подібні.

Не всюди на українських землях, розписують писанки однаково. Різняться вони й укладом узо- рів, і самими взорами, і красками. До найкращих писанок можна сміло зачислити гуцульські із симетричним і сокальські з багатим рослинним орнаментом.

Образи в українській селянській хаті, при- крашувалося не тільки вишиваними рушниками, а також, (можливо, що не всюди) «витинанками» з симетричними, часто дуже майстерними взорами, витинаними з кольорового паперу. Такі «витинан-ки» приkleювано на стіну під і між образами, і во- ни нераз творили прекрасний орнамент. Звичайно, витинанки «жили» лише один рік — від Великод- ніх Свят до Великого Посту в наступному році. Потім старі нищилося, а на їх місце витиналося нові, кращі.

Не можна не згадати теж і про наші придо- рожні хрести та каплички, густо розсіяні по українських селах, на перехрестях доріг та на полях, які були вивтом побожності нашого села. Хрест чи капличку ставила не тільки громада, на спо- мин якоїсь громадської події, ставив також і газда-селянин на своєму подвір'ї чи на своєму полі, як подяку за отримані ласки Божі — на Божу славу.

Розп'яття на хрестах або якусь сцену з жит-тя Ісуса Христа чи Матері Божої в капличках різьбив, звичайно, «народний» різьбар-селянин. Чужа йому була й анатомія, й золота пропорція: звичайним ножем або долітцем, зробленим у сіль- ського коваля, різьбив він в дереві так, як йому підказував його власний розум, його вроджені мистецькі здібності й фантазія. Прості, примітив-

ні риси лица і такий же рисунок цілої композиції часто робили на глядача сильне враження, впо- вни відзеркалюючи побожність і непохитну віру в Бога, яку вкладав у свій твір мистець з Божої ласки.

По наших підгірських, бойківських та лем- ківських селах можна скрізь знайти образи з ре- лігійною тематикою, мальовані на відворотній стороні скла. Таких образів на склі, мальованих сільським малярем, більше знаходив я в сіль- ських церквях, як у хатах. Серед цих скля- них образів бувають дуже цікаві і з інтересним рисунком. Одначе мені вже не довелось стріннути такого народного мистця, який би займався ма- люванням образів на склі. Здається, цей рід на- родної творчості не витримав конкуренції з об- разами, мальованими на полотні, дощці чи блясі.

Найбільш питомим українській вдачі і ви- сокорозвиненій українській народній культурі — поза вишивками, строями, піснями, танцями й писанками — є гуцульське будівництво, килимар- ство, гончарство, сницарство і різьба, яку створив і розвинув до вершин краси й мистецтва україн- ський народ, осілий в горах Карпат.

Архітектурна краса гуцульських церков — на тлі гір і лісів — не має собі рівної. Майстер- гуцул, будуючи церковцю, не послуговувався ін-женерським приладдям, а будував «на око». Голов- ний плян мав не на папері, з точними поділками, а в голові. Деталі родилися, коли головна будова була на викінчені.

Годуючи вівці мав гуцул доволі вовни, яку фарбував домовим способом — не хемічними, а рослинними фарбниками. Поза іншими, домового вжитку речами, ткав гуцул з вовни килими, які завдяки своїй якості й красі знайшли доступ до найвиагливіших сальонів і були відомі далеко по-за межами краю.

Коли вже мова про гуцульське народне ми- стецтво, то не можливо не згадати і про гуцуль- ську народню ношу, яка свою форму, барвистістю й красою перевищує народний стрій всіх інших земель розлогої України. Немає такої ча- стини гуцульської ноші, від узуття до накриття голови, яка не була б прикрашена чи то вишивкою, чи то нашиттям з кольорової шкіри, чи то кораликами або не була б набивана кольоровим металем.

Також і гуцульське гончарство відріжняється від гончарських виробів на інших українських землях своєю гарною своєрідною формою та ба- гатством орнаментики.

Але до найбільшої досконалості, прецизійно- сті й краси довів гуцул народне ужиткове ми- стецтво в дереві; надаючи предметам кромі різь-би, інтарсії і інкрустації — ще й прекрасну, есте- тичну форму, котра може задоволити найвиаг- ливішого мистецтвознавця. Поза сільським госпо- дарством та годівлею овець займався гуцул, пере- важно в зимку, виробництвом домашнього промис- лу; з грушевого дерева виробляв скрині, столи, касетки, тарілки, хрестики, ліхтарики й багато інших предметів домашнього або церковного

вжитку. Зasadничі елементи орнаментики гуцульського ужиткового мистецтва — це коло, півколо, чотирокутники й трикутники. Дальше — восьмираменні зірки, різнопідні хрестики, стилізовані колоски та сосонка. Все це — викладане частинками різнопородного дерева й перетякане кораликами в красках: білій, синій, червоній, зеленій і — рідше жовтій. Ніколи не вживано кораликів

у красках: фіолетовій, рожевій, кремовій та селединовій. Дальше чергувалися кольорові металі: кручені дротики, бляшки й мосяжні цвяшки. Все це завершувала перламутра в округлій або чотирох чи трикутній формі та в виді барвінкового листочка. На тлі прецизійної різьби цілість творить симфонію незмірної краси і високої мистецької вартості.

Олександр Шульгин

Микола Зеров — юнак

(Сторінка спогадів)

Ми вчилися з Миколою Зеровим в одній школі, в одній класі. Це була Перша Київська Гімназія. Містилася вона у величезному, жовтого кольору будинку, що постав, мабуть, ще в першій половині XIX століття. Головний фронт виходив на Біблійський бульвар, що тепер зветься Шевченківським. Нині в цім будинку розташовано установи Української Академії Наук.

При гімназії був парк, де всі ми бавилися під час «більшої переменки» (великої перерви), а особливо охоче користалися з парку «пансіонери», які жили в тому самому будинку, на верхніх його поверхах. Кляси, залі, дортуари для пансіонерів, коридори — все було просторе, так біомовити, фундаментальне.

Зеров був більше від мене зв'язаний з гімназією, бо я був «приходячим» і мешкав дома у батьків, а він був пансіонером і в гімназії прожив від п'ятої кляси до останньої восьмої включно.

Це була державна школа, але не можна сказати, щоб режим у ній був, абстрагуючись від деяких вийнятків, надто суворим і прикрим для учнів. Бути весь час у гуртожитку, річ певна, не дуже приемно; деякі юнаки нудились і не могли діжджатися щасливого дня вакації, щоб іхати нарешті додому, десь на провінцію. Тож і Зеров напевно так само чекав на цей день, але суму на ньому я ніколи не бачив — принаймні, він його не зияявляв.

Росту він був середнього, може, навіть нижчого, ніж середній; мав біляве волосся, ясні очі, широке обличчя, трохи піднятій ніс; рот його здавався дуже великим — може, тому, що йому завжди хотілося сміятися. Сміятися всім нам у ті часи було легко, але здається, що Зеров був найвеселішим, хоч знову додам: на вигляд. Ми з ним завжди товаришували, але близькими не були. Говорили між собою на абстрактні теми або про книжки, проте інтимності між нами не виникло. І мені здається, що Зеров, на вигляд такий това-

риський, був дуже самотнім, замкненим у собі і не мав у ті роки близьких друзів. Що для нього було характеристичним — це незвичайна начитаність. Учитись йому було легко, і весь вільний час він носився з книжками. Навряд чи хтонебудь з його товаришів у гімназії стільки читав. Уже тоді він любив поезію і знати її значно ліпше за інших. Він був не тільки здібним юнаком: у нього була просто дивовижна пам'ять. Ми проробляли з ним такі тексти: давали прочитати при нас сторінку богословія і, згromадившиськоло нього, стежили за рухом його зіниць (була умова, що текст має бути прочитаний лише один раз). Потім ми підручник забирали, і він повторяв прочитане слово в слово. А текст ми вибирали трудиний.

Натурально, при всіх цих даних (а до того ледачим Зеров не був) учився він добре; але, здається, ніколи не був першим. В ті часи він не виявляв великої оригінальності в думках, і його композиції (т. зв. «сочинення»), скільки я пам'ятаю, не звертали на себе уваги ні вчителів, ні учнів. Беручи на увагу пізніші його незвичайні літературні здібності, думаю, що в той час саме цей надмір начитаності, ця завелика як на його вік ерудиція заважали йому внести лад у матеріял. Він розвивався поволі і, поза згаданою феноменальною пам'яттю, ніяк не був «вундеркіндом».

Громадські, політичні і соціальні питання, якими всі ми тоді горіли, його обоходили порівняно мало. Треба сказати, що були ми гімназистами в бурхливі 1905—1910 роки, себто під час і після першої російської революції. В Києві не тільки в університеті, а і в середніх школах мали місце заворушення, відбувалися гімназійльні сходини і безконечні «наради» по окремих класах. Наша кляса вважалась найреволюційнішою. Були в ній три групи: невелика права («чорносотенна»), поміркова, що складалася з кількох заможних учнів, демократична, револю-

ційна, а в усякому разі — неспокійна, до якої належала більшість. Мене ця група, а також і помірковані називали (під проводом вивчення англійської історії) своїм «лідером». З огляду на те, що наша «революційність» виявлялася здебільшого в різних дитячих штучках, веселих жартах і «капостях» супроти наших учителів, мені раз-у-раз доводилося захищати клясу або окремих товаришів перед інспектором чи директором, хоч часом я зовсім не співчував їх жартам, здебільша дуже несправедливим щодо викладачів.

Зеров стояв ближче до демократичної групи, хоч великого впливу в ній не мав. Його самого мені не доводилося обороняти, бо він ніколи не робив учителям прикостей, не зважаючи на жвавість і веселість своєї вдачі.

До українства в ті часи Зеров ще не признавався, мабуть, і не знати нічого про нього (а якщо і знати, то хібащо від мене) З огляду на його прізвище, а, може, і на його білявість, я думав, що його родина російського походження, і тільки від М. Ореста я довідався, що батько М. Зерова корінний чернігівець (прадід Миколи походив з Ніженського повіту), а мати — корінна полтавка. Українське питання серед нас, гімназистів, все ж виникало і з боку Зерова не викликало жадних заперечень. Ми виробили низку різних вимог, і серед них була одна: щоб у нашій гімназії введено було українську мову і історію. Коли я перед усією класою прочитав ці пункти вчителеві німецької мови, Еліянові Яворському, відомому вченому московіфілові з Підкарпаття, він засміявся: «Академії не знають, чи є така мова, а ви хочете, щоб її викладали?» Він помилявся: саме тоді російська академія наук офіційно визнала українську мову, як таку. Ми проголосили Яворському бойкот і, як нас не переконували, відмовились ходити на його лекції. За цей мій перший «політичний виступ» (рівно 50 років тому) Яворський згодом на мені добре помстився...

Отже, хоч би цей епізод мусів поставити перед Миколою Зеровим українську проблему. І справді вона встала перед ним і була ним вирішена скоріше, ніж можна було чекати від цієї, здавалося нам, байдужої до громадських справ молодої людини. Але сталося це вже в університеті.

Складши на весні 1908 р. останні іспити, ми з ним, як добрі товариші, обмінялися фотографіями. І от — іронія долі! — Зеров написав мені на звороті знімки (звичайно, по-російському) таке: «Борцу и оратору от абсолютной безпринципности». В цих гірких словах — які мене тоді вразили — я відчув у ньому тугу за цими «принципами», бажання знайти свій шлях...

Гімназія не могла дуже вплинути на його духовий розвиток. Я був, безперечно, в ліпших умовах, бо жив у висококультурнім, національно-свідомім, ідейним оточенні моїх батьків і їх приятелів. В гімназії був у нас тільки один учитель, який не міг не захопити і Зерова своїм словом і постаттю. У мене ж його лекції викликали спрощені.

жній ентузіазм. Це був викладач історії Лятошинський, батько відомого нині українського композитора. Був ще латиніст, поляк Трабша, який циркою хотів дати нам щось поза латиною і — мені принаймні — дав немало. Один час — саме в революційні роки — були в нашій гімназії дуже порядні керівники: директор Безсмертний і інспектор, він же математик і чудовий педагог — Іван Іванович Чирьев. Останній мав, як і Лятошинський, прямий стосунок до пансіонерів. Чирьев любив жартувати, і думаю, що до Зерова мав ставитися сердечно.

Цим двом благородним особам ми завдячували, що нашої класи, а в першу чергу її нещасливого «лідера», не покарали і дали нам змогу спокійно закінчити гімназію. Але їх обох вища влада звільнила — за оборону своїх «нерозумних» учнів, які по-дитячому піддалися духові свого часу.

Микола Зеров вступив до Київського Університету; я вчився в Петербурзькому, бо в той час там були непорівняно ліпші професори і атмосфера була не така «чорносотенна», як у Києві. Приїжджаючи на вакації до батьків, я майже завжди сходився з Зеровим. При перших же зустрічах я відразу відчув, що в університеті Зеров знайшов справжніх учителів. Він дуже серйозно працював над класичною філологією і літературою, які його глибоко захопили. Пам'ятаю, як циркою я його з цим поздоровляв. А в один з дальших приїздів я довідався від моого покійного брата Володимира — який був тоді одним з тих студентів, коло яких гуртувалася українська молодь, — що на зборах у нього в хаті бувають брати Зерови. Я побачився з Миколою і вже тоді ясно помітив, що «принципи» свої він таки знайшов, що він став глибоко свідомим українцем...

В 1917 р. ми напевно зустрічались, але голова моя була така повна політичних клюпотів, що для мене ці побачення, на жаль, пройшли безслідно. Я знати, що Зеров написав серйозні наукові роботи з ділянки класичної філології, що він почав знаменито перекладати з латинських авторів; але про справжнього Зерова я довідався вже значно пізніше, за кордоном. Уже тут читав я деякі його переклади, його прекрасні, строгі і витримані власні вірші, його тонкі і глибокі критичні статті. Дивно було, що з того веселого хлопчика вийшла така складна і оригінальна постать — провідник школи неокласиків, стійкий український національно-культурний діяч.

І все більше і більше думаю я, що ми не знали і не розуміли нашого товариша по школі, що, може, й тоді в його душі назрівали вже якісь думки, якісь неясні інтереси, але він не вмів чи не хотів сказати про них своїм товаришам...

З усіх трагічних оповідань, які подає нам С. Підгайний у своїй книжці про Соловки, жадне з них так мене не вразило, як образ Зерова на далекій півночі з своїм Верглісем у руках.

Ця «абсолютна безпринципність» уміла переднестити невимовно тяжку недолю в мурах страшної тюрми так мужньо і так твердо...

B. Державин

Ігор Качуровський майстер новелі

Довгоочікувана збірка белетристичних творів Ігоря Качуровського «Шлях невідомого» (видавництво «Дніпрова Хвиля», Мюнхен, 1956) не має на титульній сторінці — всупереч широко розповсюдженному, хоч і дещо наївному, ба навіть арогантному літературному звичаєві — підзаголовку, який визначав би її належність до певного белетристичного жанру; і це дуже добре. Во властиве означення «цикль новель» звучало б для ширших читацьких кіл, щонайменш, педантично (може, навіть малозрозуміло) і лише відштовхувало б їх від ознайомлення з книгою, призначеною саме для них не меншою мірою, аніж для кваліфікованого знавця та любителя — а дотого ж, із книгою, що може бути сміло заражована до шедеврів — не таких то вже й численних, на жаль — українського мистецтва психологічної новелі.

Ідеється в даному випадку безперечно саме про цикль *новель*, а не про «повість в уривках» чи то «в епізодах» — як, приміром, слушно проповідовані «Чотири шаблі» Юрія Яновського¹⁾ — але рівно ж і не про «збірку новель» або, ще менш, «оповідань». Кожна з 12 белетристичних одиниць, що складає цю книгу, становить окрему й цілком закінчену новелю, без ніякої епізодичності або фрагментарності; кожна має свій чітко обмежений сюжет — не саму лише т. зв. фабулу, якої вистачає хібащо для «оповідання» (поза тим, що аморфність цього останнього терміну сягає так далеко, що існують і оповідання безфабульні). Кожна новеля цієї книги могла б посісти окреме літературне існування, і майже кожна могла б бути в цій книзі відсутньою, або ж переставленою, без істотної зміни белетристичного характеру цілої книги, як «циклю».

Дві новелі, щоправда, до евентуального переставлення менш надаються — це вступна («Дезертири») і кінцева («Вдома»); проте приспособлення першої з них до ролі композиційного вступу є мінімальним; справді, дія могла б розпочатись сливе так само легко з вибуху не німецько-советської, але німецько-польської, або й советсько-фінської війни. Щодо новелі «Вдома» — справа серйозніша, бо вона відображає славнозвісну й дуже невдячну функцію “happy end” чи то «щастильного закінчення», а саме через це — точніше

кажучи, саме заради цього — є аж безмірно сентименталізована. Щоб не відриватись тут від пункту про нахил І. Качуровського до сентименталізму, зазначмо відразу ж, що цю естетично негативну рису «Вдома» поділяє з іще однією новелою (По середині циклю), а саме — «Сохачовка». Характеристично, що якраз оці дві новелі спрощують маркантине враження найменш оригінальних у цілій книзі — в них найбільше відчувається вплив Купріна, який, як відомо, хоч і намагався наслідувати Чехова, проте ніяк не міг позбавитись своєї предилекції до дешевої сентиментальнини. Цим ми не хочемо прирівняти І. Качуровського до Чехова або Купріна: Чехова як такого (себто поза близкуючиою технікою белетристичної оповіді) він взагалі не нагадує, а Купріна нагадує, головне, тематично, конкуруючи з ним саме щодо брутального примітивізму сюжетного «сентименту». Молодий чоловік повертається нарешті до рідного села (де його батьки були «розкуркулені») і несподівано знаходить свою матір, яку впродовж чи не десятка років цілком певно вважав за померлу («Вдома»); або ж: той самий герой-оповідач випадково натрапляє в незнайомому селі на жахливо спотворену сифілісом молоду вчительку і впізнає в ній одно з своїх «перших кохань» — студентку, що по закінченні педагогічної освіти була скерована на педагогічну практику до району суцільного сифілісу. Що може бути більш купрінського? Це ж та сама сентиментальність, про яку Поль Валері сказав колись: «Ненавиджу сентиментальність і порнографію: це рідні сестри». Во обидві, апелюючи до «оголених» почуттів (не важить, яких — хоча б і патріотичних), тим самим порушують суто мистецьку емоційну пристойність — емоційну гідність і самодостатність мистецтва.

Проте, як Купріна, попри найдешевші тематичні банальності, подеколи рятует засвоєний ним від Чехова стиль, так і І. Качуровського — його власний: стиль зрілого літературного майстра (принаймні, в белетристиці, бо в його віршах це трапляється не часто). Тому якраз оті дві зазначені вище новелі наймаркантише виявляють стилістичну віртуозність авторову, яка спромагається зробити щось мистецьке навіть на основі отакого невдячного сюжетного примітиву. До кращих новелі циклю ці дві, зрештою, не належать, радше до того високого рівня — коли абстрагуваються від емоційного шаблону —

¹⁾ Зрештою, кожен «роман у листах» є суттю романом «фрагментизованім».

проте не вищого в книзі, який є властивий основному, сказати б, гро та психологічно-пригодницькій жанровій напрямній цілого циклю; до цього належать іще новелі «Дезертири», «Постріл», «Наши прийшли», «Товариши». Вище стоять, під артистичним кутом зору, ті новелі, що позначаються значним композиційним ускладненням основного психологічно-пригодницького мотиву: «Золотий лъх» — через те, що в ролі головного оповідача виступає не герой оповідач циклю, але відмінна від нього дієва особа, яка в інших новелях відсутня і яку автор спромігся мовно-стилістично відрізити від основного оповідача;²⁾ «Пашпорт» — через уміло (хоч і трохи надто по-мітно) переведену «ретардацію» ходу дії, яка уповільнює розв'язання природи і посилює напруження; «Ніч з голою дівчиною» — через віртуозне перетворення первісно трагічних мотивів на комічні.

Проте найвищого свого рівня белетристичний хист авторів, мабуть, осягає в новелях композиційно найбільш централізованих, де цілій сюжет побудований на розвитку і, головне, поглибленні одного-единого психологічного мотиву, а пригодницька фабула, суттю, підпорядкована одній-єдиній домінантній ситуації. Це може здаватись цимським схематичним, і в менш досконалом літературного мистця таки справді призводило б схематизму, тільки не в І. Качуровського, чий близькучий виклад урізноманітнює та зрівноважує собою сливев математичну однозначність сюжету. Маємо на увазі такі новелі:

«Полонений»; центральний мотив: «... май зубний біль минув безслідно — його переміг жах смерті... I коли через дві години... від нас відйшов жах смерті, тоді поволі, нерішуче, ніби загін, що після вечі вертається до залишеної позиції, до мене вернувся май зубний біль».

«Жарт»; центральний мотив: «Як легко коритись чужій волі. Як тяжко підкорити своїй волі інших і повести їх за собою» (цитата — з іншої новелі).

«Втеча»; центральний мотив: «Ні, я таки справді не можу забити сонної людини» (хоча б і наймерзотнішого ворога). — Це, мабуть, психологічно найчинніша з усіх новел циклю, і то, як на нашу думку, через сливев геніяльно збудованій контраст між наведеним вище «центральним психологічним мотивом» і антагоністичним супроти нього «кінцевим психологічним ефектом», а саме:

«... я відчував себе зламаним, знищеним, не гідним того уявлення, яке склав про себе на під-

ставі свого минулого. Мене зрадила моя воля, а це гірше від зради коханої. I я зінав, що не фізична втома, а зовсім інший тягар тиснув на мене, гнув додолу: камінням лягають на нашу душу несказані слова і недоконані вчинки.»³⁾

Скільки ми вже перейшли фактично до властивостей авторового викладу, то зазначмо, що сентенції на психологічні теми (чи то «афоризми») взагалі становлять одну з наймаркантніших його рис — чи то наприкінці цілої новелі, як отут у «Втечі»; або ще й у «Вдома».

«Велика радість... Може, тільки тому вона і глибока, що в ній завжди є домішка суму?» — чи то в середині викладу, напр.:

«... ніколи, панове, людина не буває таким боягузом, як після героїчного вчинку: тоді вона дозволяє собі право на страх» («Наши прийшли»).

«Мовчанка дуже рідко буває знаком згоди. Найчастіше це протест, що його бояться висловити вголос» («Товариш»).

«Є брехуни-утилітаристи, що брешуть задля певної користі, і є люди, що, вигадуючи чи прикрашуючи подію, розраховують викликати свою брехнею якесь естетичне враження — якщо не слухача, то бодай у самих себе.» («Золотий лъх»).

В галузі стилістики у вужчому сенсі слова, проза І. Качуровського застосовує т. зв. образність (себто переносне значення слів) лише час до часу, проте коли вже застосовує, то дуже пишно й ефективно. От, приміром, аж насправді класичний взірець широко розгорненої метафори, яким розпочинається новеля «Втеча»:

«Двома чорними очима дивилась на мене смерть. Я сказав: не «парою очей», а «двома очима». Ці очі не належали одній людині і одночасно вони їй належали. Вони не були розташовані поруч, одне біля одного. Перше, нерухоме, знаходилося трохи далі від мене і вище, друге — нижче і весь час коливалося, то наближаючись, то віддалюючись. Верхнє було оком людини з брудною стрічкою навскіс через обличчя, стрічкою, під якою ховалося, якщо воно було, друге око; нижнє — отвором на кінці автоматичного пістолета. А поза тим між ними не помічалося великої різниці: обидва були круглі, чорні, і в обох була смерть.»

Ще цікавіше розпочинається «Ніч з голою дівчиною», де «образність є власне, безобразна (себто без переносного значення слів), проте на буває ефективного символічного сенсу, через антиципацію цілого дальшого внутрішнього розвитку подій:

«Над пристанійним селищем панувала іділична непорушність морозної тиші. — Фігури здавались одноплощинними, чітко виведеними чорною тушшю на рожевому тлі догоряючого вечірнього неба. — Фігур було чотири. I саме це стурбувало мене і примусило завернути в найближчий завулок: в числі чотирьох тайтися ніби якася недокінченість,

²⁾ Навпаки, новеля «Товариши» хибує на те, що дотичний «товарищ» оповідача, недавній червоноармієць Ваня, і розмовляє, і аргументує точнісенько так само, як і студент-оповідач, себто в зайвий спосіб стилістично дублює його (напр.: — Тоді ти не визнаєш, — напав на мене Ваня, — нашої власної теорії, що на окремій індивідуальності лежить повна відповідальність за колективний злочин). В попередній новелі «Полонений» той самий Ваня виглядає й висловлюється значно інакше (порів. зокрема стор. 40).

³⁾ Читачам цього альманаху, вважаючи за свій обов'язок нагадати, що цей новелістичний шедевр був уперше опублікований в І. зошиті «Україна і Світ» (1949).

воно вимагає завершення — і... ануж комусь прийде до голови використати мене як п'яту фігуру? А це не віщувало для мене нічого доброго, бо ці чотири яскраво-чорні сили юсти були нічим іншим, як тілами повішених.»

Але вже на наступній сторінці:

«В розмові я довідався, що ті, кого я прийняв за повішених, були насправді не повішенні, а підвішенні. Це мадяри, які стоять на станції, підвішують за всілякі провини своїх жіздів. Підвісіть на дві—три години, потім здіймають.»

Отак у далішому й весь епізод із «голою дівчиною» подається спершу в напружено трагічному пляні, а потім виявляється, що це, власне, була (для всіх зацікавлених, крім самого оповідача) суто водевільна фарса.

Звичайно ж, на цьому новому белетристичному світлі є свої плями. На дрібніших тут не застановлятимемось і обмежимось лише на одній, яка справді спонукує турбуватись за дальше зростання письменника. Він бо — устами своїх персонажів (зрозуміла річ, лише позитивних) — постійно й систематично... як би це сказати? Леся Українка сказала б: «хизується» — але по ній це слово сліве зовсім вийшло з ужитку і насьогодні ризикує не бути беспосередньо зрозумілім. Є ще слово «задається», але й воно є кільказначним. Отже, за браком чогось кращого, звернімось до загальнопоширеного русизму «рисується». Герой-оповідач у новелях І. Качуровського рисується так постійно й систематично, з таким браком «літературної дистанції» між автором і створеним ним «оповідачем», що це виходить так само, що й у белетристичних (і драматичних) творах І. Багряного, який — як це з усієї української літературної критики спромігся належно зформулювати сам лише І. Кошелівець — постійно «рисується» устами своїх «героїв». Звичайно ж, «так само» означає тут лише «такою самою мірою», а не «в такий самий спосіб»: спосіб бо в І. Качуровського незрівняно тонший і культурніший. «Герой» І. Багряного рисується, головним чином, із свого більш-менш романтичного фаху — чи це буде мистець-маяр, чи штурман, чи летун, а чи, в крайньому разі, авіаційний інженер-конструктор. Герой-оповідач І. Качуровського рисується з своєї «інтелігентності»: який він, мовляв, морально рафінований, але разом із тим і динамічно-активний, а до того ж іще й сумлінний та добросередній. Кілька прикладів:

«Я маю ідотьську звичку, якої ніяк не можу позбутися: з двох справ, що їх належить мені зробити, я спочатку виконаю чужу, а потім власну» («Дезертири»).

«Мені просто цікаво було вписати в книгу

свого життя нову сторинку, таку неподібну до інших. Я був, як завжди, занадто певний себе, певний, що в останню хвилину зумію викрутитись...» («Постріл»).

«Я давно вже, від дитячих років, помітив у собі якусь сторонню силу, що з'являлася лише в найвідповідальніші, гостро-напружені хвилини моого життя; іноді вона штовхала мене на ті чи інші вчинки, іноді стримувала, але завжди я був паном і над собою, і над нею, завжди був сильніший від неї» («Втеча»).

«Один з найкращих засобів заспокоїтися, приглушити голос сумління — це якнайсильніше обвинувачувати самого себе, дати сумлінню кричати, що воно знає і як воно хоче» — і весь дальший виклад про оповідаче «геройство» («Пашпорт»).

Моралізувати з приводу всього цього, сказати б, «психологічного хлестаковства» — не варт; тим більше, що це є цілком нормальній засіб етичного самозахисту та самовиправдання в довготривалому становищі т. зв. внутрішньої еміграції. Проте під суто літературним поглядом це справляє враження, для автора некорисне і вже в усікому разі ним не передбачене — враження зворушливе, але разом з тим якесь настирливе і, одверто кажучи, дещо смішне: трохи нагадує того гімназиста, який, потрапивши за ферій на село, в кожній розмові намагається нагадати — делікатно, але з незломною наполегливістю — що він стріляє з «монтекрісто» і вже вчиться латини.

Можливо, це слід приділити відносній літературній свіжості автора; можливо, що й ні.

Для закінчення годилося б іще сказати абішо про авторову т. зв. ідеологію чи то, як у нас кумедно кажуть, «світогляд» (попри те, що світогляд — Вельтаншаунг — не залежить від лицемірства або автосугестії). З довгого літературного досвіду знаємо, що це найліпше надається робити за допомогою самих авторових висловів, і то без найменших коментарів. Щоправда, саме для цього спеціально існує т. зв. епіграф чи то «мотто». Що ж, поставмо за цим разом епіграф наприкінці — отже, «гіпограф» — за те діялектично-подвійний (хоча взагалі діялектики не поважаємо):

« — Не глузуйте з речей, що є священими для всього людства, — обурився вчитель. — Ніхто ще не ставив пам'ятників загиблим дезертирам і не приносив квітів на їх могилу.

— Бо дезертир — безсмертний! — сказав Ваня» («Товариш»). «... дезертир з гвінтівкою — це вже не дезертир, а повстанець, нова діялектична категорія. Кляса в собі, як каже товарищ Маркс, стає клясою для себе» («Наші прийшли»).

Хто шкодить своїй батьківщині, той діє проти природи.

Франсуа де Фенельон.

Sibirisches Urwaldmosaik

Forschungen zur Kulturkunde Nordasiens

• • •

В цій статті автор накидає деякі аспекти життя північно-сибірських тубільців, якими вони йому розкрилися під час однорічного перебування серед малого рибальського і мисливського народу снісейців (дьен) над долішнім Єнісесем, у районі гирла Підкам'яної Тунгузки. — Властивою валютою в тамошній тайзі є не рубль, а шкурка малої сибірської вивірки. — З одного переказу снісейців виходить, що вони мали давніше знати справжній вождівський лад, представники якого були також провідниками при воєнних походах (можливо, проти юраків, їхніх ворогів, що живуть на півночі). — Супроти новіших християнських впливів шаманство було абсолютно імунним ще наприкінці 20-их років нашого століття. Шамани не поступилися народному бажанню додати хрест до металевих символів на одязі і навіть наклали на своїх одноплеменців ще одно табу (заборону) — не курити вдень тютюну, щоб не затъмарювати чи-

стого неба, іх головного божества. — Також цікавим було ствердження автора-подорожника, що людські душі можуть реїнкарнуватись у ведмеді. — Соціальному становищу жінки цього племені треба, щоправда, дуже багато чого побажати, бо вона не має навіть найменшого суспільного значення. — Автор обговорює в статті також духовий стиль полярного життя, опанованого комплексами, що в першу чергу належать до царини мистецтв. Головними експонентами цього стилю культури, що став для нас цілковито чужим, є шамани, які створили могутню словесність, що в ній, як в одній величній рамі, змістилися всесвіт і людина, минуле предків і життєві справи нинішнього дня. В цій поезії стає зримим світогляд колишніх епох. Вона дає нам стимул з увагою і пошаною наблизитися до утворів цієї провінції світу. Нова книга д-ра Г. Фіндейзена, яка недавно вийшла в світ, предкладе належні матеріали, щоб уможливити близче ознайомлення з цим багатозмістовним стилем культури.

I

Menschen am Außenrand der Welt.

Die großen Nordgebiete unserer Erde gehören dem Bereich einer nicht sehr großen Anzahl von Staaten an. Es sind dies Norwegen, Schweden, Finnland, die Sowjetunion, die USA, Kanada und Dänemark. Der Hauptteil dieser Nordzone entfällt dabei auf die Sowjetunion, die von der Finnland benachbarten Kolahalbinsel über die riesenhaften Nordlandschaften des Europäischen Russland ostwärts vom Ural einen ungeheuren kolonialen Landbesitz aufweist, der klimatisch ganz ausgesprochen kontinental geartet ist und sehr kalte, aber trockene, lange Winterperioden kennt.

Hier wohnen überall Völker, die sich ihren Lebensunterhalt durch Jagd, Fischfang und Rentierzucht, im Süden allerdings auch durch Ackerbau und nomadistische Großviehzucht erwerben. Bereits im 14. Jahrhundert erscheinen an der Mündung des Obflusses in das Eismeer russische Jäger und Händler (Platonov 1924), während die historischen Eroberungszüge des Kosakenführers Jermak in das hinter dem Ural gelegene Tatarenreich Sibir (daher Sibirien) längs der Flüsse Tschussowa, Tura, Tobol und Irtysch genau datiert werden können: sie

begannen mit dem Jahre 1581. Zwanzig Jahre später wurde am Tas die Stadt Mangasej gegründet, und nach weiteren 37 Jahren, d. h. im Jahre 1616, wurde die Festung Jenissejsk erbaut, von wo aus die weiteren Eroberungszüge zur Lena und schließlich bis zur Beringstraße (um 1650) fortgesetzt wurden.

Man darf nun aber keineswegs denken, daß dieser Riesenraum, der im Südosten durch den Amur begrenzt wird, nur von Russen bewohnt ist — im Gegenteil. Man zählt etwa 75 alteinheimische sibirische Völker, wovon auf den polnahren Raum ungefähr 25 entfallen. Zahlenmäßig sind diese Völker allerdings recht gering, in kulturgechichtlicher Beziehung jedoch nehmen sie eine ganz hervorragende Stellung ein.

Zu den kleinsten Völkern Sibiriens und der Erde überhaupt gehören die von mir allseitig erforschten Jenissejer, (1928: 751 Seelen), die sich selbst „Menschen“ (Ket; Plural Djäng) nennen und in den Urwäldern am unteren Jenissej und seiner Nebenflüsse ausschließlich von Jagd, Fischfang und zum Teil von Rentierzucht leben. Es sind meist mittelgroße europäisch-mongolisch-indianisch aussehende Männer und Frauen. Bei letzteren treten die Mongolismen meist stärker hervor. — Ihre alte Weltanschauung hat sich in Mythologie und

in dem eigenartige psychologische Voraussetzungen darbietenden Schamanentum noch bis heute vollkommen erhalten.

Aus dem Dasein dieses Völkchens seien im folgenden verschiedene Tatbestände dargestellt, die einen Einblick in kulturgeschichtlich sehr weit zurückreichende Zeiten vermitteln.

II

Fehpelz — Währung

Man hält es im allgemeinen für selbstverständlich, daß die sibirischen Einwohner den Rubel in seiner rollenden oder in seiner Papierform als Geld benutzen. In den Urwäldern am Jenissej ist das anders. Dort gibt es eine andere Währungsgrundlage. Es ist dies das Fell des grauen Eichhörnchens, des Lieferanten der Fehpelze. Falls ein derartiger Balg „weiß“ ist, d. h. von einem Tier stammt, das schon ein vollständiges Winterkleid angelegt hat, so stellte es einen Wert 1,50 Rubel dar. Die „grünen“, d. h. schlechteren Bälge, die noch teilweise ihr rötlich gefärbtes Sommerkleid aufweisen, wurden nur mit 75 Kopeken oder 1,25 Rubel berechnet.

Hier, in den Urwäldern um die Steinige Tunguska, dreht sich das Leben der Eingeborenen und auch der Russen nicht um Geld in unserem Sinne, das es zu erwerben gilt, sondern fast ausschließlich um die kleinen, grauen Fehpelze. Dafür leben Russen, Tungusen und Jenissejer, dafür ziehen Tausende von Menschen mit ihren Familien in den eisigen, mit sehr hohem Schnee angefüllten Urwäldern vom Oktober bis in den April hinein umher. Und gegen diese Eichhörnchenfelle kann man dort alles das erhalten, was das Herz dieser einheimischen Waldvölker nur begeht: Flinten, Weizenmehl, Bonbons, Tuche für Kleidung und Schuhzeug, Glasperlen, kleine Heiligenbilder, Tabak und besonders auch Zigaretten, die sehr beliebt sind.

Das Eichhörnchenfell ist also die Grundlage der Währung in jenen Bereichen. Danach richten sich auch die Preise für den daselbst verbotenen Schnaps, der aber durch Schleichhändler, die aus dem Süden heraufgefahren kommen, in fast beliebigen Mengen bei den Eingeborenen, die ihn „Feuerwasser“ nennen, abgesetzt wird. Ein Gegenstand kostet also nicht soundsoviele Rubel, sondern soundsoviele Eichhörnchenfelle. Die Relation zum Rubel wird nunmehr durch staatliche Organe jährlich festgesetzt, denn der Anfall der Felle ist großen Schwankungen unterworfen. In Jahren mit schlechten Jagdergebnissen müßte sich sonst natürlich ein anderer Rubelpreis ergeben als in guten oder ausgezeichneten Jagdperioden. Man erzählte mir, daß die Stammesgruppe an der Steinigen Tunguska in der Hungerzeit während des Bürgerkrieges in Sibirien nur darum nicht vollkommen zugrunde gegangen sei, weil der damalige Winter ganz überraschend reich an Eichhörnchen gewesen wäre. Die sowjetische Verwaltung, so berichtet man an Ort und Stelle, verfügte zwar über ausreichende Lebensmittelvorräte, gab jedoch solche nur gegen Pelzwerk aus, während andererseits die Eingeborenen kein Pulver und kein Schrot erhielten und den Eichhörnchen wieder mit Pfeil und Bogen nachstellen mußten, wodurch die Produktivität der Jagd, die in einem guten Durchschnittsjahr gegen tausend Stück pro Jäger beträgt, natürlich stark herabgedrückt wurde. Etwa 50 vH der Jenissejer an der Steinigen Tunguska sollen

infolge Hungers gestorben sein. Weiter im Norden, bei den Juraken etwa, waren die Zustände noch schlimmer.

Durch die großen modernen Rauchwarenmessen in Europa und Amerika sind nicht nur die Jenissejer, sondern auch alle anderen sibirischen Jäger direkt mit dem Weltmarkt verbunden, für den sie also letzten Endes tätig sind. Schwankungen der Preise für Fehpelze, Zobel- und Hermelinfälle können sich also stark auf die Kaufkraft der sibirischen Eingeborenen auswirken. Eine Untersuchung dieser Verhältnisse im einzelnen steht bisher noch aus; sie dürfte zu recht interessanten Ergebnissen gelangen.

III

Ein früheres Hauptlingstum der Jenissejer erschlossen

Heutzutage stellen neben der Volksmasse der Laien nur die durch ein besonderes Berufserlebnis ausgezeichneten Schamanen, also die religiösen Führer der einzelnen Sippen, eine eigene soziale Gruppe, einen Stand, dar. Das muß früher einmal anders gewesen sein.

— Ich habe eine Sage aufgezeichnet, in der von einem Kriegszug der Jenissejer gegen die Juraken im Norden die Rede ist. Darin wird von einem besonderen Anführer gesprochen, der auch als in Friedenszeiten amtierend geschildert wird. Die Sage berichtet zunächst von einem Überfall der Juraken auf die Jenissejer, deren Lager durch die Abwesenheit der auf Jagd befindlichen Männer weitgehend geschwächt worden war. Alle übrigen wurden von den Juraken niedergemacht, und die Frau des Häuptlings von den Kriegern aus dem Norden in die Sklaverei mitgeschleppt. Die von der Jagd zurückkehrenden Jenissejer fanden nur noch verbrannte Reste ihres Wohnplatzes vor. Sie bereiten sich viele Jahre für einen Rachezug in das Gebiet der Juraken vor. Und es geschieht, daß der Häuptling als Kundschafter plötzlich im Wald einen Laut hört, wie wenn Holz geschlagen wird. Er schleicht sich unbemerkt näher und sieht, daß hier seine damals von den Juraken geraubte Frau Holz schlägt. Am nächsten Morgen wird das Jurakenlager von der Jenissejern überfallen, und der Häuptling erschlägt den Juraken, in dessen Hände seine Frau gelangt war. Alle werden niedergemacht.

So hat eine Sage als einzige Quelle uns Zustände aus einer sozialen Vergangenheit der Jenissejer aufbewahrt, worüber sich durch direkte Beobachtung des heutigen Lebens des Stammes auch nicht der geringste Hinweis mehr hätte feststellen lassen können.

IV

Eine religiöse Revolution wird im Keime erstickt.

Im Sommer erzählte man sich folgende Geschichte: Ein Schamane war in den Wald gegangen und hatte dort einen alten Mann getroffen. Der Alte sagte zu dem Schamanen: „Laß das Schamanisieren sein, denn das Ende der Welt ist in Bälde gekommen!“ Der Schaman fragte: „Wie sollen mir denn meine Leute glauben, daß du die Wahrheit gesagt hast?“ — Der Alte antwortete: „Ich mache dir drei Kreuzeszeichen auf die Brust. Wenn deine Leute dir nicht glauben wollen, zeigst du ihnen dieses Zeichen als die sichtbare Bestätigung dessen, was dir geweissagt worden ist.“

Gesagt, getan. Der Schaman kehrte aus dem Walde zu seinen Leuten zurück und erzählte ihnen von seinem Erlebnis. Die meisten glaubten ihm. Es waren aber einige darunter, die bezweifelten seine Worte. Da öffnete der Schaman seinen Rock und ließ sie die Kreuze auf seiner Brust sehen. Jetzt glaubten ihm auch jene.

Es war Herbst geworden. Die Jenissejer zogen auf ihren großen jollenartigen Kajütbooten von den Sommerplätzen am Jenissejufer zur Mündung der Steinigen Tunguska und diese gegen achtzig Kilometer nach Osten stromaufwärts. Dort liegen nördlich und südlich des Flusses ihre Jagdbeziehungen.

Jetzt erzählte man sich, daß Ilya Tyganow, ein durch sein ruhiges und angenehmes Wesen einflußreicher Mann, gesagt hätte, die Schamanen müßten nach dieser Erzählung ihren Eisen- und Kupferdarstellungen von Geistern usw., die sie auf ihrem Ornat und auch an der Trommel tragen, noch ein Kreuz hinzufügen. Die meisten Stammesgenossen hatten sich diese Forderung ebenfalls zueigen gemacht. Der Schamane jedoch war nicht damit einverstanden gewesen, denn die Folgerung des Alten im Walde, die Schamanen sollten ihre Trommeln verbrennen und das Schamanisieren überhaupt aufgeben, konnte natürlich nicht nach seinem Sinne sein.

Und der Schamane verstand es, seinen Standpunkt voll und ganz gegenüber solchem Volksverlangen durchzusetzen. Ja, er hielt es für notwendig, dieser ketzerischen Forderung gegenüber eine seine Autorität weiter stärkendes Verbot einzuführen, und zwar sollte man am Tage das Rauchen aufgeben, um den reinen Himmel, der bei ihnen als Hauptgottheit angesehen wird, mit dem Rauch des Tabaks nicht zu verdüstern. Ob der Himmelsgott selbst den Schamanen aufgefordert hatte, diese Maßnahme anzurufen, weiß ich nicht, auf jeden Fall blieb das Kreuz seinen Metallsymbolen fern. Im Winter, als die eisigen Schneestürme über die Steinige Tunguska fegten, gab es keine Opposition mehr gegen den Schamanen. Sein Einfluß war ohne jeden Abzug wiederhergestellt. Eine religiöse Revolution war im Keime erstickt worden.

V

Unser Vorfahre, der Bär.

Die Frage nach der Herkunft der Menschen hat alle Rassen schon sehr frühzeitig beschäftigt. Die Antworten sind allerdings recht verschieden ausgefallen. Die Mythologien der Menschheitsgruppen sind voll davon. Besonders die Schöpfungs- und Ursprungssagen geben vielgestaltige Auskunft. Wenn wir Heutigen uns auch mit diesen Antworten nicht einverstanden erklären können, so zeigen sie doch das tiefe Bedürfnis aller Menschen, Fragen zu stellen, d. h. Probleme zu sehen. Und damit ist der Ursprung der Wissenschaft überhaupt gegeben. Insofern stellen die alten mythologischen Dichtungen Stufen der wissenschaftlichen Erkenntnis dar, Stufen, die erst kürzlich von der europäischen Wissenschaft überwunden werden konnten.

Auch die Jenissejer haben sich Gedanken über den Ursprung des Menschengeschlechtes gemacht. Sie sehen in dem Menschen ein Geschöpf des personifiziert gedachten Himmels. Daneben gibt es aber eine andere Überlieferung, die in dem Bären den Vorfahren des Menschen sieht. Wird nämlich ein Bär erlegt, so untersucht man ihn genau auf besondere Merkmale hin. Fin-

det man ein solches, etwa einen verkrüppelten Zeh, und war ein verstorbener Verwandter ebenfalls damit versehen, so zieht man daraus den Schluß, daß die Seele jenes Verwandten in diesem Bären ihr Dasein fortgesetzt hat.

Andere, dem gleichen kulturellen Kreis angehörige sibirische Stämme singen Lieder an die Bärenahnin des Stammes, so etwa die am Ochotskischen Meer wohnenden tungusischen Lamuten. Auch die Ainu auf Südsachalin und auf Jesso (Hokkaido) halten anläßlich des Bärenfestes Reden, aus denen hervorgeht, daß das Fest u. a. dem Gedenken an die Bärenahnin des Stammes gilt. Daß gerade dem Bären solche Sonderstellung zugesetzt wird, ist verständlich, da er schon durch seinen gelegentlich aufrechten Gang eine menschliche Haupteigenschaft zeigt. Auch wird seine Klugheit allgemein als recht bedeutend geschildert. Die sibirischen Eingeborenen schreiben ihm sogar die Fähigkeit schamanischen Hellsehens zu.

Natürlich sind solche Fakten dazu angetan, jene Glaubensvorstellungen im Zusammenhang mit der totemistischen Theorie zu betrachten, die ähnliche Erscheinungen, besonders aus Amerika und aus Australien, gesammelt hat. Das würde jedoch zu weit führen, so daß wir uns hier mit diesem Hinweis begnügen müssen.

VI

Die Frauen.

Gesellschaftlich kommt den Frauen bei den Jenissejern überhaupt keine Bedeutung zu. Sie haben ihr Leben belastende Tabus zu beachten und gelten so wenig bei den Männern, daß man sie mit einem Wort bezeichnet, das ihren Wert als noch geringer denn als nichts kennzeichnet. — Diese eigentümliche Übertreibung findet ihren Grund in der am Jenissej herrschenden Theorie von der „Unreinheit“ der Frau. Nur die Priesterinnen, die Schamaninnen, finden Achtung und Ehrerbietung.

VII

Geistige Stilform polaren Lebens

Manche früheren Reisenden und Forscher haben erklärt, die Jenissejer wären nichts weiter als ein verkommenes und der Russifizierung anheimgefallenes Volk. Mein eigener Eindruck, der auf einer guten Kenntnis der örtlichen Verhältnisse beruht, stimmt mit solcher Ansicht nicht nur nicht überein, sondern ich bin in dieser Frage zu einer vollkommen gegenteiligen Auffassung gelangt.

Die Jenissejer sind bei aller Armut an materiellen Gütern für ihr Dasein dennoch genügend ausgerüstet, um es gut zu bestehen. Fernerhin sind sie uns aber in sehr wichtigen Auffassungen über das Leben recht eigentlich weit überlegen, wie mir scheinen will. Die europäisch-amerikanische Kultur der Gegenwart ist fraglos stark veräußerlicht. Selbst die Geistigen streben mehr nach Einfluß und Macht als nach einer reinen Gestaltung ihrer Gesichte. So etwas ist bei den Jenissejern noch nicht, oder nur in Ausnahmefällen, spürbar.

In den Urwäldern, in denen ich in engster Nachbarschaft mit den Eingeborenen gelebt habe, ist der

Schamane, der Seelenführer, der Priester, Sänger, Dichter, Prophet und heiliger Tänzer diejenige Gestalt, die dem Leben Regel, Inhalt und jene sichtbare Beziehung zu dem Metaphysischen gibt, die als eine besondere Stärke jener Nordkultur zu gelten hat. Die Seele dieser Menschen ist dabei in geheimnisvoller Weise auf dem Erde und Himmel überragenden Weltenbaum großgezogen worden.

Das Dasein unter jenen ärmlichen und kalten Himmelsstrichen zeigt also eine Stilform, die von den himmlischen und jenseitigen Mächten her Sinn und Richtung empfängt. Es wird voll und ganz von Komplexen beherrscht, die dem Bereich der Künste angehören. Sein Hauptinhalt ist eine großartige und konsequente Dichtung, die Weltall und Menschheit, die Vergangenheit der Ahnen und die Lebensfragen des Heute in einen gewaltigen Rahmen bannt. Und der Verkünder dieser Dichtung ist gleichzeitig politisch-irdischer Leiter der Sippe. Wir haben es hier also mit einem **priesterlichen Sippenhäuptlingstum** als sozialer Organisationsform zu tun. Der Träger dieses Amtes empfängt seine Autorität und Bestätigung nach härtesten inneren Kämpfen in einem aufwühlenden Berufungserlebnis ausschließlich von den Ahnengeistern, die sich in ihm manifestieren. Solcher in die Tiefe der Vergangenheit reichenden Schau und solchem alle seelischen Bereiche aufs Schmerzlichste berührenden Erleben gegenüber verbllassen die meisten unserer Dichter zu schemenhaften Routiniers, und nur die größten Gestalten bleiben bei einem Vergleich den „primitiven“ Kollegen gegenüber auch weiterhin hell und klar, was die Kraft des vom Geiste Ergriffenseins betrifft.

Noch aber ist wesentlich, daß es in Nordasien **ganze Völker** sind, die jenem gewaltigen Kunststil nachleben und aus sich heraus noch immer ständig neue Begabungen hervorbringen, die jene Dichtung nun nicht allein tradieren, sondern sie in immer wiederholten Schöpfungsprozessen jedesmalig neu gestalten, neu mit Blut und Kraft erfüllen und damit den Menschen ein Bild von der Gewalt unmittelbarer geistiger Schau darbieten, wie es deutlicher, überzeugender und fesselnder nirgends gewonnen werden kann.

Um solches zu erfahren, sind Hunger und Entbehrungen, wie sie mir in Sibirien keineswegs fremd geblieben sind, einfach ein Nichts, und ich halte es für recht notwendig, daß der Blick des Europäers sich mehr als bisher diesem menschheitlichen Lebensstil des Nordens forschend, empfangend und nachdenkend hinwendet, ohne dessen Größe nun sofort wieder rationalistisch-rechnend zu verkleinern, wie es immer wieder gelegentliche Äußerungen über das Schamanentum nur zu

gern tun. Gegen solche Versuche, das Bild zu verwirren, müssen wir uns voller Festigkeit und Bestimmtheit jetzt und stets wenden. Das, was die Geistesforschung wie das tägliche Brot braucht, hier hat sie es greifbar vor Augen: ein **Schulbeispiel gelebter Weltanschauung!** Nur mit allem uns möglichen Ernst und nur mit aller von uns aufzubringenden Achtung vor ursprünglicher geistiger Schöpferkraft, können und dürfen wir uns dieser Welt nahen, in dem Versuch, sie verstehen und begreifen zu lernen.

Aus dem Schrifttum des Verfassers

- 1925. Sagen, Märchen und Schwänke von der Insel Hiddensee. Aus dem Volksmunde gesammelt, sowie mit einer Einleitung und Anmerkungen versehen. Greifswald. VII u. 76 S.
- 1929. Reisen und Forschungen in Nordsibirien. Skizzen aus dem Lande der Jenissejostjaken. Berlin. 47 S.
- 1930. Die Kunstkreise Nordasiens. Berlin. 16 S.
- 1934. Menschen in der Welt. Vom Lebenskampf der Völker in der Alten und Neuen Welt, im Polarland, in Steppe und Tropenwald. Mit 365 bisher zum größten Teil unveröffentlichten Bildern. Geleitwort Sven Hedin. Berlin. 480 S.
- 1936. Kinder aus Lappland. Beihefte der Reichsstelle für den Unterrichtsfilm. Stuttgart/Berlin. 40 S.
- 1941. Volkstumsverhältnisse der Weißruthenen. Berlin. 53 S. u. 33 Abb. und Karten auf 14 Tafeln.
- 1948. Volkstrachten der Ukraine. Zwölf handgezeichnete und handgemalte Kostümbilder von Flita Findeisen-Delhaes. Ausgewählt und beschrieben von Dr. Hans Findeisen. Augsburg. 8 S. Text (Kunstkassette).
- 1953. Sibirisches Schamanentum und Magie. Mit 3 Farabbildungen. Mit einem Lexikon parapsychologischer und ethnologischer Fachausdrücke. Augsburg. 52 S.
- 1955. Zur Kenntnis von Religions- und Kulturschichte sowie Völkerkunde des Landes Perm in Ostrußland. Heft 1. Augsburg. 70 S. Mit 10 Abbildungen auf 3 Tafeln und 1 Karte.
- 1956. Das Tier als Gott, Dämon und Ahne. Eine Untersuchung über das Erleben des Tieres in der Alt-menschheit. Mit 14 Abbildungen. Stuttgart, Frank'sche Verlagsbuchhandlung. 80 S.
- 1957. Schamanentum. Dargestellt am Beispiel der Besessensheitspriester nordeurasischer Völker. Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag. 240 S. u. 4 Tafeln. DM 4.80.

Ми живемо на світі не для того, щоб бути щасливими і мати пріємність, а для того, щоб сповідти своє призначення.

БІСМАРК

ПРО Д-РА БОРИСА ГОМЗИНА ТА ЙОГО ПРАЦЮ «БОЛЬШЕВИЗМ — ОРГАНІЧНЕ МОСКОВСЬКЕ ЯВИЩЕ»

Я радий, що мав змогу дати в руки читацького загалу цю працю д-ра Б. Гомзина, підполковника — учасника Українських Визвольних Змагань, відомого письменника, журналіста, політичного і громадського діяча, саме в рік його 70-літнього ювілею.

Непримирна ворожнеча до Українських Державницьких Визвольних Змагань «руссих і нерусских» прихильників «Єдиної Неделімої Росії» та їх суміжної вартості пропаганда змусила Б. Гомзина взятися за перо, щоб кинути трохи світла в цю темну справу. І так постали тематично пов'язані між собою записи в його «Щоденнику».

Записі д-ра Б. Гомзина це не просто розважання — рефлексії, які зустрічаемо звичайно в щоденниках інтелектуалістів. Це критично перевірені думки, думки оперті на численних джерелах відповідного змісту, це думки глибокого ерудити, думки людини не лише освіченої, а й озброєної великим життєвим досвідом — знанням російської історії, а передусім — процесу створення Московської Держави й перетворення її в Російську Імперію, а далі — знанням російської імперської дійсності й російської літератури, в якій духовий образ «руського человека» найкраще відбився. Д-р Гомзин природу большевизму з'ясовує, як явище сuto-московське, з давніх давен притаманне московській душі.

Батько д-ра Гомзина, учасник війни 1877—78 рр., був старшиною ординарцем у відомого генерала М. Скobelева. Мати — з родини російських моряків Мадісових, вихованка відомого Смольного Інституту. Сам д-р Гомзин родився й виріс на нашому Поділлі, де його батько був хліборобом. Гімназію скінчив у Єлисаветі (Кіровоград). Після закінчення школи кіннотчиків служив у 9. гусарськім Київськім полку. Докторат здобув в Українському Педагогічному Інституті в Празі за працю «Тарас Шевченко» й «Історія Русов». Рід Гомзиних — це служила дідична шляхта кол. Російської Імперії. Пррапрадід Гомзина був соборним протоєреєм у Царському Селі. Прийшов він туди з Новгорода. Отже можна припустити, що дід того Гомзинового пррапрадіда прийшов з України разом із архієпископом Теофаном Прокоповичем. Прізвище (в первісному вигляді — «Гомза») — походження татарського. Пррападід Гомзина був професором архітектури в Петербурзькій Академії Мистецтв. Дід, царський генерал і один з основників Російського Червоного Хреста, служив у Туркестані й на Кавказі. Друга дружина діда походила з петербурзького купецького патриціянського роду Медведевих. Один зі стрій Гомзина закінчив «Пажеський Його Величності Корпус» і служив у гвардійському уланському полку в Петергофі. Другий стрій жив і працював у Сибіру, Владивостоці, Порт-Артурі й умер в Харбіні. Сам д-р Гомзин часто проживав у Петербурзі (Ленінграді), бував у Москві, їздив Вольгою, був на Кавказі, в Криму ...

Подаю ці дані, щоб показати, що д-р Гомзин належить до тих уже небагатьох, які знали дореволюційну й пореволюційну Росію, і тому має право забрати голос при обговоренні проблеми: «Московське Государство — Російська Імперія — Советський Союз».

Маю всі підстави сподіватися, що книжка ця зверне на себе увагу всіх, хто цікавиться Сходом, а передусім — Сходом Російським.

I. Сапіга

Книги М. Ореста:

1. **Душа і доля.** Збірка поезій. Ціна: в Німеччині — 1 м., в США і в Канаді — 40 ц.
2. **С. Георг. Вибрані поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна в Німеччині — 2 м., в США і в Канаді — 1 дол.
3. **Рільке, Гофмансталь, Давтендай. Вибір поезій.** Переклади М. Ореста. Ціна: в Німеччині — 2 м. 50 пф., в США і в Канаді — 1 дол. 30 ц.
4. **Антологія французької поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна в Німеччині — 2 м. 50 пф., в США і в Канаді — 1 дол. 30 ц.
5. **Антологія німецької поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна: в Німеччині — 4 м., в США і в Канаді — 2 дол.
6. **Ш. Леконт де Ліль. Поезії.** Вибір і переклади М. Ореста. Ціна: в Німеччині — 2 м. 50 пф., в США і в Канаді 1 дол. 50 ц.

Згадані видання можна набути, звернувшись на адресу:

M. Orest. (13b) Augsburg, Georg-Brach-Str. 4/I.

P i z n e

На маргінесі

8 листопада 1956 р. північно-американський екзархат для українців-католиків одержав нового Єпископа — Преосвященнішого Йосифа Шмондюка. Кир Йосиф Шмондюк є тепер помічником Філадельфійської Екзархії.

В Чікаро відбувся 11 — 14 жовтня 1956 р. Собор Української Православної Церкви в ЗДА.

15 — 18 грудня 1956 р. в Тамесгофе близько Карльсруе відбувся Собор Української Автокефальної Православної Церкви.

Помер на Україні геніяльний кінорежисер Олександер Петрович Довженко.

18 січня 1957 р. помер у санаторії в Брайтоні, Англія, визначний український вчений, проф. Вадим Щербаківський. Покійний був нашим співробітником. Залишив у спадщині багато цінних наукових праць.

В Нью-Йорку помер у віці 90 років відомий диригент Артур Тосканіні. 60 років тому Тосканіні заступив нагло захворілого диригента і проводжував керувати опорою «Аіда» напам'ять. Від того часу Тосканіні диригував ліпшими симфонічними оркестрами світу.

Посідаючи вищукану точність виконання, він умів осягнути надзвичайне нюансування. Тосканіні по праву займав перше місце між диригентами всього сучасного світу.

В минулому році проминуло 120 років від появи «Першого філософічного листа» російського історіософа Петра Чаадаєва. В цьому листі П. Чаадаєв відважився протиставитися московським звичаям і домагався повороту православних до католицтва. Цей лист викликав обурення всіх росіян, і Чаадаєва оголошено було божевільним.

СМЕРТЬ О. Д-РА ПЕТРА ВЕРГУНА

Щоденник «Америка» з дня 12 березня повідомляє про смерть о. д-ра Петра Вергунна. О. П. Вергун, як подає «Америка», помер 7-го лютого 1957 р. в Ангорському Посольку Богучанського району Красноярського Краю. Св. пам. о. П. Вергун народився 18. листопада 1890 р. в Городку біля Львова. Був візитатором українців католиків у Німеччині. Арештували його большевики і вивезли на Сибір в 1945 р.

З листів до Редакції

Високоповажаний Пане Редакторе,

В своєму полемічному листі до Редакції, вміщенному в 15. зошиті Вашого шановного журналу, п. І. Костецький, намагаючись уgruntувати, мовляв, він, відмінно від моєї думки, «не плутає поняття стилю і жанру» — водночас ту мою думку фактично сам потверджує, обстоюючи щось на зразок взаємозалежності між стилем і жанром: мовляв, «зокрема жанр «танки», звичайно ж, якимсь робом зобов'язує поета й до певного принципу образної системи». — Ні, ні в якому сенсі не «зобов'язує», бо абияка залежність стилю від жанру (або й напаки) — це те саме, що й «залежність» геометричних властивостей, скажім, трикутника від його кольору. Немає літературного жанру, який не міг би реалізуватись в якому завгодно стилі.

Що ж до твердження п. І. Костецького, що

«кожна деформація слова, якщо її допускаються свідомо й засадниче, може, зрештою, так само становити елемент стилю» — то п. І. Костецький, висуваючи цю, власне, самозрозумілу істину, воліє не згадувати в цьому контексті, що йдеться про зазначене мною «деяке надуживання літературно сумнівних наголосів» *саме у віршах Емілії Андрієвської*, де, — як це п. І. Костецькому відомо не гірше, аніж мені (бо з уст самої поетки) — ні про «засадничість», ані навіть про «свідомість» цього явища не може бути й мови.

Про політичні компоненти зазначеного вище листа п. І. Костецького я вже, гадаю, вичерпно висловився в іншому місці.

Прошу прийняти вислови найглибшої пошані.

4. 4. 1957

В. Державин

CHARITY NUN UP FOR BEATIFICATION BELONGED TO THE GREEK RITE IN U. S. A.

On the occasion, that many Ukrainians are hoping Andreas Count Sheptytsky, late Metropolite of Lviv, Western Ukraine, will be beatified, we remember another saintly Ukrainian: Sister Miriam Teresa Damianowich, who was born in America a daughter of Ruthenian immigrants and died in 1927.

“Convent Station, N. J. — Catholics of both Greek and Latin Rites observed the 25th anniversary of the death of Sister Miriam Teresa, whose beatification cause has been introduced in the Diocese of Paterson. The nun, author of the remarkable spiritual book *Greater Perfection*, made her vows on her death bed at the age of 28.

Teresa Demianowich, born a member of the Greek Rite, belonged to St. John’s Ruthenian Greek parish in Bayonne, N. J., but she and her brothers and sisters attended St. Vincent’s church (Latin Rite). She entered the Sisters of Charity of St. Elizabeth and died in the mother-house here. She never officially joined the Latin Rite.

The sanctity of her short life and her writing stimulated the organization in 1946 of the Sister Miriam Teresa League of Prayer for the promotion of her beatification.”

(From the National edition of “The Register”, May 25, 1952.)

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

Просимо читачів виправити такі прикрі помилки, що трапилися в минулому зошиті нашого журналу:

Стор. 36 — Підпис під ілюстрацією «Н. Соренсен» замінити на «Н. Струнке»

Стор. 41, щп. 2, підпис під портретом (у частині накладу): замість «Савсентон» — «Савсемптон».

Стор. 43, мотто (перший рядок Шекспірового сонета 116 в оригіналі) повинно читатися правильно так:

Let me not to the marriage of true minds — —

Стор. 55, передмова до розділу «Закопані скарби українського мистецтва»:

Прем'єра «Патетичної сонати» М. Куліша в українському оригіналі відбулася в Парижі не в 1951 році, як у нас помилково було сповіщено, а в 1950 р. Виставу здійснила в керованому нею театральному ансамблі колишня акторка театру «Березіль» Наталя Пипіленко.

Вже появилася
праця д-ра Бориса Гомзина

**,Большевизм – органічне
Московське явище“**

Ціна брошури 2 нім. марки

Замовлення слати на адресу:

J. Sapіha
Hannover-Buchholz
Misburger Mühlenweg 41

Передплачуйте
«ОВИД»
місячник, видає й редактує
Микола Денисюк

Замовлення слати на адресу:

Editor Mykola Denysiuk
2228 W. Chicago Ave
Chicago 22. Ill., U. S. A.

Статті, підписані прізвищем або псевдонімом чи ініціалами, не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають автори.

КИВОТ
роботи мистця-різьбяра Я. Винара. Власність
парафії Української Католицької Церкви
в Шарлеруа, парохом якої є Впр. о. радник
Іван Кіт

Ціна числа:

В Німеччині — 2,50 НМ; в США — 0,60 ам. долара; в Британії — 2 англ. шилінги
